ŽITNOOSTROVSKÉ MÚZEUM
CSALLÓKÖZI MÚZEUM – DUNAJSKÁ STREDA

Spravodaj múzea
Múzeumi Híradó

1978/1

O B S A H :

O plánoch múzea v roku 1978 . . . . . 1 - 2
Súčasný stav IRT v našom okrese . . . . . 3 - 5
O ľudovej architektúre Žitného ostrova . . . . . 5 - 7
Izba revolučných tradícií v Jahodnej . . . . . 7 - 9
Tradície ľudovej hudby . . . . . 9 - 11

T A R T A L O M :

A múzeum céljairól az 1978-as évben . . . . . 12 - 14
Járásunk forradalmi emlékszobáinak jelenlegi állapota . . . . . 15 - 17
Csallóköz népi építészetéről . . . . . 17 - 20
Az eperjesi forradalmi emlékszoba . . . . . 21 - 22
Népzenei hagyományunkról . . . . . 23 - 25

O PLÁNOCH MÚZEA V ROKU 1978

Vychádzajúc zo skúseností našej práce v minulom roku chceme v tomto roku splniť ešte náročnejšie úlohy. Snažíme sa prispieť k prehĺbeniu socialistickej kultúry, k zvyšovaniu kultúrnej úrovne občanov k ďalšiemu rozvoju socialistického spôsobu života. I v tomto roku k najdôležitejším úlohám v našej práci patrí ďalšie odkrytie bohatej tradície robotníckeho hnutia, jeho zachovanie i dokumentovanie. Pre tento cieľ poskytneme pomoc pri zbieraní a bádaní, pri vytváraní izieb revolučných tradícií a pamätných domov. Poskytneme odbornú pomoc vedúcim týchto zariadení.

Naše ciele, sledujúce výchovu k vedeckému svetonázoru, odkrytiu revolučných tradícií nášho ľudu a popularizovanie úspechov vo výstavbe socializmu, chceme dosiahnuť aj s rôznymi výstavami, ktoré inštalujeme v našom múzeu a v ďalších obciach nášho okresu.

Veľmi nás teší, že na tieto výstavy prichádza veľký počet návštevníkov. Dôkazom toho je, že za uplynulý rok prezrelo naše výstavy viac ako 11 000 návštevníkov. Väčšina týchto návštevníkov tvorili žiaci /na tomto poli veľmi dobrá je spolupráca so školami z Dunajskej Stredy, z Hroboňova a Baky/. Častými návštevníkmi našich výstav sú aj brigády socialistickej práce. Najväčšia návštevnosť našich výstav bola v Šamoríne a v Medzičilizii. Z obyvateľov Dunajskej Stredy sa postupne vytvára ustálený tábor stálych návštevníkov, čo znamená pre nás veľmi pozitívny prínos. V roku 1978 v našom múzeu uskutočníme tieto výstavy:

V januári z tvorby Pavla S k r i b u, pedagóga maliara.

K 30. výročiu Víťazného februára výstava z tvorby akademického maliara Karola H u č k u.

V apríli - na počesť oslobodenia nášho okresu Marián M i n a r o v i č , akademický maliar a János N a g y, akedemický sochár - spoločná výstava z ich tvorby.

Máj - k oslobodeniu našej vlasti - akademický maliar Milan M r a v e c - samostatná výstava.

August - k výročiu SNP - prvá samostatná výstava z tvorby Štefana D ú d o r a , končiaceho Vysokú školu výtvarnú v Prahe.

September - akademický maliar Béla B a c s k a i - maliar Gemerského kraja.

Október - z tvorby Margity Š t r b í k o v e j , akademickej maliarky - ku 60. výročiu vzniku našej republiky.

V novembri uskutočníme poslednú výstavu tohto roku, výstavu amatérskej fotografie pod názvom "Náš život fotoobjektívom.

Okrem výstav v múzeu uskutočníme výstavy aj v Jahodnej, Palkovičove a v Šamoríne.

V spolupráci s MDKO v Dunajskej Strede chceme uskutočniť dve tematické výstavy "Február v politickej literatúre a 30 rokov národnostnej tlače" ako aj výstavu o platobných prostriedkoch Československa od založenia republiky po rok 1952. Materiály na tieto výstavy si zapožičiame od Podunajského múzea v Komárne.

Popri tom neustále sledujeme kroniky obcí a naši odborní spolupracovníci spracujú zozbierané národopisné materiály.

Ďalej chceme v tomto roku zaviesť elektrické kúrenie v budove múzea /zatiaľ len 2 miestnosti môžeme vykurovať, ostatné a aj výstavné siene sú nevykúriteľné, čo nás brzdí v našej práci i odradzuje návštevníkov výstav/.

Aby naše múzeum mohlo splniť všetky náročné úlohy, ktoré si vytýčilo, potrebuje k tomu aj patričné okolie zovňajšok. Aj na tomto poli nás čaká veľa práce, lebo rýchle tempo zalesnenia nášho mesta odtláča do pozadia okolie nášho múzea.

S rôznorodou činnosťou nášho múzea chceme spestriť život našich pracujúcich viesť ich k vysokej socialistickej kultúre.

Július M a g

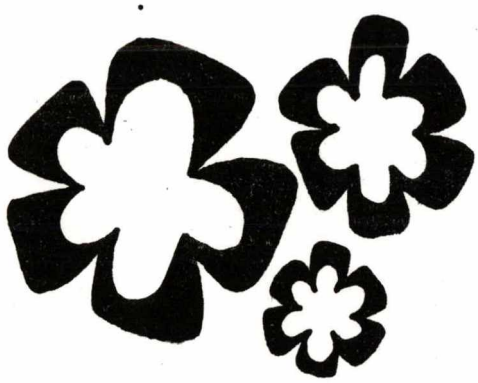

SÚČASNÝ STAV IRT V NAŠOM OKRESE

Pamätné izby revolučných tradícií v nšaom okrese sa vytvárajú od začiatku 70-tych rokov na základe vopred vypracovanej, jednotnej koncepcie, ktorú vypracovalo ideologické oddelenie OV KSS spolu so Žitnoostrovským múzeom. Múzeum udržiavalo neustály kontakt s vedúcimi týchto izieb, poskytlo im odbornú radu, pomoc. Táto práca sa ešte viac zaktivizovala po prijatí novej pracovnej sily do múzea. V októbri 1977 tento pracovník vykonal komplexnú odbornú kontrolu a analýzu pamät - ných izieb. Výsledky tejto kontroly boli nasledovné:

1/ Napriek tomu, že pamätné izby sa mali zriadiť na jednotnom základe, v našom okrese existujú dvojakého charakteru. Do prvej skupiny možno zaradiť pamätné izby, do druhej pamätné domy. Pravda, takýto dom máme zatiaľ len v Hroboňove, ale vytvárajú sa aj v Hornej Potôni a v Čalove. Samozrejme, že v týchto domoch je dokumentovamá aj etnografia tohto kraja, nachádzajú sa v nich rôzne dokumenty z historického vývinu dediny. Napriek tomu značnú časť tvoria dokumenty a predmety z revolučného vývinu kraja. Pravda, takáto predstava zriadenia "obecného múzea" nie je zlá, lebo je dôležité zachovať všetky revolučné pamiatky. Treba však takýto sedliacky dom odborne vybrať, zachovať si národopisnú hodnovernosť.

2/ Vystavené dokumenty v pamätných domoch možno rozdeliť do troch tematických okruhov:

a/ materiály charakterizujúce robotnícke hnutie a dejiny strany,
b/ materiály, dokumentujúce miestny rozvoj /dejiny školy, družstva a atď/,
c/ národopisné predmety.

a/ Najbohatší materiál, charakterizujúci vývin robotníckeho hnutia a dejín strany nájdeme v tých obciach a mestách, v ktorých aktívne pracovala stranícka organizácia. V ústredí týchto izieb sú vystavené pamätné predmety veteránov, na tieto sa stavajú ostatné dokumenty. Žiaľ, nezachovali sa mnohé dokumenty o činnosti organizácie, zápisnice, atď., preto sú dôležité zachované zápisnice zo zasadaní rád v tých obciach, kde stáli na čele starostovia - ko-

munisti. Veľmi málo dokumentov sa zachovalo o straníckej práci od roku 1945 a po roku 1978. Trojdimenzné predmety nie sú vystavené v žiadnej z týchto izieb.

b/ Regionálne dejiny dokumentujú rôzne mapy, zápisky o živote obce, zápisky sluhov atď. Rpzvoj obcí po oslobodení dokumentujú najmä fotografie a grafy. Nedostatkom týchto izieb je, že nedokumentujú v plnej miere nahdôležitejšie obdobie združstevňovania dediny, jeho začiatky. V lehnickej pamätnej izbe robili isté pokusy znozorniť aj toto obdobie, o to menej sa to podarilo dosiahnuť v Gabčíkove. Dokumenty o miestnych dejinách možno rozšíriť dokumentami o rozvoji obcí, čo veľmi zaujíma návštevníkov.

c/ Najproblematickejšie sú etnografické materiály. Z nich sa veľké množstvo nachádza v našom okrese preto si mysleli organizátori jednotlivých pamätných izieb, aby z nich čo najviac vystavili v izbách. My však konštatujeme, že s menším počotm materiálov tohto charakteru boli by dosiahli viac. Najväčšiu chybu spravili v tom, že vystavili viac kusov z toho istého predmetu napr. krčaky, hlinené nádoby /Gabčíkovo, Lehnice, Lúč/. Druhým nedostatkom sa javí vystavovanie veľkých trojdimenzných predmetov /pluhy, fúriky atď/ vo vnútorných priestoroch, kde ani po odbornej stránke ani po estetickej stránke vôbec nepôsobia dobre.

V rozložení ostatných národopisných pamiatok sa nachádza tiež dosť nedostatkov. Momentálne dvojakým spôsobom sú tieto predmety vystavené a to buď sú všetky sústredené na jednom mieste, alebo ilustratívne sú roztrieštené všade. Tá predošlá forma umiestnenia národpisných predmetov je bezpochyby správnejšia.

3/ Zvlášť musíme spomenúť materiály týkajúce sa dejín celej vlasti. Tieto dostali akosi viac miesta v týchto izbách, než by mali. Stačilo by z nich iba ilustrátívne niečo znázorniť, najmä z najdôležitejších udalostí dejín našich národov a národností, ktoré však treba dokumentovať aj s materiálmi z miestnych dejín.

4/ Historická chronológia vystavených predmetov tiež nie je všade dobrá. Na mnohých miestach sa miešajú materiály z obdobia medzi dvoma vojnami, s materiálmi z obdobia po oslobodení. Z toho hľadiska najlepšie vyriešili túto otázku v Jahodnej, kde historickú chronológiu dodržali správne. Ťento nedostatok by vedúci pamätných izieb mohli ľahko odstrániť.

Na záver možno povedať, že popri vytvorení ďalších pamätných izieb je nevyhnutné zdokonaliť už existujúce izby. Len správnym dokumentova-

ním robotníckeho hnutia môžeme dosiahnuť efekt vo výchove našich občanov.

Ladislav Kovács

O ĽUDOVEJ ARCHITEKTÚRE Žitného ostrova

V nedávnej minulosti zanikli a vo veľkej miere zanikajú aj dnes pamiatky ľudovej architektúry, nezmerateľné cennosti tejto špecifikosti ľudovej tvorby. Príčinou toho je samozrejmá túžba človeka po bytovej kultúre neustále zvyšovanie životnej úrovne. Na druhej strane však spôsobuje to aj nedostatočnú starostlivosť o zachovanie niektorých veľmi cenných stavieb a ich ochrany. Žitnoostrovské sedliacke domčeky boli častokrát ohrozované a poškodené s povodňami. Najmä v roku 1965, keď sa pretrhla hrádza pri Čičove a voda zaliala celé okolie, padlo za jej obeť veľmi veľa stavenísk.

Pri skúmaní ľudovej architektúry treba predovšetkým všimnúť si typické formy zástavy a vytvárania osadenstva. Na Žitnom ostrove okrem niekoľkých menších osád a usadlostí prevládajú uzavreté obce i z týchto veľká väčšina je vybudovaná v pravidelnom type. K takýmto obciam patria tie ktoré majú jednu hlavnú, alebo niekoľko vzájomne sa skrižujúce ulice. Na ulicu smerujú nízke pozemky pri ulici sú zastavené rodinné domky. Ich priečelie vytvára jednu stenu s hlavným vchodom.

Typickou črtou ľudovej architektúry na Žitnom ostrove bolo to, že táto architektúra vychádzala zo spôsobu života sedliactva a tvorili sa zo spoločnej práce. Stavebný materiál a zariadenia si sedliaci sami vyhotovili.

Zo stavebného hľadiska tieto domy, vytvárajúce spolu typickosť tohto kraja, môžeme rozdeliť na dve časti: na steny a strechu. Ku stavebným materiálom patrí zem, bahno, hlina, tehla a prútie. Strecha pozostáva tiež z dvoch častí a to z drevenej kostry a z krytiny, ktorú zo začiatku vyhotovili z trstia neskôr však kvôli častým požiarom používali na zakrytie strechy črepy. Z radovej zástavby žitnoostrovských sedliackych domov môžeme konštatovať, že užšia časť domu je stavaná smerom k ulici a

dvorná časť je stavaná k juhu.

Na Žitnom ostrove bol najrozšírenejší typ trojbunkového rodinného domu, ktorý pozostával z obytnej časti, pitvora a komory. Jedno asimetrické okno izby sa otváralo na ulicu, druhé okno na dvor. Podlažie izby sprvoti bola utlačená zem, neskôr lodná podlahovina. Pitvor bez okna bol stavaný, svetlo sa doň dostalo len cez otvorené dvere. Zo začiatku sa používalo v kuchyni otvorené ohnisko neskôr pec, ktorú potom vystriedala plechová pec, z ktorej sa cez komín ohrievala aj izba. Treťou bunkou týchto domov bola komora, čiže skladište pre rôzne náradia, potravu, obilniny atď. Vchod do nej bol z pitvora, osvetlenie dostalo cez okienko, ktoré hľadelo do dvora.

Okrem týchto stavenísk nachádza sa tu aj rodinný dom rozšírený o tzv. zadnú izbu, stavaná medzi pitvorom a komorou. Hospodárske budovy tak nevyhnutné pre život sedliakov sa stavali hneď za rodinnými domkami, ale boli stavané aj zvlášť.

Rodinné domy boli zakryté sedlovou strechou. Táto strecha má dve strany a na ulicu hľadí čelná stena, ktorá inšpirovala na ozdobenie s rozmanitou ľudovou ornamentikou.

Sedliacka architektúra vždy sledovala jediný cieľ - spĺňať svoju funkciu pri žití, berúc ohľad na prírodné podmienky, a hospodársku situáciu. Preto je nemiestny ten názor, že sedliacke domky boli stavané v zjednodušenej forme toho ktorého slohu. Sedliacka architektúra vždy prebrala niečo zo slohu toho ktorého historického obdobia, ale nikdy nemenila základné rysy stavebníctva, na funkčnom rozdelení jednotlivých častí domov.

Podľa ozdobenia priečelia domov možno ich regionálne roztriediť. Z estetického hľadiska veľký význam majú vetracie otvory na priečelí domov. Najrozšírenejšie formy týchto otvorov na Žitnom ostrove sú geometrické tvary - kruh, štvorec, tehla a ich variácie z tých voľnejších motívov najviac sú zaužívané tvary polmesiaca, srdca, štvorlístka atď.

Priečelie dvora veľmi spestrili klenby a pavlače. Vnútorné zariadenie žitnoostrovského sedliackeho domu prešlo viacerými vývojmi. Najzaužívanejšími nábytkami od 19. storočia dodnes sú skrine, postele, stoly, lavičky, tulipánová truhla, stoličky a šublot.

Na týchto zariadeniach časom sa začali prejavovať znaky meštiactva, čo možno vysvetliť s rozvojom väčších miest.

Záverom chcem zdôrazniť, že tieto sedliacke staveniská sú vybudované s prirodzenou logikou sedliactva , s odbornosťou, ktoré spĺňajú všetky funkcie, vyplývajúce z prírodných a životných okolností a nesú v sebe

i veľký kus estetičnosti. Ich ochrana preto je veľmi dôležitá. Treba nám zachrániť tieto budovy, lebo sú výtvorom žitnoostrovského človeka, ktorý ich staval podľa vlastných predstáv, spájajúc prírodné okolie s usilovnou prácou jeho rúk.

Kornélia M. Nagyová

IZBA REVOLUČNÝCH TRADÍCIÍ v Jahodnej

Musíme myslieť na včerajšok, aby sme pochopili prítomnosť. Spomínať, zachovať pamiatky s nimi si pripomínať tých nádenníkov malých sedliakov, ktorí cítili tú silu a vôľu v sebe bojovať za spoločenské pozdvihnutie.

Keď sa vynorila otázka zriadenia pamätnej izby, začalo sa so zbieraním materiálov, organizovaním, nechceli sme do minulosti, ale predovšet-

kým hľadať z minulosti to, čo sa k nám prihovára:
- v spomienkach veteránov-komunistov zachované dejiny robotníckeho hnutia,
- dokumentačné materiály týchto udalostí - fotografie, o ťažkom živote svedčiace knižky sluhov, súdne rozhodnutia atď.,
- dokumenty o zakladaní a činnosti straníckych organizácií, politické boje dokumentujúce volebné listiny,
- pracovné náradie sedliactva, ich každodenné úžitkové predmety,
- dokumenty o rozvoji obce, o jej socializácii, o združstevňovaní poľnohospodárstva, o zvyšovaní životnej a kultúrnej úrovne ľudu.

Po zozbieraní týchto materiálov sa v roku 1974 otvorila pamätná izba v Jahodnej v zasadacej miestnosti MNV. Pred hlavnou stenou stojí Leninova busta. Uprostred miestnosti vo vitríne sú umiestnené spisovné dokumenty, pôvodné náčrty dunajskej hrádze a malá kópia vodného mlyna, ktorého pôvodným tvorcom je Ladislav Mórocz.

Spisovné a fotodokumenty ako aj sprievodné texty sú vyvesené na bočných paneloch, zoradené podľa historickej chronológie od roku 1918. Na prvom paneli je znázornená činnosť komunistov obce od ukončenia I. svetovej vojny až do konca dvadsiatych rokov. Nachádza sa tu mapa, fotografie červenoarmejcov, zakladateľov strany, a fotoreprodukcie volebnej listiny ustanovej straníckej organizácie. Ďalej tu visí fotgrafia Istvána Majora a Gábora Steinera, ktorí viackrát zavítali medzi nádenníkov našich obcí.

Druhý panel oživuje fotografami krízové roky a ich následkov. Tak sa dozvedáme, k čomu donútila náš ľud bieda, kde hľadali ľudia prácu v našom kraji.

Na treťom paneli je znázornená činnosť straníckej organizácie obce od začiatku 30-tych rokov, sú tu vyložené rôzne časopisy, noviny, hlásenie policajného komisára v Trhovom Mýte z roku 1932, o domovej prehliadke a komunistov. Na týchto prehliadkach boli zhabané stranícke dokumenty a diela Karola Marxa. V roku 1938 zanikla legálna aj ilegálna činnosť strany. Tieto dokumenty vystriedajú fotografie z príšernej vojny.

Štvrtý panel dokumentuje novú cestu obce, sú tu spomenuté mená Štefana Csóku, Alexandra Andu, Alexnadra Szekácsa a iných, ktorí prví vstúpili do družstva. Ďalej sú tu fotografie o rozvoji obce do dnešných dní.

V pamätnej izbe dostali miesto aj vyznamenania zakladajúcich členov strany, rôzne pochvalné uznania, ktoré dostali národný výbor, škola a spoločenské organizácie za svoju činnosť.

V miestnosti sa nachádza niekoľko kusov národopisných pamiatok.

V pamätnej izbe dostali miesto všetci tí, ktorí bojovali za našu krajšiu budúcnosť. Tí, ktorí bojovali v armáde Maďarskej republiky rád, tí, ktorí stáli v popredí pri zakladaní straníckej organizácie, ktorá v roku 1926 mala už 215 členov. Sú tu spomenutí všetci, ktorí majú zásluhu na vytvorení nového života.

František N a g y

TRADÍCIE ĽUDOVEJ HUDBY

V rýchlom tempe života tohto storočia musíme sa zamyslieť aj nad tradíciami ľudovej hudby, toho "storakého organu", ktorý má na všetko melódiu, od humoru až po tragédiu.

V bádaní ľudovej tvorby máme už tradície, v-ďaka činnosti Zoltána Kodálya a Bélu Bartóka. Dnes sa dostáva do spoločenského povedomia ten fakt, že ľudová pieseň nie je primitívnym výtvorom fantázie ľudu, ako ju mnohí považovali pred 60-70. rokmi, ale je zrkadlom celého národa, ako to vyjadril Zoltán Kodály vo svojej práci "Maďarská ľudová hudba". Citujeme jeho slová: "Ako do veľkej panvy od svojej kolísky cez storočia vtekali do nej všetky potôčky citového života Maďarov, nechali v nej stopu všetky duševné zážitky; lebo je nesporné, že maďarská pieseň je rovnako stará, ako jazyk maďarský."

Zoltán Kodály takto formuloval odpoveď na otázku, čo je to ľudová pieseň. Na to doposiaľ nikto nedal presnú odpoveď. Bude lepšie stanoviť takto otázku; o čom spieva ľud? Keby sme v duchu tohto hesla prebádali všetky tie nazhromaždené materiály, čo sa zachovalo ústnym podaním, objavili by sme rôzne vrstvy, zistili by sme autorov jednotlivých piesní, určili by sme dobu ich vzniku; našli by sme odpoveď na doteraz nevyjasnené otázky. Z tých rôznych vrstiev sa vyzdvihnú do popredia dve: tie ktoré odzneli v mestách, kaštieľoch, zámkoch, čiže vo vyššej vrstve spoločnosti a odtiaľ sa šírilo k ľudu. Druhá vrstva vznikla na dedine, ktorá sa z nej nikdy, resp. zriedkavo dostala hore."

Tieto riadky Kodály písal v roku 1918, v období, kedy maďarská inteligencia nepovažovala za svoje ľudovú pieseň, ba dokonca sa jej aj

stránila. Odvtedy prešlo rovných 60 rokov. Bádateľská činnosť Kodálya a Bartóka našla pevnú pôdu. Ľudová pesnička - jednoduchá dedinská pieseň, s ktorou mnohí opovrhovali, dnes odznieva v koncertných sieňoch v interpretácii najlepších sólistov, chórov a orchestrov. Aj v programoch rozhlasu a televízie našlo stále miesto. A to nielen skladateľmi prepracovaná ľudová pieseň, ale aj jej prapôvodná forma. Aj v našich osvetových zariadeniach často odznejú tieto piesne. Jednou z foriem utužovania ľudovej tvorby je aj festival piesní a tancov "Jarný vietor vody vzdúva."

Čo vieme o tradícii ľudovej hudby na Žitnom ostrove?

Ľudová hudba Žitného ostrova tvorí jednu časť tej mohutnej a bohatej tvorby, ktorú bádatelia zaregistrovali v celej maďarskej oblasti. Táto látka je v niektorých svojich črtách homogénna. Tak napríklad niektoré formy novšej ľudovej piesne nájdeme v celej maďarskej jazykovej oblasti. Spevy Žitného ostrova sa rozšírili na Matúšovej zemi alebo v Gemeri, ale nájdeme ich aj v Sedmohradsku. Charakteritické črty jednotlivých oblastí nájdeme v tých starších piesňach. Z nich charakterizujú Žitný ostrov piesne tzv. "dudanóták" /piesne na gajdy/. Veľká škoda, že intenzívne bádanie ľudovej piesne u nás nezačalo už skôr. To však neznamená, že bádateľ tu nenájde vhodný materiál. Ale pred 30-40 rokmi viac bola na povrchu táto tradícia. Dnešní bádatelia musia často získať materiály len zo spomienok. Hru Žitnoostrovských dudákov žiaľ nemôžeme už vôbec skúmať, lebo poslední dudáci zomreli v 50-tych rokoch. V roku 1967 v Milenoviciach pri Pastúchoch sme ešte našli jedného z nich, starého uja Posvanca, ale on zas nemal už nástroj. Predal ho akémusi novinárovi za 25,- Kčs.

Béla Bartók v roku 1910 v Čalove zaznamenal 94 melódií z nich 7 tvorí melódie z hry gájd. László Lajtha v roku 1913 v Zemianskej Olči zozbieral 42 piesní. Žiaľ z týchto piesní len niekoľko bolo publikovaných, ale táto publikácia od Bélu Bartóka "Maďarská ľudová pieseň" /Budapešť 1924/ vôbec nie je k dispozícii. Vydali ju vo veľmi nízkom náklade a nedočkalo sa novšieho vydania.

Čo nám dáva spomenutý festival ľudovej piesne "Jarné vody vietor vzdúva"? - Jeho kladným prínosom je skutočnosť, že sa na ňom zúčastňuje veľký počet speváckych zborov. Vystúpili aj 4 citerové skupiny. Najlepšia z nich bola skupina z Vydran.

Naproti tomu však menej potešujúca bola tá skutočnosť, čo spievali sólisti. Žiaľ, veľká časť z nich spievala bezvýznamné mestské pesničky, ktoré si nezaslúžia takúto pozornosť. Veľmi málo účastníkov siahlo po

pesničke z vlastnej obce.

Príčinou toho nie je len nedostatočná vedomosť v tejto oblasti, čo je hodnotná tradícia ľudovej tvorby. Nie je to len otázka estetiky, ale i otázka spoločenská, otázka politiky programu.

Ako možno tento nedostatok v budúcnosti odstrániť?

Dobre premyslenou a dôsledneu osvetovou prácou, ďalej s dobrým publikovaním piesní Žitného ostrova. Ďalšou dôležitou úlohou bude pokračovať v bádaní.

Tento festival si splní ozajstné poslanie len vtedy, ak sa jeho účastníci pripravia naň odborne. Nebolo by od veci, keby sa Okresné osvetové stredisko postaralo o to.

Na záver citujem opäť Kodálya: "Dedina sa teraz lúči od svojej tradície. Mládež ju nepreberie. Na nás je rad. Oheň nesmie vyhasnúť."

Tibor Á g

A MÚZEUM CÉLJAIRÓL AZ 1978-AS ÉVBEN

Az 1978-as évben - az elmúlt évi tevékenységből eredő tanulságok és tapasztalatok felhasználásával - az eddigieknél még igénysebb feladatok teljesítésére törekszünk. Igyekszünk hozzájárulni kultúránk szocialista jellegének elmélyítéséhez, az emberek kulturális és műveltségi színvonalának emeléséhez és a szocialista életmód kibontakozásához. Ez évben is legfontosabb feladatunknak tartjuk a munkásmozgalmi haladó hagyományok felkutatását, megőrzését, és dokumentálását. E cél érdekében nagy gondot fordítunk a múzeumi gyűjtőmunkára és hathatós támogatást igyekszünk nyújtani a forradalmi emlékszobák és emlékházak berendezésében. Tanácsokkal és módszertani útmutatásokkal látjuk el az emlékszobák vezetőit. Fontos mindannyiunknak tudatosítani, hogy az összegyűjtött anyagok kulturális örökségünk fontos részét alkotják, hogy ezek a gyűjtemények hozzásegítenek a tudományos világnézet terjesztéséhez, népünk haladó hagyományainak feltárásához és a szocialista építés sikereinek népszerűsítéséhez.

E fontos politikai és ideológiai célkitűzések teljesítését hivatottak elősegíteni a különböző kiállítások is, melyeket a múzeumban és járásunk egyes városaiban, községeiben szervezünk. Nagy öröm számunkra, hogy a kiállítások iránt - városon és falun egyaránt - állandóan növekszik az ésdeklődés. Ennek bizonyítéka, hogy az elmúlt év folyamán több mint 11 000 látogatója volt különböző kiállításainknak. A látogatók többségét a tanulóifjúság alkotja /e téren példásan együttműködünk a dunaszerdahelyi iskolákkal, továbbá az alistáli és a bakai iskolával/, de az egyes üzemek szocialista brigádjai is gyakori látogatói tárlatainknak. A múzeumon kívüli kiállításainknak legnagyobb a látogatottsága Somorján és Csilizközben. Dunaszerdahely művészet iránt érdeklődő lakosságából fokozatosan alakul ki az állandó tárlatlátogatók tábora, melyet nagyon pozitív eredményként könyvelhetünk el.

Múzeumunk kiállítási helyiségeiben az 1978-as évben a következő tárlatokat tekinthetik meg az érdeklődők:

Januárban S k r i b a Pál somorjai pedagógus festő eddigi alkotásaiból rendezünk gyűjteményes kiállítást. Szerdahely után e kiállítást Somorján is bemutatjuk.

A Februári Győzelem 30. évfordulója tiszteletére Karol H u č k o akadémiai festőművész műveiből rendezünk kiállítást.

Áprilisban - járásunk felszabadulásának tiszteletére - Marián M i n a r o v i č festőművész és N a g y János szobrászművész közös kiállítását rendezzük meg.

Májusban - hazánk felszabadulásának tiszteletére - Milan M r a v e c festőművész alkotásaiból rendezünk önálló tárlatot.

Augusztusban - a Szlovák Nemzeti Felkelés tiszteletére - D ú d o r Istvánnak, a prágai képzőművészeti akadémia végzős növendékének rendezzük meg első önálló tárlatát. Reméljük a fiatal, tehetséges festő múzeumunkban történő indulása sikeres művészi pályának lesz a kezdete.

Szeptemberben - B a c s k a i Béla festőművész - a gömöri táj varázslatos szépségének nagyszerű ábrázolója - műveiből rendezünk gyűjteményes kiállítást.

Októberben Š t r b í k o v á Margita festőművésznő alkotásaival ismerkedhetnek meg látogatóink önálló tárlata alkalmából, melyet köztársaságunk megalakulásának 60. évfordulója tiszteletére rendezünk.

Novemberben "Életmódunk lencsevégen" amatőr fotokiállítással zárjuk az 1978-as kiállítási évünket. Járásunk amatőr fotósainknak kiállítását a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 61. évfordulója és a csehszlovák-szovjet barátsági hónap tiszteletére rendezzük.

A múzeumi kiállításokon kívül - az elmúlt évihez hasonlóan - a helyi szervekkel együttműködve Eperjesen, Szapon és Somorján a Februári Győzelem 30. évfordulója tiszteletére.

A Dunaszerdahelyi Városi Művelődési Házzal karöltve szintén szervezünk két tematikus kiállítást a városi művelődési házban; "Február a politikai irodalomban és a nemzetiségi sajtó 30 éve", valamint a "Csehszlovák fizetési eszközök a köztársaság megalakulásától 1952-ig" címmel. E két kiállítás anyagát a Komáromi Dunamenti Múzeumtól kölcsönözzük ki.

A kiállítások mellett állandóan figyelemmel kisérjük a községi krónikák vezetését is. Az év folyamán szakdolgozóink befejezik a múzeum tulajdonában lévő néprajzi gyűjtemény feldolgozását.

További feladatunk a múzeum fűtésének elektromos kályhákkal való biztosítása. /Jelenleg csak két irodahelyiséget tudunk kályhákkal fűteni, a többi helyiségek - az állandó és ideiglenes kiállítási termek is - fűtetlenek. Ez a tény a téli időszakban gátolja munkánkat és a látogatók sem időznek szívesen a jéghideg termekben/.

Az eddigiekb"ol kiviláglik, hogy múzeumunknak fontos nevelő, szépérzékfejlesztő küldetése van. Ahhoz, hogy a múzeum ezt a küldetését maga-

sabb szinten tudja teljesíteni szükséges, hogy saját környezetével, saját külsejével is példát mutasson. E téren is nagy feladat vár ránk, mert városunk parkosítása és csinosítása oly gyors tempóban és oly magas szintén fejlődik, hogy a múzeum jelenlegi környéke túlságosan is sivárnak tünik. Szeretnénk a környezetrendezést úgy megoldani, hogy intézményünk minden tekintetben simulékonyan beilleszkedhessen a csupa új, modern lakásegységekből álló keleti lakótelep szemet gyönyörködtető látképébe.

A múzeum sokrétű, változatos tevékenységével hozzá akarunk járulni a dolgozók életének tartalmasabbá tételéhez, a szocialista életmód tökéletesebb elsajátításához, a sokoldalúan fejlett és magas kultúrával rendelkező szocialista ember neveléséhez.

M a g Gyula

Járásunk forradalmi emlékszobáinak jelenlegi állapota

Járásunkban a forradalmi és munkásmozgalmi hagyományok emlékszobái a hetvenes évek elejétől folyamatosan alakultak meg egy egységes koncepció alapján, melyet a járási pártbizottság ideológiai osztálya és a Csallóközi Múzeum munkazársai közösen dolgoztak ki. Múzeumunk az emlékszobák vezetőivel folyamatosan kapcsolatot tartott /közverlen segítség, szakmai tanácsadás/, mely az utóbbi időben új munkaerő fölvételével intenzívebbé vált. 1977 októberében és novemberében a múzeum munkatársa elvégezte az emlékszobák komplex szakmai ellenőrzését abból a célból, hogy azt a fontos nevelő munkát, mely ezeknek az emlékszobáknak a hivatása, tanácsaival, javaslataival még hatékonyabbá tegye. Az elenőrző látogatás eredményeit az alábbiakban összegezzük.

1. Annak ellenére, hogy az emlékszobákat egységes koncepció alapján létesítették, ma mégis két alapvető fajtájuk létezik.Az egyiket emlékszobának, a másikat jobb szó híján emlékháznak nevezhetnénk. Igaz ilyen emlékház jelenleg csak egy van, Alistálon, de Felsőpatony és Nagymegyer is ilyen létesítését tervezi. Magától értetődő, hogy az emlékházakban a néprajzi anyag is rendkívül fontos szerepet kap, emellett köztörténeti dokumentumok is találhatók itt; az anyag nagy részét azonban még mindig a forradalmi munkásmozgalom tárgyi emlékei képezik. Az ilyen elképzelés nem hibás, hisz mintegy "falusi múzeum" szerepét tölti be az ilyen emlékház, persze a munkásmozgalmi hagyaték megőrzése kell, hogy maradjon a fő feladat. Fontos azonban az ilyen paraszthház szakszerű kiválasztása, a néprajzi hitelesség alapelvének szem előtt tartása.

2. Az emlékszobákban kiállított dokumentumok három témakörbe sorolhatók:

a/ munkásmozgalmi és párttörténeti anyag

b/ helytörténeti anyag /a szövetkezet, az iskola fejlődése/

c/ néprajzi anyag.

a/ A munkásmozgalmi és a párttörténeti anyag természetszerűleg azokban a községekben a leggazdagabb, ahol aktívan működő pártszervezet volt,. Ezek zömében pártdokumentumok /eredeti tárgyi hagyatéka a helyi

pártszervezet alapítóinak és kiemelkedően aktív tagjainak/. Mindezekben az emlékszobákban a veteránok tárgyi hagyatéka van a központban, erre épül az egész kiállított anyag. Sajnos a szervezet működését bizonyító egyéb adatok szinte mindenütt eltűntek /jegyzőkönyvek stb./, ezért fontosak a kommunista bírók vezetése alatt álló községek tanácsainak jegyzőkönyvei, egyéb dokumentumai. Nagyon kevés dokumentum található a pártmunka 1945 után való beindulásáról és 1948 után való újraindulásáról. Háromdimenziós tárgy szinte nincs is kiállítva emlékszobáinkban.

b/ A helytörténeti anyagok közül térképek, a községről szóló régi följegyzések, cselédkönyvek stb. találhatók az emlékszobákban. A községek fejlődését a fölszabadulás után általában fényképekkel és grafikonokkal mutatják be. Hiányosság szinte mindenütt, hogy a szövetkezetesítés kezdeti szakasza, mely annyira fontos volt községeink életében, nincs kellő anyaggal, dokumentummal illusztrálva. A légi emlékszobában tettek erre kísérletet, kevésbé sikerült viszont ez az igyekezet a bősi emlékszobában. A helytörténeti anyagokat a falu történetére vonatkozó írásos szövegekkel is lehetne bővíteni, ez ugyanis a látogatókat nagyon érdekli.

c/ A néprajzi anyag a legproblematikusabb. Néprajzi tárgyak még elég nagy számban találhatók járásunk községeiben, ezért gondolták úgy az emlékszobák berendezői, hogy az ilyen jellegű anyagból minél többet állítsanak ki. Megállapíthatjuk, hogy ebben az esetben a kevesebb több lett volna. a legnagyobb hiba minden esetben az, hogy azonos tárgyakból / pl. agyagedények, köcsögök/ többet is kiállítottak /Bős, Lég, Lúcs/. A második fogyatékosság, hogy olyan nagy méretű háromdimenziós tárgyakat is kiállítottak belső téren, mely ott sem szakmai, sem esztétikai szempontból nem mutat /ekék, kubikos talicskák stb./. A néprajzi anyagok elrendezésében is elég sok a fogyatékosság. Jelenleg emlékszobáinkban kétféle elrendezést alkalmaznak: egy helyen, mintegy néprajzi sarokban összpontosítják ezt az anyagot, vagy csak mintegy illusztrációképpen helyezik el az emlékszoba szinte minden részén. Az előbbi forma a kétségkívül helyesebb.

3. Külön kell szólnunk az általános országos történeti anyagok problémájáról. A nemzetközi munkásmozgalom és Csehszlovákia köztörténetét dokumentáló fényképek, táblázatok stb. van, ugyanis sokkal nagyobb teret kaptak az emlékszobákban mint kellene. Helyesebb az a fölfogás, hogy a köztörténetre vonatkozó adatok, dokumentumok csak jelképként szolgáljanak, egy - egy fontos történelmi eseményt jelezzenek, melyet okvetlenül helytörténeti anyagnak kell igazolnia, dokumentálnia.

4. A kiállított anyag történelmi kronológiája sem mindenütt elfogadható. Nagyon sok helyütt keverednek felszabadulási utánu anyagok két háború közötti anyagokkal. Ilyen szempontból a legjobb megoladás az eperjesi, ahol a kronológiai sorrendet szakszerüen betartották. Ezen a fogyatékosságon az emlékszobák vezetői nagyon könnyen tudnak javítani.

Végső tanulságként megállíthatjuk:

További emlékszobák létesítése mellett legfontosabb feladatunk a már meglévő emlékszobák fogyatékosságainak kiküszöbölése, mert igazi nevelő hatással csak így tudjuk munkásmozgalmunk hagyatékát lakossá - gunkat bemutatni.

Kovács László

Csallóköz népi építészetéről

A közelmúltban rohamosan tünt és napjainkban is tünnek el népi építészetünk emlékei, népi kultúránknak e specifikus és felmérhetetlen értékü alkotásai. Elöidézi ezt egyrészt a falun élő emberek megvált - zott igénye, a gazdasági fejlödéssel, az életszínvonal emelkedéssel törvényszerüen és mindenképp helyeselhetően fellépő igény a lakáskultúra szinvonalának javítására, másrészt mintha kevesebb gondot fordítana a müemlékvédelem is a ma még fellelhető építészeti emlékek megmentésére, aktív védelmére. A csallóközi parasztházakat az említetteken kívül az állandóan ismétlödő árvizek is veszélyeztették, különösen az 1965-ös csicsói gátszakadás rombolása után már csak egyedi emlékek találhatók.

A népi építészet vizsgálatakor szólnunk kell mindenképp a jellegzetes telepformák, a települések kialakulásáról. Az aránylag kisszámú magányos településtől, tanyától eltekintve a Csallóköz egész területén a zárt faluforma uralkodik, és ebből is föként a szabályos típusú falu terjedt el. A szabályos típusú község területét egyetlen utca vagy néhány egymást keresztező utcasor alkotja. Az utca két oldalára nyílnak a

keskeny, mély telkek, utca felöli részükben a lakóházzal. A homlokzattal egy vonalban van a kapu és húzódik a szomszéd telket az utca felöl elválasztó kerítés.

A csallóközi népi építészet fő jellemzője, hogy az építmények a parasztság életformájából adódtak és azt szolgálták, közösségi munkával készültek, a szerkezetek és a helyi építőanyagok sajátkezű megformálásával. Ezért is alakult ez az építészet a helyi adottságokat, lehetőségeket és az építmények funkcionális rendeltetését figyelembe véve sajátos táji egységgé.

A házépítésre felhasznált építőanyagok zöme természetes anyag volt, amelyet az építők maguk termeltek ki és alakítottak át az építmények szerkezeti elemeivé.

Építészeti szerkezet szerint a lakóházat két részre oszthatjuk, a falakra és a tetőre. A fal építőanyagai közé tartozik a föld, a sár, a vályog, a tégla, a vesszö. A tetőzet szintén két részből áll, a fából készült tetővázból és a fedélből, ami a Csallóközben nádborításból, később az állandóan fennálló tüzveszély miatt cserépből készült.

A soros építésü csallóközi falu parasztházait az jellemzi, hogy a lakóház mindig keskenyebb felével néz az utcára és az udvari részei déli fekvésüek. A ház diszpozíciója, a lakóterület elosztása, szintén közös nevezőre hozható más területekkel, tájegységekkel, hiszen a parasztság, az azonos szociális körülmények között élő társadalmi réteg számára készültek. A vályogházaknál már első látásra érvényesül az építmény erős blokkhatása, és az a tény, hogy a külső falak alul szélesebbek és fölfelé fokozatosan szükülnek, ami szintén ezt a hatást fokozza.

A Csallóközben a legelterjedtebb a háromsejtü lakóház volt, ami szobából, pitvarból és kamrából állt. A szoba egy asszimetrikusan elhelyezett ablaka az utcára nyílt, a másik az udvarra. A szoba padlózata döngölt föld volt, vagy a később elterjedt hajó padló. Az ablaktalan pitvar fényt csak a nyitott ajtón át kapott. A nyílttüzhelyes konyhában a fejlödés során a rakott tüzhelyet és a kemencét fokozatosan felváltotta a pléhből készült tüzhely, amelyen föztek és amelynek füstelvezetö kéménye részben a szobai kemencét is fütötte. A háromsejtü lakóház harmadik helyisége a kamra, ami háznál használatos szerszámok, az élelmiszer, a gabona tárolására szolgált. Bejárata a pitvarból nyílt, megvilágítását egy udvarra nézö ablak szolgálta.

Ezen a legáltalánosabb és legelterjedtebb típuson kívül elöfordul még az alaprajz kibövítése ún. "hátsószobával", amit a pitvar és a kamra közé ékeltek az építök növelve igy a parasztház lakóterületét. A gaz-

dasági épületek a parasztház szerves tartozékai, a ház meghosszabításával képződtek, de természetesen előfordultak külön álló építmények is.

A lakóház tetőzetét nyergestető képezte, amely a soros építkezés természetes velejárója. A nyergestetőnek két oldala van és az utcára néző toromba-kötéses homlokfal szinte önként kínálkozik a népi díszítőművészet architektúrán való elhelyezésére.

A paraszti építészet elsődleges célja minden korzsakban a funkcióját teljesítő, célszerű, a természeti adottságoknak és a gazdasági viszonyoknak megfelelő lakóház és gazdasági épület felépítése volt. Ezért is helytelen az a nézet, hogy a népi építsézet a történeti stílusok leegyszerüsítésével, a parasztság életkörülményeihez való alkalmazással keletkezett. A paraszti építészet egy-egy művészettörténeti stílus formajegyeit mindig az igényeknek megfelelően vette át, alkalmazta díszítő céllal építményein, de nem változtatott a gyakorlatban má bevált alaprajzon, a ház funkcionális elrendezésén. Ha a lakóház díszítőelemeit vizsgáljuk sohasem feledkezhetünk meg arról, hogy ezeknek elsősorban meghatározott rendeltetésük van, azonban az építők esztétikai szempontokat is figyelembe vettek megalkotásuknál.

Regionálisan mindig legjellemzőbben diszítettek a házak oromzatai. Esztétikai szempontból a toromba-kötésen kívül nagy jelentőségük van az oromzat szellőztető nyílásainak, amelyek legelterjedtebb formái a Csallóközben a geometrikus változatok közül a kör, a négyzet, a téglalap és ezek variációi, a szabadabb motívumok közül a félhold, a szív, a négylevelű lóhere és más a reneszánsz és a barokk formakincsét idéző motívum. A ház udvari homlokzatát az ajtó előtti boltozatok és a tornácok tették színesebbé. A Csaollóközben legelterjedtebb volt a reneszánsz és klasszicista hatást tükröző ajtó előtti boltozat, de a parasztság gazdagabb rétegeinél előfordultak a tornácok különböző változatai is.

A csallóközi lakóház berendezése több fejlődési szakaszon ment keresztül. Valamilyen hagyományos rendje már akkor is volt a házbelsőnek, amikor a mai értelembe vett bútor még nem volt használatos. Később, mikor a nemesség és végül a polgárság bútortípusai is elterjedtek a parasztság körében, kialakultak a bútorok elrendezésének rendje is. A 19. századtól napjainkig a leghasználatosabb bútordarabok közé tartozott a szekrény, az ágy, az asztal, a sarokpad, a tulipánosláda, a szék és a sublót.

A szegletre rendezett berendezés vált általánossá, amit a parasztház architektonikus felépítése is indokolt. A lakóház homlokzatának egy asszimetrikusan elhelyezett ablaka és az udvarra néző ablak közé került

a sarokpad, elé az asztal. Az ajtó melletti falrészen állt a tüzhely és a homlokzati fal között voltak az ágyak és kaptak elhelyezést a ládák, velük szemben pedig álltak a szekrények. A konyha és a kamra berendezése nem volt annyira állandósult jellegü.

A Csallóközben a berendezés tárgyain viszonylag hamar érvényesültek a polgáros-odás jegyei, ami magyarázható a nagyobb városok közelségével és életmódjuk hatásával. Az otthon készült ácsolt bútort felváltották az asztalos munkák, néhol elterjedt a népi barokk és klasszicizmus hagyományait örző festett bútor is.

Befejezésül hangsúlyozni szeretném, hogy ezek az építmények a parasztság természetes logikájával szakszerüen épített, helyi funkcionális és esztétikai igényeket figyelembe vevő és kielégítő alkotások. Ajapanyag felhasználásukat a földrajzi környezet, a helyi adottságok, beosztásukat a paraszti gazdaságok igényei határozták meg. Megnemtésük, aktív védelmük már csak azért is érdekünk, mert ez az a környezet, ahol a csallóközi ember élt, dolgozott, amelyet művészi hajlamai szerint alakított, és amely ez által jellegzetes, meghatározó környezetévé vált, egyesítve a táji környezetet és a szorgos emberi kezek munkáját.

Nagyné M. Kornélia

AZ EPERJESI FORRADALMI EMLÉKSZOBA

"... az emberiség jelenében is alakító szerepe van a múltnak. A mai napot igazán csak akkor ismerjük meg, ha emlékezünk a tegnapra." /Erdődy János/

Emlékezni kell a tegnapra, hogy megérthessük a jelent. Emlékezni, emléket állítani, a vele emlékeztetni azokra a napszámosokra, kisparasztokra, akik érezték az erőt és az akaratot is magukban harcolni a társadalmi felemelkedésért.

Amikor a forradalmi hagyományok emlékszobájának terve felmerült, majd elkezdődött a gyűjtés, szervezés, nem menekülni akartunk a múltba, hanem tanúságtételre hívni azt, mert elsősorban azt kerestük a múltból, ami hozzánk szól:

- az idős párttagok emlékezetében élő, a munkásmozgalommal kapcsolatos történeteket,
- a mozgalom eseményiet rögzítő fényképeket, a keserves paraszti és napszámos sorsról tudósító cselédkönyveket, végrehajtói rendelkezéseket, bírósági végzéseket,
- a pártalapítás és pártmunka még fellelhető dokumentumai, a politikai harcot dokumentáló választási jelölő listákat,
- a parasztság munkaeszközeit, mindennapi használati tárgyait,
- a falu szocialista fejlődésének, a mezőgazdaság kollektivizálásának, a nép kulturális és szociális színvonalának emelkedését tanúsító do - kumentumokat.

Az összegyűjtött anyag rendszerezése után 1974-ben, a járásban másodikként, megnyílt a forradalmi hagyományok emlékszobája Eperjesen a hnb gyűléstermében. A főfal előterében Lenin mellszobra áll. A terem közepén, beüvegezett vitrinben vannak elhelyezve az eredeti írásos dokumentumok, a dunai gátak eredeti rajzai, a Mórocz László által készített alulcsapós vízimalom kicsinyített mása.

Az emlékszoba írásos és fényképanyaga, valamint a magyarázó szövegek az oldalfalakon elhelyezett panelokon találhatók, tematikai és időrendi sorrendben 1918-tól napjainkig.

Az első panelon a látogató az I. világháború befejezésétől a 20-as évek végéig követheti nyomon a kommunisták tevékenységét Eperjesen. Látható itt térképvázlat, a volt vöröskatonák fényképei, a pártszervezet alapító tagjainak fényképei és a megalakult kommunista párt választási jelölő listájának fényképmásolata, továbbá Major Istvánnak és Steiner Gábornak a képe, akik nem egy ízben megfordultak falunk napszámosai körében.

A baloldali második tabló a gazdasági válság következményeit eleveníti fel fényképek, bírósági végzések és magyrázó szövegek segítségével. Megtudjuk a képekből, hogy a munkanélküliség és a nyomor mire kényszerítette az embereket, hogy hol kerestek a környéken munkalehetőséget.

A harmadik tabló anyaga a 30-as évek elejétől a helyi pártszervezet megszüntetéséig követi nyomon a kommunisták tevékenységét. Láthatók itt korabeli újságok, 1932-ből jelölőlista, a vásárúti rendőrparancsnok jelentése a kommunistáknál tartott házkutatások eredményéről, amelyek során pártiratokat és Marx Károly műveit kobozták el. 1938 őszén a párt legális és illegális tevékenysége megszünt. Ennek a tematikai egységnek a befejező képei már a háború borzalmait ábrázolják.

A negyedik tabló dokumentumai már az új útra lépett falu életét mutatják be. A megsárgult belépési nyilatkozatokon a régi pártharcosok nevei olvashatók: Csóka István, Anda Sándor, Szekács Sándor stb. Láthatók továbbá a tablón a falu napjainkig megtett fejlődéséről tanúskodó képek.

Az emlékszobában kaptak elhelyezést a pártszervezet alapító tagjainak kitüntetései, továbbá a járási és kerületi kulturális, állami és pártszervek által a hnb-nek, a tömegszervezeteknek és az iskolának adományozott kitüntető oklevelek.

A terem nagyságához mérten helyet kapott az emlékszobában még néhány jellegzetes néprajzi tárgy is. Ezeknek a tárgyaknak és felhasználásuknak a megismerése hozzásegítheti, különösen a fiatalokat a múltról alkotott helyes elképzeléseik kialakításához, elődeik nehéz munkájának és sorsának megbecsüléséhez.

Emlékszobánkban emléket állítottunk mindazoknak, akik mai jobb és boldogabb jövönkért harcoltak; azoknak, akik a Magyar Tanácsköztársaság hadseregében harcoltak, s akik a legelsők között alakították meg a pártszervezetet, amely 1926-ban már 215 tagot számlált; azoknak akik az új élet beindításában elévülhetetlen érdemeket szereztek.

N a g y Ferenc

NÉPZENEI HAGYOMÁNYUNKRÓL

A XX. század rohanó világában kell, hogy néhány szót szóljunk népzenénkről, arról a "százhangú orgonáról", amelynek mindenre van hangja, a szelíd tréfától a tragédiáig.

Népdalkutatásunk ma már jelentős hagyománnyal rendelkezik. Bartók Béla és Kodály Zoltán munkássága nyomán, ma már kezd a köztudatba jutni, hogy a népdal nemcsak "a nép együgyű fiának primitív érzéseit fejezi ki, primitív formában" - ahogy ezt még 60-70 évvel ezelőtt sokan állították, - hanem egy egész nép lelkének tükre ez, ahogy Kodály Zoltán írja "A magyar népzene" című munkájában. De idézzük Kodály szavait: "Mint egy nagy gyűjtőmedencébe, századokon át befolyt a magyar érzelmi élet minden patakja, nyomot hagyott benne a magyarság minden lelki élménye, bölcsőjétől fogva: mert kétségtelennek kell tartanunk, hogy a magyar dal a magyar nyelvvel egyidős."

Kodály Zoltán arra a kérdésre, hogy mi a népdal, válaszát a következőképpen fogalmazta: "Erre eddig senki sem tudott pontosan megfelelni. Jobb lesz a kérdést így feltenni: mi az amit a nép énekel? Ha ezzel a jelszóval kutatnánk keresztül azt a rengeteg, sokféle anyagból összegyűlt tömeget, amit az élő néphagyomány fenntartott, megállapítanák sokféle rétegeződését, kideríténék egyes darabok szerzőit, keletkezésük korát, irodalmi hatásokat: egyre több világosság derülne ma még megoldatlan kérdésekre. A sok rétegből valószínűleg két főréteg emelkedne ki, egyik: ami először városon, várban, művelt körben hangzott, s onnan terjedt lefelé; másik: ami falun termett, s fölfelé vagy ritkán hatolt, vagy sohasem hagyta el a falut."

Ezeket a sorokat Kodály 1918-ban írta, akkor, amikor a magyar értelmiség még nem érezte magáénak a népdalt, sőt egyenesen idegenkedett tőle. Azóta kerek 60 év telt el. Bartók és Kodály magvetése jó talajra talált. A népdal, - az egyszerű falusi dal, amelyet oly sokan lenéztek, ma a hangversenydobogókon szólal meg, a legkiválóbb énekművészek, kórusok és hangversenyzenekarok tolmácsolásában. A rádió és a televízió műsoraiban is rangos helyet kapott, nemcsak a zeneszerzők által feldolgozott népdal, de az egyszerű egyszólamu őseredeti, az egyszerű nép fiainak tolmácsolásában.

Művelődési házaink is hangosak a népdaltól. A "Tavaszi szél vizet

áraszt" népdalversenyünk is a népzenei hagyományunk ápolását szolgálja.

Mit tudunk a Csallóköz népzenei hagyományáról?

A Csallóköz népzenéje egy részét képezi annak a hatalmas dallamkincsnek, amelyet az egész magyar nyelvterületen eddig a kutatók rögzítettek. Ez az anyag egyes stílusjegyeiben elég homogén. Így például az új stílusú népdalaink változatait az egész magyar nyelvterületen megtaláljuk. A Csallóközben énekelt változatokat nemcsak Mátyusföldön, vagy Gömörben ismerik, de elterjedtek még Erdélyben is. A régi stílusú népdalaink között már inkább találunk táji sajátságokat. A Csallóközben a régi stílust elsősorban a dudanóták képviselik. Nagy kár, hogy az intenzív népzenei gyűjtés, itt nálunk csak elkésve indult meg. Ez nem azt jelenti, hogy a Csallóközben ma már a kutató nem talál megfelelő hiteles népzenei anyagot. Csupán azt, hogy 30-40 évvel ezelőtt, még jobban a felszínen volt ez a hagyomány. A mai gyűjtőnek már sokszor az emlékezet homályából kell kibányásznia a népzenei hagyományuk régebbi rétegét. A csallóközi dudások játékstílusát pedig már sajnos egyáltalán nem tudjuk tanulmányozni, mert az utolsó dudások az 50-es évek végén meghaltak. 1967-ben a Patas melletti Miléniumon még találtunk egy dudást az idős Posvanc bácsit, de hangszere már nem volt. Eladta egy újságírónak 25 koronáért.

Bartók Béla 1910-ben Nagymegyeren 94 dallamot köztük 7 fonográffelvételt dudajátékról is készített. Lajtha László 1913-ban Nemesócsán 42 dalt gyűjtött. Sajnos ezek közül a dallamok közül csak néhányat publikáltak, de ez a kiadvány - Bartók Béla: A magyar népdal Budapest 1924 - szinte hozzáférhetetlen. T.i. kis példányszámban jelent meg, s újabb kiadást nem ért meg.

A Csallóköz népzenei hagyománya és annak továbbélése kapcsán, hadd térjek vissza az említett népdalversenyünkre. A közelmúltban zajlott járásunkban a két elődöntő. Mi ennek a két rendezvénynek a tanulsága?

A pozitívuma az, hogy szép számmal vettek részt benne énekesek és éneklő csoportok. Négy citera együttest is hallottunk. Az utóbbiak közül a hodosi együttes kiváló eredménnyel szerepelt. Örvendetes az is, hogy a közös éneklés szép példáját mutatták az egyre szaporodó éneklő csoportok.

Viszont az már kevésbé örvendetes jelenség, hogy a szereplők mit énekeltek. Sajnos az elhangzott daloknak több mint egy harmada értéktelen városi nóta volt, amelyek nem érdemlik meg a terjesztést. Nagyon kevés résztvevő nyúlt saját falujának hagyományához.

Ennek a legfőbb okát abban látom, hogy a szereplők többsége előtt nem világos, hogy mi az értékes népzenei hagyomány és mi a selejtes nóta. Ez

nem csupán esztétikai kérdés, de társadalmi, műsorpolitikai is.

Hogyan lehet ezt a hiányosságot kiküszöbölni?

Jól átgondolt és következetes népnevelői munkával, valamint a csallóközi népdalok széleskörű publikálásával. A Csallóköz népzenei hagyományának további gyűjtése is fontos feladat lenne.

A népdalverseny küldetését csak akkor teljesítheti, ha a szereplők megfelelő szakmai tanácsadásáról is gondoskodunk. Nagyon hasznos lenne, ha ezekkel a problémákkal a Járási Művelődési Központ érdemben foglalkozna.

Befejezésül hadd idézzem újból Kodály Zoltán szavait: " A falu most búcsúzik a régi hagyománytól. A fiatalság már nem veszi át. Rajtunk a sor. A tűznek nem szabad kialudni."

Á g Tibor

Názov: SPRAVODAJ MÚZEA
Cím: MÚZEUMI HÍRADÓ
Vychádza: Štvrťročne
Megjelenik: Negyedévenként

Vydáva: Žitnoostrovské múzeum
Kiadja: Csallóközi Múzeum

Vedie: Redakčná rada
Szerkeszti: Szerkesztő bizottság

Zodpovedný: Július MAG
Felelős: MAG Gyula

Náklad: 300 ks
Példányszám: 300 db

==========

Tlač a technické redigovanie: Okresné osvetové stredisko
Zodpovedný: Karol Héger, riaditeľ OOS

ŽITNOOSTROVSKÉ MÚZEUM
CSALLÓKÖZI MÚZEUM – DUNAJSKÁ STREDA

Spravodaj múzea
Múzeumi Híradó

1978/2

T A R T A L O M :

Őrizzük meg népi építészetünk emlékeit 1
A nagyabonyi forradalmi emlékszoba . . . . . 2 - 4
A földmunkásság sztrájkjai a 30-as években
a Csallóközben . . . . . 5 - 6
Halászat a régi Csallóközben . . . . . 7 - 11

O B S A H :

Zachovajme pamiatky ľudovej architektúry
na Žitnom ostrove . . . . . 12 -
Pamätná izba revolučných tradícií vo Veľkom
Blahove . . . . . 13 - 15
Štrajkové hnutie poľnohospodárskych robotníkov
v 30-tich rokoch na Žitnom ostrove . . . . . 16 - 17
Rybárstvo v minulosti na Žitnom ostrove . . . 18 - 22

Őrizzük meg népi építészetünk emlékeit

A dunaszerdahelyi járás gazdasági és társadalmi élete az utóbbi években nagy fejlődésen ment keresztül. Megváltozik városaink és falvaink arculata - a régi helyet ad az újnak. Ez a folyamat szerves része a lakosság életkörnyezete megjavításának. Az élet gyors zajlásában raánylag kevés figyelmet szentelünk az építészet problémáinak, a népi építkezés értékes emlékei megvédésének és megőrzésének. Az új építkezési hullámnak egyre inkább áldozatul esnek ezek a régi, tipikus, hosszanti elrendezésű, vályogtéglás, nádfedeles házak. És mert ezekre az épületekre úgy nézünk, mint a Csallóköz dolgozó embere nehéz életének tanúbizonyságára, ezért a mi kötelességünk néhányat megőrizni belőlük utódainknak, hogy szolgáljanak a járásunkban végbement gyors fejlődés dokumentumaiul is. Egyúttal egy korszak hű emlékei is ezek az épületek, a bennük található munkaeszközök és használati tárgyak.

Ezeknek az értékeknek a megmentésére irányuló kísérletek eziddáig nem vezettek a kívánt eredményre. Bizonyítja ezt a megállapításunkat az is, hogy a népi építkezés nagyon sok nyilvántartott emlékét éppen az utóbbi években alaposan átjavították vagy lebontották. Ezért érdemes elgondolkodni a még épségben maradt /sőt dokumentált/ ingatlanok összpontosításán egy előre kijelölt helyen. Különösen jó helynek bizonyulna Eperjesen a vízimalom környéke. A szakemberek és az érdekelt szervezetek együttműködésében, előnyös feltételek mellett lehetséges lenne egy szerény skanzen kialakítása.

Ennek a rövid írásnak vitaindító szerepe van. Célja: kialakítani a megfelelő légkört a probléma megoldásához.

Befejezésül hangsúlyozzuk, hogy a dolgozó ember alkotásainak védelme egyben kifejezi a munka iránti tiszteletünket is.

Knoško Benedikt

A nagyabonyi forradalmi emlékszoba

Csallóközi viszonylatban közismert, hogy Nagyabony egyike a leggazdagabb forradalmi hagyományokkal rendelkező községeinknek. Már jóval a CsKP megalakulása előtt számos forradalmár lakott a községben, akik szívügyüknek tekintették a szocialista eszmék terjesztését és bátor tetteikkel példát mutattak a haladásért vívott harcban. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom világot formáló eszméi nagyon hamar éreztették hatásukat Nagyabony forradalmárai körében. Ennek köszönhető, hogy több nagyabonyi résztvevője volt a dicsőséges Magyar Tanácsköztársaság harcainak. Ezt bizonyítja az emlékszobában látható Patócs István emlékérme is,melyet a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsától kapott a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulója alkalmából.

A nagyabonyi emlékszobát járásunk területén az elsők között nyitották meg 1973. június 9-én. Az anyaggyűjtésben, az emlékszoba ízléses berendezésében a munka oroszlánrészét az akkor Nagyabonyban működő ORBÁN tanítóházaspár végezte. Természetesen a nemes munkához a HNB akkori elnöke Pósa Móricz is megadott minden támogatást és hasznosan közreműködött még Molnár János a járási népművelési központ és Sidó Ferenc a Csallóközi Múzeum dolgozója. Az ünnepélyes megnyitón jelen voltak a járási pártbizottság és a járási nemzeti bizottaág képviselői Nyári István ideológiai titkár vezetésével. Ebből az alkalomból Nyári István a következőket írta be a nagyabonyi emlékkönyvbe:"A munkásmozgalmi emlékszoba megnyitása alkalmából elismerésünket fejezzük ki azért az öntudatos és fáradságot nem ismerő munkáért, amelyet a helyi szervek és aktív résztvevők kifejtettek, hogy mindenki számára hozzáférhetők legyenek azok a történelmi dokumentumok, amelyek a párt és a dolgozók harcát szemléltetik".

A nagyabonyi emlékszoba valóban gazdag forradalmi múlt emlékeit, hagyományait mutatja be. Az alig 3 x 4 méteres területű helyiség meglepően kicsi és valóban csak az ügyes szervezők és rendezők ötletességének köszönhető, hogy a rengeteg dokumentum ellenére sem kelt zűrzavart a látogatóban. Az emlékszoba lényegében a hnb épületének fo-

lyosóján kezdődik, ahol két ízlésesen berendezett üvegszekrény fogadja a látogatót, valamint a falon elhelyezett fényképek örökítik meg az ünnepélyes átadás felemelő pillanatait.A két üvegszekrényben az 1945-ös év utáni dokumentumokat láthatjuk; Rácz Mihály, Kelemen László,Patócs István, Kántor József és Fekete József kitüntetéseit és emlékérmeit, valamint Kovács József orosz, szlovák, magyar nyelvű okmányát, mely igazolja, hogy a CsKP tagja.

A folyosóról a kis terembe - a tulajdonképpeni emlékszobába - - belépve, megilletődve állunk meg és tisztelgünk a harcos múlt, bátor kiállást idéző emlékei előtt.

A bal oldali falon a szövetkezet eredményeit dokumentáló okmányok, fényképek láthatók. Számtalan oklevél, kitüntetés hirdeti, hogy a forradalmi múlttal rendelkező Nagyabony komolyan vette a közös gazdálkodást. A kiváló munkaeredményekért, az új módszerek bevezetéséért 1962. IV. 29-én "KIVÁLÓ MUNKÁÉRT" érdemrenddel, 1966. IV. 30-án pedig "MUNKAÉRDEMRENDDEL" tüntették ki.

Az emlékszobában lévő, a hektárhozam alakulását szemléltető táblázat hűen bizonyítja, hogy a nagyabonyiak méltók voltak ezekre a kitüntetésekre.

Növény/évek:	1950	1955	1960	1965	1970	1971	1972
a/ Búza	20,8	23,4	18,8	32,-	35,5	51,3	46,5
b/ Árpa	24,7	21,9	35,4	34,-	40,4	44,0	44,1
c/ Kukorica	25,2	10,2	37,5	45,0	64,4	75,0	51,0

Csodálatosan meggyőző bizonyítékai ezek a számok a közös gazdálkodás előnyeinek.

Továbblépve az emlékszobában Lenin és Gottwald szobrai mellett a CsKP alapító tagjainak dokumentumait, kitüntetéseit, igazolványait láthatjuk. A kommunista eszmék úttörői: Szabó Mihály,Rácz Mihály, Konrád Lajos,Szelle István, Hamar Bálint, Csiba Pál, Fleischmann Kálmán voltak Nagyabonyban. Itt látható Csiba Pál három nyelven - szlovákul, magyarul és ukránul - kiállított pártigazolványa, amelyből megtudhatjuk, hogy 1923-tól tagja a kommunista pártnak.

Nagyon érdekes dokumentum az 1932. május elsejei tüntetésről szoló járáshivatali jelentés, melyben a kizsákmányoló osztály képviselői kifogásolják, hogy Fleischmann sokat foglalkozik az ifjúsággal. Az 1938. október 10-i házkutatás dokumentumai pedig azt bizonyítják, hogy Fleischmann Kálmán, Rácz András, NagyAndrás, Orbán

György kommunisták állandó rendőri megfigyelés alatt voltak és sok - sok zaklatásban volt részük.

Megtudjuk továbbá, hogy 1944-bem a nyilasok elhurcolták Csiba Pál', Szelle István és Szabó Mihály kommunistákat, akik mártírhalált haltak a szocialista eszmék hirdetéséért, a szebb ésboldogabb életért. A hálás utókor kegyelettel őrzi a mártírhősök emlékét, melyet az 1961-ben felavatott szép emlékmű is hirdet. Az emlékművet évente nagyszabású községi ünnepség keretében kétszer is megkoszorúzzák a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és felszabadulásunk évfordulójának előestéjén.

A szépen és esztétikusan elrendezett nagyabonyi forradalmi emlékszoba méltó ismereteket nyújt e gazdag forradalmi hagyományokkal rendelkező csallóközi község múltjáról.

Reméljük a község vezetői hamarosan megtalálják a módját Nagyabonyban, hogy tágasabb helyet biztosítsanak a nagyjelentőségű forradalmi múlt emlékeinek.

Az emlékszoba látogatottsága jó. Jártak itt már a járási népművelési központ által rendezett szemináriumok hallgatói,a pártagjelöltek iskolázásainak részvevői, a helyi iskola tanulói pedig honismereti órákat tartanak a forradalmi múlt mába nyúló, mához szóló emlékei előtt.

Mag Gyula

A földmunkásság sztrájkjai a 30-as években a Csallóközben

A csallóközi földmunkásság bérharcairól már a huszas évekből vannak dokumentumok; ezeket eleinte még a szociáldemokrata párt vezette. A gazdasági helyzet romlásával párhuzamosan a bérharcok tömegesebbé váltak, s a harmincas években már nagyon komoly megmozdulásokra is sor került. Ez persze így volt országos viszonylatban is, gondoljunk csak a kosúti eseményekre.

Múzeumunk birtokában lévő dokumentumok alapján a földmunkásság legnagyobb méretű és egyúttal legszervezettebb sztrájkjaira 1936-ban és 1938-ban került sor. Az 1936-os megmozdulás jelentősége járásunk határain is túlterjedt, ezt a korabeli rendőrségi jelentések is igazolják. A sztrájk lefolyása kitünő szervezettségre utal. A kommunista párt készítette elö és szervezte, ami egy 1936. május 6-i jelentésből kitünik: " ... mivel a napi 7 ill. 8 Kč munkabérükből családjukat eltartani nem tudják, egy pozsonyi Weis nevü kommunista agitátor javaslatára május 3-án bizalmas gyülést hívtak össze Dunaszerdahelyen, ahol elhatározták, hogy béremelési kérelemmel lépnek föl." Mindjárt a sztrájk elsö napján a munkások a földeken maradtak, hogy a strájktörök munkába állítását megakadályzzák. A sztrájk 1936. május 5-ém kezdödött, és már másnap járási méreteket öltött. Másnap már 585 munkás sztrájkolt a járás különböző helyein: Padányban /Petény-major/ 120-an, Bögellön /Karáb-major/ 20-an, Vásárúton /Csanád-major/ 130-an, Várkonyban 145-en /ezek között volt 25 idegen munkás is,akik a diószegi cukorgyár alkalmazottai voltak, és szolidaritásból vállalták a helybeliekkel a harcot/, Bösött 170-en. A munkát a sztrájk ideje alatt tulajdonképpen csak a kommenciós cselédek vették fel, az összmunkásságnak csak mintegy 15-20 százaléka. A sztrájk tömeges mérete és szevezettsége a hivatalokat és a munkaadókat annyira megrettentette, hogy már 7-én a rendörség rádiogramban 30 fönyi erösítést kért a pozsonyi kerületi parancsnokságtól.Kérésüket azzal indokolták, hogy a sztrájknak nyilvánvalóan politikai jellege is van, kitünően szervezett, az egyes sztrájkközpontok között a kapcsdat nagyon jól kiépített; továbbá azért, mert a vásárúti munkaadó /Popper/ mintegy 120 szlovák munkást akar hozatni Čatajból, s akkor nemzetiségi összetüzésekre is sor kerülhet. A munkásság har-

cát a bérkövetelési tárgyalásokon már a munkások által meghívott Steiner Gábor kommunista szenátor vezette, a vásárúti központét pedig Eisler elvtárs a KB titkára. A helyi vezetők közül kiemelkedő szerepe volt az alistáli Bartalos Józsefnek, aki a mezőgazdasági munkásság szakszervezeti szövetségének bizalmija volt. Miután fönnállt annak a veszélye, hogy a sztrájk a szomszédos járásokra is átterjed /a Felsőszelin dolgozó eperjesi földmunkások sztrájka is léptek/, a járási hivatal a felsőbb szervektől olyan utasítást kapott, hogy szervezze meg a tárgyalást a munkaadók és a sztrájkoló munkásság képviselői között. A bérkövetelési tárgyalásokra május 8-án került sor, melyen a munkásság érdekeit, mint említettem Steiner Gábor vezetésével népes küldöttség védte, sikerrel. A béremelést sikerült elérni,a munkaadók a sztrájk tömeges méretűvé válásától megrettenve beleegyeztek a földmunkásság követeléseibe. Az új szerződést csak Popper József, vásárúti munkaadó nem írta alá, ezért itt a sztrájk tovább folytatódott. Május 12-én újból megjelent Steiner Gábor a sztrájkolók között, most már csak Vásárúton, kitartásra biztatva őket, sőt a munkaadóval való megegyezési tárgyalásokat is igyekezett befolyásolni. Egy május 15-i rendőrségi jelentés még mindig attól tart, hogy a sztrájk tovább terjed, ezért a rendőrségi erősítést még nem tudják eredeti állomáshelyére visszaküldeni. A rendőrparancsnok kifejezi afölötti félelmét is, hogy a sztrájkolók és a munkaadó által Nádszegről hozott sztrájktörők között összetűzésekre kerül sor, s ez komoly rendőrségi beavatkozást kíván majd, melynek nemzetközi visszhangja lehet. A sztrájk ezen a helyen végül is a munkásság részleges győzelmével ért csak véget, mert béremelési követeléseiket csak részben teljesítették.

Az 1936-os májusi sztrájk megmutatta a csallóközi földmunkásság elszántságát, szervezettségét, a kommunista párt erejét. A győzelem új erőt adott a munkásságnak igazságos harcához.

Kovács László

HALÁSZAT A RÉGI CSALLÓKÖZBEN

Elődeink már a honfoglalás előtti őshazákban is leginkább halászattal foglalkoztak. Nemcsak azért, mert akkor ez nyújtotta a legkönnyebb megélhetési lehetőséget, hanem azért is, mert az életmód, a környezet is a halászat iránti érzéket fejlesztette ki bennük a legjobban. Számos nyelvi és tárgyi emlék bizonyítja, hogy őseink egyik létfenntartó foglalkozása volt a halászat. Legrégibb nyelvi emlékeink között is megtaláljuk a halászatra vonatkozó szavakat. Az uráli korból ránkmaradt ősi örökség pl. a háló, a hal és a víz, de ősi eredetű lehet a vejsze szavunk is. A bolgár-török fajú népekkel való érintkezés folyamán tovább bővült halászati szókincsünk. Ekkor kerültek nyelvünkbe a szigony, a horog valamint a halászat fejlettebb formáját bizonyító vaseszközök nevei. A népvándorlás forgatagában délre sodródott őseink halászata orosz, a Fekete-tenger mellett pedig görög elemekkel gazdagodott.

A honfoglalási utáni új haza, a Kárpát-medence vizei dúsak voltak halfélékben. Oklevelek, krónikák, ősi írások számtalan, ma már nem létező, de valamikor halászatra kiválóan alkalmas folyót, tavat, mocsarat emlegetnek. Ilyen terület volt a Csallóköz is, ahol a honfoglalók az őshazák kicsinyített mására találtak. Kezdetben a Duna mentén telepedtek meg, közvetlenül a víz mellett üzhették zavartalanul ősi foglalkozásukat. Később a természetes formáról áttértek a tervszerű mesterséges halgazdálkodásra. Ezt a Csallóközben létező hajdani halastavak nagy száma is bizonyítja. Ilyenek voltak a hodosi határban a Csíktó és a Pontyostó, s a nagymegyeri határban található tavak sokasága. A XVIII. század végén több mint harminc tó volt ezen a környéken. A T ó k n a k e l o s z t á s a a z 1789-dik e s z t e n d ő r e című jegyzékben a következő megyeri tavakat emlegetik: Hollómillér, Heczer- nagytó, Mélynagytó, Alsónagytó, Szabószigetinagytó, Kígyósmillér, Járómillér, Kömillér stb.

A halászóhely és a halászati jog igen nagy értéket jelentett a Csallóközben. Különösen fellendült a halászat, amikor az egyház a hús-

evés tilalom alól a halat feloldotta. A mohácsi vészt megelőző időkben már a számtalan folyó, mocsár, mesterséges halastó a királyi adományozás jogkörébe került. A Csallóközre vonatkozó okiratok és adománylevelek legtöbbje IV. Béla uralkodása idején kelt. Erről a korról jegyzi fel Fényes Elek, a magyar statisztikai tudomány atyja, hogy majd minden csallóközi településnek forrásból táplált halastava volt.

A Csallóközben két híres halászó központ alakult ki: a komáromi és a somorjai. A halászok is csoportokat létesítettek: bokorba, felekezetbe, kötésbe vagy kompániába tömörültek. Az így céhbe szervezett halászok vezetője, a főnök rendszerint a legöregebb, a legtapasztaltabb halász volt. A munkát közösen végezték, az esetleges kárt is egyformán szenvedték meg. A halászkisbíró volt a munkakezdés idejének hírnöke. Csak akkor indultak útnak, amikor a Halászcsillag a legtisztábban ragyogott az égen, mert hitük szerint a halak ebben az időben szerettek a víz színén fürdeni.

A hajdani csallóközi halászat érdekessége volt a Duna egykori óriása, a viza, amely ma már szinte nem is látható vizeinkben. Régen tömegével fogták a mázsás példányokat. A vizahalászat mindig nagy élmény volt. Királyok, főurak legelőkelőbb szórakozásai közé tartozott a XVI. században is. A viza igazi hazája a tenger, valamikor innen jöttek fel tömegesen a Dunán, s különösen kedvelték a romantikus fás-bokros tiszta vizű csallóközi részeket. Mindig tavasszal kezdtek felúszni, a felúszás márciusban kezdődött és júliusig tartott. Őseink már az uráli hazában isismerték a vizát. Erre a tájra még ma is feljár a Kaspi-tengerből. Maga a viza szó vándorszó, nyelvünkbe valamelyik kelet-délkelet-európai nyelvből kerülhetett. Legrégibb történelmi említését a görög történetírás nestoránál, Herodotosnál találjuk. A dunai vizák első írott emlékei a honfoglalás utáni első századokból valók. I. András király a Győrnél vereséget szenvedett III. Henrik német császár seregét nagy vizaszállítmánnyal mentette meg az éhenhalástól. Az erről az adatról szóló korabeli feljegyzés a sok tulok, szalonna mellett ötven vizát is említ.

A vizahalászat nagyra becsült mesterség volt, a halak között ezt tartották egyedüli királyi eledelnek. Külföldön is igen keresett árucikk volt. Bécsben külön mészárszékek voltak, ahova a csallóközi vizahalászok fogta halat a komáromi szekeres gazdák szállították. Adat van arról is, hogy e nemes hal a halastavak díszeként is ékeskedett. Egy XVI. századi, 1552-ben kiadott munkában említett hagyomány szerint Mátyás király hatvan darab vizát vitetett a tatai tóba, s ezeket

büszkén mutogatta előkelő vendégeinek. Külön csallóközi érdekesség, hogy a szarvai kastély egykori nagy hatalmú ura, Sárkány Ambrus pozsonyi főispán II. Lajost és feleségét, Habsburg Máriát ízletes dunai vizával kínálta a tiszteletükre adott ebéden. A korabeli hagyomány szerint a királyi pár felséges eledelnek nevezte a kínált ételt.

A vizahalászat nagy gazdasági jelentősége mellett igen élvezetes látványosságot is jelentett. Híresek voltak az esztergomi érsekség vizafogásai a csallóközi Aszód pusztán és környékén, Ekecs határában. Oláh Miklós érsek egy 1537-ből kelt írásában megemlíti, hogy az aszódi halászaton nemcsak magyar, hanem külföldi előkelőségek is meg szoktak jelenni. Az 1560-ban rendezett halászaton pedig maga Miksa császár és király is jelen volt.

A csallóközi Duna híres vizafogó helyei voltak Gúta, Aszód, Szap szégyei. Komáromban, Gútán, Ekecsen és Nyárasdon éltek a leghíresebb vizahalászok.

A vizafogásra különböző, ma már alig létező halászeszközök szolgáltak. Ilyen volt pl. a vejsze és a szégye. A nyelvészek sokáig halászó vizeknek, "vízhelyeknek" értelmezték e szavak jelentését. Csak Herman Ottó, a magyar halászat első hivatott kutatója és kitűnő ismerője fedezte fel és ismertette először szakszerűen ezeket a halászeszközöket. Megállapította, hogy a vejszhely a vejsze számára alkalmas halászóhely, a vejsze pedig szerszám, tehát nem víz. Nádból vagy veszszőből font s a víz fenekén levert eszköz, amely labirintusszerű megoldásával a belekerült halakat megtéveszti, és nem tudnak belőle kimenekülni.

A másik őstörténeti halászeszköz a szégye vagy másik nevén a cége. Tulajdonképpen bolgár-török eredetű szerszám, s a magyarság a velük való együttélés idején vehette át, de az is lehet, hogy már korábban is ismerte. A vizafogó szégyének két leírását is ismerjük. Az egyiket Oláh Miklós esztergomi érsek jegyezte fel Hungaria című munkájában:"... A viza a folyó mély örvényében tartózkodik. November végén, mielőtt a jégzajlás beáll, a Duna és a Vágduna medrében egyenközűen karókat vernek. A meder közepén pedig a varsa számára nyílást hagynak. A karók közt a halászok a ladikról hálót vetnek. A parton eközben ágyúznak, az ágyúk hangja a vizákat kiriasztja a rejtekhelyeikről, s ha a hálóba keverednek, könnyűszerrel húzzák ki a vizákat a partra". A Csallóközben Khín Antal, az ugynacsak n eves halászati szakember és tudós kutató találta meg a szégye utolsó maradványát,

amit ekkor már vejsznek neveztek, s csak kisebb halak fogására alkalmaztak. Szerkezete azonban világosan utal a szégye szerkezeti összetételére. A szégyéről kép is maradt fenn Marsigli, olasz származású castrák tábornok művében, a Danubius-ban. Ez a XVII. századból ránkmaradt rajz szerkezetében eltér az Oláh Miklós leírta szégyétől. Nem szerepelnek rajta a hatalmas cölöpök, de világosan kivehető a kámzsaháló vagy másik nevén a zsákháló rajza. Az Oláh Miklós féle leírásban szereplő szégye vagy cége képét történelmi adatok alapján Khín Antal rekonstruálta a Budapesti Mezőgazdasági Múzeumban. Magával a szégye szóval először egy 1211-ben kiadott oklevélben találkoztunk. Később már több írásban is előfordul. Ezekből tudjuk meg azt is, hogy a leghíresebb szégyék a Csallóközben voltak. A legnagyobb császári vizafogó volt az aszódi szégye, még az esztergomi érsek szégyéje a XVI. században Gútán állott.

Vizát fogni nemcsak a fent leírt eszközökkel lehetett. Erre szolgált még a horog is. Vastag kötelekre erős vashorgokat fűztek, s ezzel rekesztették el a folyót. A horogra nem tettek ú.n. csalit, hanem csillogósra fénysítették. Köztudomású volt ugyanis, hogy a viza kedveli a fényes tárgyakat, szívesen eljátszik velük, farkával belecsap, s a hegyes horgon fennakad. Nagy vágóhorgokkal húzták partra az erős fonálból kötött hálókkal fogott vizákat.

A mohácsi vész után megindult a vizahalászat hanyatlása. A dunai magyar és török hadihajók egyformá barbársággal pusztították a nemes halat. A török hódoltság korában már annyira kipusztult vizeinkből, hogy a XVIII. században Bél Mátyás már csak mint ritka érdekességet említeti a Csallóközben. Ekkor már itt is babonás halnak tartották, s megjelenésekor nagy veszedelmektől tartottak. Pedig e hal a kereskedelemben is komoly jövedelmet jelentett a csallóközieknek. Szállították élve hajókon, kocsikon hordókban besózva. A legnagyobb szállítmányok a bécsi császári udvarhoz mentek.A komáromi vár parancsnokának évente el kellett számolni a császári udvar birtokában lévő halászóhelyeken fogott vizákról. Bécsen kívül a komáromi szekeresek szállítottak a lengyel és a francia udvarba is. De megfordultak Prágában, a német és a lengyel püspöki rezidenciákban is, mert a vizafuvarozás jól jövedelmezett. Pl. egy párizsi fuvarért hetven forintot kaptak, s ez abban az időben jelentékeny összegnek számított.

Az évek múlásával egyre ritkábban merészkedtek fel a vizák a Dunán. Zavarta őket a dunai gőzhajók zaja, a partokon megszálló kirándulók lármája, az egyre modernabbá váló élet. Ma már csak elvétve, nagyritkán hallani, hogy itt-ott a halászok hálójába akadt egy-egy

viza kisebb példánya. Az eltelt száz esztendőben a Csallóközben a következő években fogtak vizát: 1866-ban a medvei révben került egy ismeretlen nagyságú viza a halászok hálójába, 1894-ben pedig 5 darab vizát fogtak a szapi halászok. A fogás karácsony táján történt. A Pozsonyba szállított, és ott értékesített halak nagysága elérte a két méter hosszúságot is. A szemtanú elbeszélése szerint olyan hosszúak voltak, hogy hosszan lelógott a farkuk a kocsiról /falusi szekér/. 250 fontos /a font a mázsának századrésze/ viza került hálóba 1910-ben Vajkán. Azóta sem jelentkezett viza a Dunának ezen a szakaszán, legalább is nem sikerült megfogni. 1936-ban a bakai vizeken, az ú.n. Bösi kapunál mégis megjelent egy példány. A szemtanú állítása alapján több mázsás lehetett, mert két napig küzdöttek vele, végül mégis elszökött. 1941-ben a Miklós sziget alsó végénél láttak vizát a bakaiak, de ezt sem tudták elfogni.

A századok folyamán kivesztek a vizák a Dunán, s ezzel együtt bomlott fel a valamikor olyan híres céhes csallóközi halászat is. A hajdani jól jövedelmező foglalkozás ma már csak mint sportszenvedély jelentkezik a csallóközi vizeken. De emléke még ma is él a híres halászok és aranymosók kései utódainál.

Marczell Béla

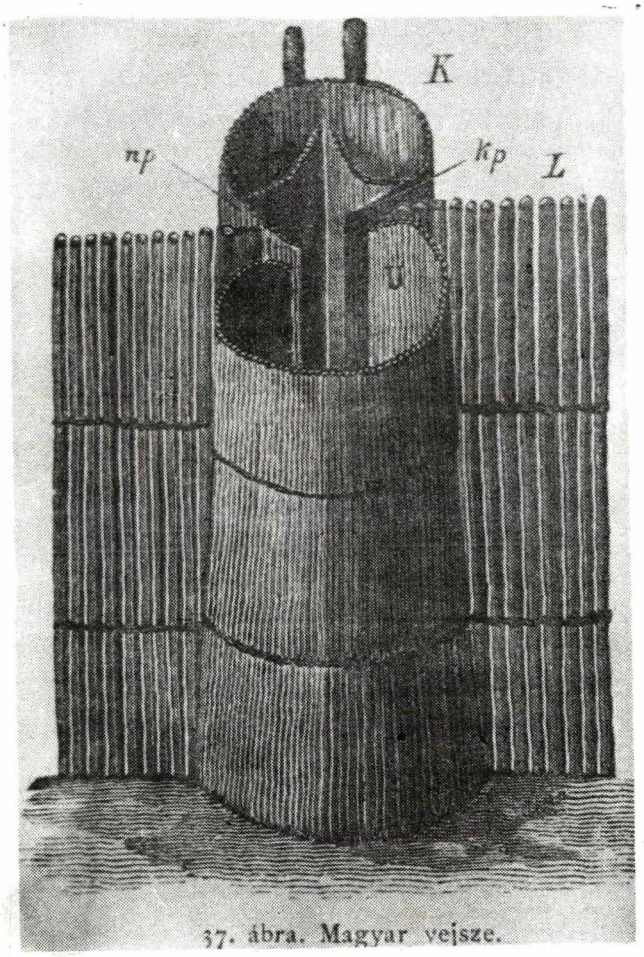

37. ábra. Magyar vejsze.

A vejsze

Zachovajme pamiatky ľudovej architektúry na Žitnom ostrove

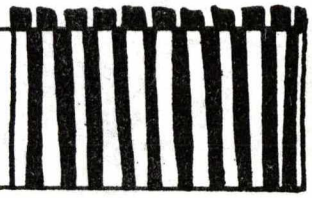

Okres Dunajská Streda v posledných rokoch prežíva búrlivý rozvoj na všetkých úsekoch hospodárskeho a spoločenského života. Naše mestá a obce menia svoju tvár - všetko staré uvoľňuje cestu novému. Táto činnosť je organickou súčasťou pretváramia vylepšovania životného prostredia obyvateľov nášho okresu. V rýchlom toku života sa pomerne málo pozornosti venuje najmä na úseku stavebníctva, ochrane a zachovaniu cenných pamiatok ľudovej architektúry. Priam lavínovite padajú za obeť novej výstavbe typické domy s pozdĺžnou dispozíciou, z nepálených tehál a rákosovou strechou. I keď sa na tieto stavby pozeráme ako na živé svedectvo ťažkého života pracujúceho človeka Žitného ostrova, práve preto je našou povinnosťou niektoré z nich zachovať pre budúce generácie. Bolo by to najlepším zrkadlom v porovnaní so súčasným rozvojom nášho okresu. V neposlednom rade aj ukážkou spôsobu výstavby ľudovej architektúry, pracovných nástrojov a úžitkových predmetov v určitom období vývoja.

Pokusy o zachovanie týchto hodnôt minulosti formou ich ochrany v rozptyle neviedli k žiadúcim výsledkom. Toho dôkazom sú početné asanácie evidovaných pamiatok ľudovej architektúry. Z toho dôvodu stojí za zváženie sústrediť ešte zachovalé prípadne zdokumentované nehnuteľnosti na jednom vopred vymedzenom mieste.

V súčasnom období sa zvlášť vhodným miestom ponúka okolie vodného mlyna v Jahodnej pri Malom Dunaji. Za výhodných podmienok usporiadania pozemku by sa dal vytvoriť skromný areál prírodného múzea. Obsah a technické prevedenie múzea by bol výsledkom spolupráce odborníkov a zainteresovaných organizácií.

Tento príspevok nech je podkladom pre verejnú diskusiu na túto tému s konečným cieľom vytvorenia priaznivej atmosféry pre realizáciu uvedeného zámeru.

Záverom je potrebné zdôrazniť, že ochrana tvorby pracujúceho človeka je aj úctou k jeho práci v každom období historického vývoja.

Ing. Kmoško Benedikt

PAMÄTNÁ IZBA REVOLUČNÝCH TRADÍCIÍ VO VEĽKOM BLAHOVE

V pomeroch Žitného ostrova je všeobecne známe, že jednou z obcí ovplývajúcou najbohatšími revolučnými tradíciami je Veľké Blahovo. Už oveľa skôr, pred vznikom KSČ, žilo v obci viac revolucionárov, ktorí sa celým svojím srdcom zaslúžili o rozširovanie socialistických ídeí a svojími smelými činmi dávali príklad v boji za dosiahnutie pokroku. Myšlienky VOSR, pretvárajúce svet, začali veľmi skoro citeľne pôsobiť v kruhu veľkoblahovských revolucionárov. Tieto okolnosti boli príčinou toho, že v bojoch o Maďarskú republiku Rád získali zásluhy viacerí veľkoblahovskí účastníci. Potvrdzuje to pamätná medaila Štefana Patócsa umiestnená v pamätnej izbe, ktorú mu udelilo Prezídium Maďarskej ľudovej republiky pri príležitosti 50. výročia vyhlásenia Maďarskej republiky Rád.

Pamätnú izbu vo Veľkom Blahove zriadili ako jednu z prvých na území nášho okresu a otvorili ju 9. júna 1973. Obrovské úsilie pri zhromažďovaní materiálu a vkusnom zariaďovaní pamätnej izby vynaložili manželia Orbánovci - obaja učitelia - pôsobiaci v tom čase vo Veľkom Blahove. Priroďzene, šľachetná práca sa stretla s plnou podporou vtedajšieho predsedu MNV Mórica Pósu a užitočne spolupracovali Ján Molnár, pracovník Okresného osvetového strediska a František Sidó, pracovník Žitnoostrovského múzea. Na slávnostnom otvorení boli prítomní predstavitelia OV KSS a Okresného národného výboru na čele s ideologickým tajomníkom OV-KSS súdruhom Štefanom Nyárim. Pri tejto príležitosti súdruh Nyári zapísal do veľkoblahovskej pamätnej knihy tieto slová: Z príležitosti otvorenia pamätnej izby robotníckeho hnutia vyslovujem uznanie za uvedomelú a neúnavnú prácu, ktorú miestne orgány a aktívni účastníci vyvinuli, aby sprístupnili celej verejnosti tie historické dokumenty, ktoré demonštrujú boj pracujúcich a strany".

Pamätná izba vo Veľkom Blahove skutočne líči bohatú revolučnú minulosť. Miestnosť sotva o rozlohe 3x4 metre je prekvapujúco malá a

skutočne iba vynachádzavosti a nápadnosti šikovných organizátorov a zakladateľov patrí vďaka za to, že obrovské množstvo dokumentov v návštevníkovi nevyvoláva pocit neprehľadnosti. Pamätná izba začína v podstate už v predsieni budovy národného výboru, kde návštevníka vítajú dve vkusne upravené sklenené skrine a na stene umiestnené fotografie zvečňujúce povznášajúce okamihy jej slávnostného otvorenia. V skriniach môžeme uvidieť dokumenty pochádzajúce z obdobia po roku 1945, vyznamenania a pamätné medaily udelené Michalovi Ráczovi, Ladislavovi Kelemenovi, Štefanovi Patócsovi, Jozefovi Kántorovi a Jozefovi Feketemu a taktiež listinu vystavenú v ruskom, slovenskom a maďarskom jazyku, ktorá dokumentuje členstvo Jozefa Kovácsa v KSČ.

Pri vstupe z predsiene do malej miestnosti - vlastnej pamätnej izby - s dojatím postojíme a vzdáme hold pamiatke vyvolávajúcej spomienky na bojovú minulosť a smelé odhodlanie.

Na ľavej strane miestnosti sú vystavené listiny a fotografie dokumentujúce výsledky JRD. Nespočetné množstvo diplomov a vyznamenaní hlása, že vo Veľkom Blahove hrdiacom sa bohatou revolučnou minulosťou, zobrali vážne myšlienku spoločného hospodárenia. Za vynikajúce pracovné výsledky, za zavádzanie nových výrobných postupov bol 29.4.1962 udelený družstvu vyznamenanie "Za vynikajúcu prácu" a 30. apríla 1966 mu bol udelený aj "Rad práce".

V pamätnej izbe sa nachádza tabuľa ukazujúca vývoj hektárových výnosov, ktoré verne dokumentuje, že veľkoblahovčania boli hodní týchto vysokých štátnych vyznamenaní.

Rastlina /roky/	1950	1955	1960	1965	1970	1971	1972
a/ pšenice	20,8	23,4	18,8	32,-	35,5	51,3	46,5
b/ jačmeň	24,7	21,9	35,4	34,-	40,4	44,0	44,1
c/ kukurica	25,2	10,2	37,5	45,0	64,4	75,0	51,0

Tieto čísla presvedčivo dokazujú výhody spoločného hospodárenia.

Pri ďalšej prehliadke v pamätnej izbe vedľa sôch znázorňujúcich Lenina a Gottwalda môžeme vidieť doklady, vyznamenania a členské preukazy zakladajúcich členov KSČ. Priekopníkmi komunistických ideí vo Veľkom Blahove boli: Michal Szabó, Michal Rácz, Ľudovít Konrád, Štefan Szelle, Bálint Hamar, Pavol Csiba, Koloman Fleischmann. Môžeme vidieť stranícku legitimáciu vystavenú v troch jazykoch- slovensky, maďarsky, a ukrajinsky - z ktorej sa dozvedáme, že Pavol Csiba vstúpil do strany v roku 1923.

Veľmi hodnotným dokumentom je hlásenie okresného úradu týkajúce sa štrajku 1.mája 1932, v ktorom predstavitelia vykorisťovateľskej triedy majú vyhradu, že Fleischmann sa mnoho venuje práci s mládežou. Z 10. októbra 1938 pochádzajúce doklady o domových prehliadkach potvrdzujú, že komunisti Koloman Fleischmann, Ondrej Nagy, Ondrej Rácz, Juraj Orbán boli pod stálym policajným dozorom a boli podrobení neustálemu šikanovaniu.

Ďalej sa dozvedáme, že v r. 1944 nilaši odvliekli komunistov Pavla Csibu, Štefana Szelleho a Michala Szabu, ktorí zahynuli mučenníckou smrťou a položili svoje životy za hlásenie socialistických ideí, za krajší a šťastnejší život. Vďačné pokolenie s pietou spomína a chráni pamiatku hrdinov, ktorú pripomína aj pamätník odhalený na ich počesť v r. 1961. V rámci miestnych osláv VOSR a výročia oslobodenia každoročne vždy vpredvečer týchto významných výročí sa k pamätníku kladú vence vďaky.

Vkusne usporiadaná izba revolučných tradícií vo Veľkom Blahove poskytuje dôstojné poznatky o minulosti žitnoostrovskej obce disponujúcej bohatými revolučnými tradíciami.

Dúfajme, že predstavitelia obce onedlho nájdu spôsob ako zaistiť priestrannejšie miesto na umiestnenie spomienok dokumentujúcich významnú revolučnú minulosť Veľkého Blahova.

Návštevnosť pamätnej izby je dobrá. Prezreli si ju poslucháči seminárov usporiadaných Okresným osvetovým stradiskom, účastníci školení poriadaných pre kandidátov KSČ a žiaci miestnej školy poriadajú tu, pred pamiatkou revolučnej minulosti, ktorá siaha aj do súčasnosti a ktorá sa nám i dnes prihovára, hodiny vlastivedy.

Július M a g

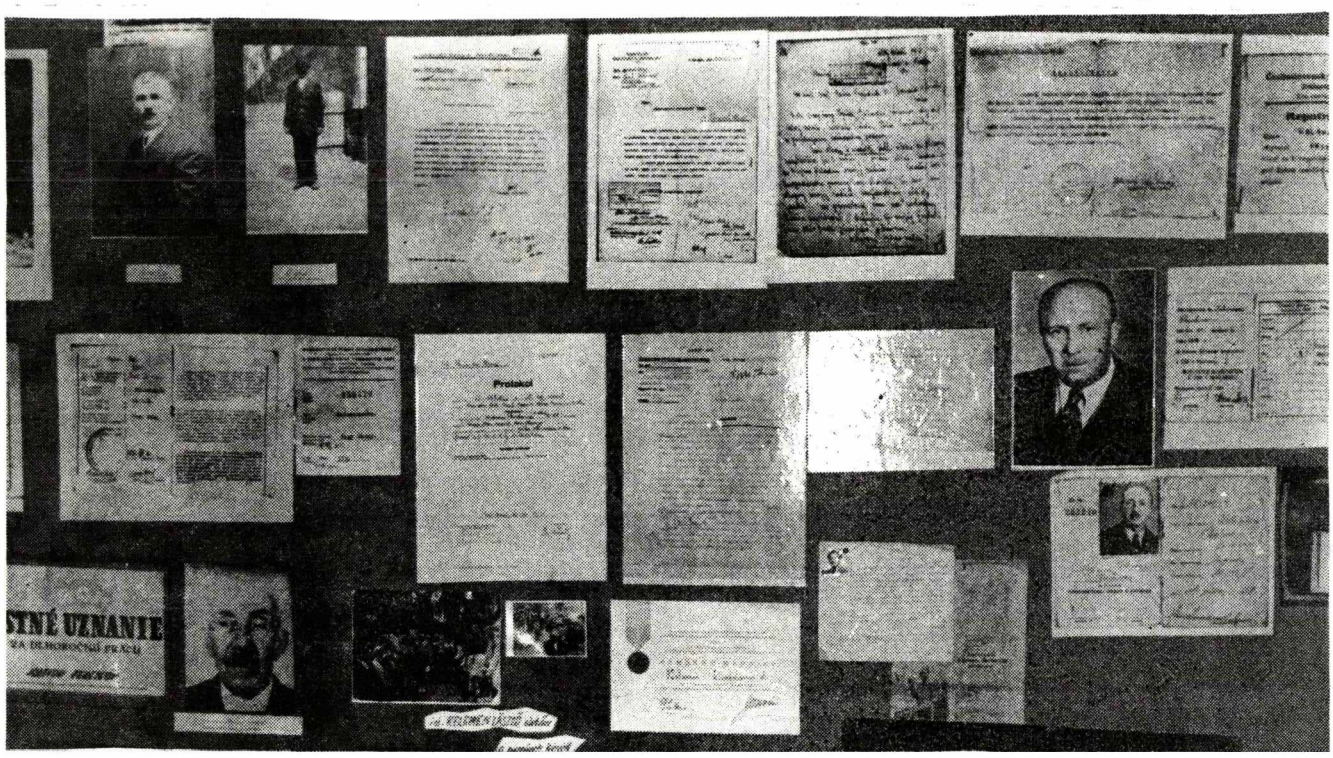

ŠTRAJKOVÉ HNUTIE *poľnohospodárskych* ROBOTNÍKOV V 30-TICH ROKOCH NA ŽITNOM OSTROVE

O mzdových zápasoch žitnoostrovských poľnohospodárskych robotníkov, ktoré spočiatku viedla sociálnodemokratická strana, nachádzame dokumenty už z dvasiatych rokov tohoto storočia. Súčasne so zhoršovaním sa hospodárskej situácie aj mzdové zápasy nadobúdali masovejšiu formu a v tridsiatych rokoch začalo dochádzať k vážnym revoltám. Takto sa javila situácia aj z celoštátneho pohľadu, čoho dokladom sú aj košútske udalosti.

Podľa dokumentov nachádzajúcich sa v zbierkach nášho múzea dochádza k najrozsiahlejším a zároveň najorganizovanejším štrajkom poľnohospodárskych robotníkov v rokoch 1936 a 1938. Aj súdobé četnícke hlásenia potvrdzujú, že štrajkové hnutie v r. 1936 svojím významom prerástlo hranice nášho okresu. Priebeh štrajku poukazuje na vynikajúcu organizovanosť. Pripravila a riadila ho komunistická strana, čo vyplýva z hlásenia pochádzajúceho zo 6. mája 1936: " ... pretože z dennej mzdy 7 - 8 Kč nevedia vyživiť svoje rodiny, na návrh bratislavského komunistického agitátora Weisa zvolali tajné zhromaždenie do Dunajskej Stredy, kde sa rozhodli vystúpiť s požiadavkou na zvýšenie miezd". Hneď v prvý deň štrajku ostali robotníci na poliach, aby zabránili nastúpiť do práce štrajkokazom. Štrajk začal 5. mája 1936. a už na druhý deň nadobudol celookresný význam. Na rôznych miestach okresu štrajkovalo 585 robotníkov: v Padáni /Petényiho majer/120, v Boheľove /majer Karáb/ 20, v Trhovej Hradskej /majer Csanád/ 130, vo Vrakúni 145 /medzi nimi bolo aj 25 cudzích robotníkov-zamestnancov cukrovaru v Sládkovičove, ktorí sa zo solidarity pripojili k boju miestnych robotníkov / v Gabčíkove 170 robotníkov. Počas trvania štrajku nastúpili do práce vlastne iba kommenciálni nádenníci, ktorí tvorili 15-20 percent celkového počtu poľnohospodárskych robotníkov. Masový rozsah štrajku a jeho organizovanosť natoľko vydesili úrady a zamestnávateľov, že už 7. mája četníctvo rádiogramom žiadalo 30 člen-

mí posilu od bratislavského krajského velenia. Svoju žiadosť oddôvod ili tým, že štrajk má zjavne politický charakter, je výborne organizovaný, medzi jednotlivými štrajkovými centrami je veľmi dobre vybudované spojenie a tiež tým, že zamestnávateľ Popper z Trhovej Hradskej chce z Čataja doviezť na práce 120 slovenských robotníkov a v takomto prípade by mohlo prísť aj k národnostným potýčkam. Na vyjednávaniach za splnenie mzdových požiadaviek viedol z poverenia robotníkov boj za ich práva komunistický senátor Gábor Steiner a za centrum v Trhovej Hradskej súdruh Eisler, tajomník Krajského výboru strany. Spomedzi miestnych predákov významnú úlohu zohral Jozef Bartalos z Hroboňova, ktorý bol miestnym dôverníkom odborového svãzu poľnohospodárskych robotníkov. Pretože hrozilo nebezpečenstvo rozšírenia sa štrajku aj na ostatné okresy /poľnohospodárski robotníci z Jahodnej, ktorí boli na prácach v Horných Salibách aj vstúpili do štrajku/ dostal okresný úrad od nadriadených orgánov také pokyny, aby zorganizoval vyjednávanie medzi zástupcami štrajkujúcich robotníkov a zamestnávateľmi. Vyjednávania, ktorých výsledkom malo byť zvýšenie miezd, sa uskutočnilo 8. mája a záujmy robotníkov úspešne hájila početná delegácia, ako som už spomenul, na čele s Gáborom Steinerom. Podarilo sa dosiahnuť zvýšenie miezd, pretože zamestnávatelia vyľakaní myšlienkou možnosti nadobudnutia masového rozsahu štrajku pristúpili na požiadavky poľnohospodárskych robotníkov. Novú zmluvu nepodpísal iba Jozef Popper z Trhovej Hradskej, kde štrajk aj naďalej pokračoval. 12. mája 1936 sa medzi štrajkujúcich opäť dostavil Gábor Steiner, teraz však iba do Trhovej Hradskej, povzbudzoval ich a snažil sa ovplyvniť aj vyjednávanie štrajkujúcich s Popperom. Četnícke hlásenie z 15. mája ešte stále konštatuje možnosť ďalšieho rozšírenia štrajku, z ktorého dôvodu nemôže byť ešte poskytnutá četnícka posila odvelená na svoje pôvodné stanovisko. Četníckemu veliteľovi vyjadruje aj obavu z toho že medzi štrajkujúcimi a štrajkokazmi /dovezenými na práce z Trstíc/ môže prísť k zrážkam, ktoré si budú vyžadovať vážny četnícky zásah a tento môže mať aj medzinárodnú odozvu. Štrajk v Trhovej Hradskej napokon skončil iba čiastočným víťazstvom, pretože požiadavka zvýšenia miezd bola splnená iba neúplne.

Májový štrajk v roku 1936 ukázal odhodlanosť a organizovanosť žitnoostrovských poľnohospodárskych robotníkov, silu komunistickej strany. Víťazstvo dodalo robotníckej triede novú odvahu k jeho spravodlivému boju.

Ladislav Kovács

RYBÁRSTVO V MINULOSTI NA ŽITNOM OSTROVE

Naši predkovia už vo svojej pravlasti pred sťahovaním národov sa zaoberali rybárstvom. Nielen preto že v tých časoch bolo najľahším spôsobom obživy, ale i preto že spôsob ich života a životné prostredia v nich najviac pestovali cit voči rybolovu. Početné jazykové a vecné pamiatky dokumentujú, že rybolov bol jedným z existenčných zamestnaní našich predkov. Medzi najstaršími jazykovými pamiatkami nachádzame aj slová vzťahujúce sa na rybárstvo. Z uralského obdobia nám ako dedičstvo predkov ostali slová napr.:a háló /sieť/, a hal /ryba/, a víz /voda/, ale dávneho pôvodu môže byť aj slovo "vejsze", nástroj na chytenie výz-jeseterovitých dunajských rýb. V priebehu styku s bulharsko-tureckými kmeňmi sa ďalej rozširovalo slovné bohatstvo týkajúce sa rybolovu. Vtedy sa dostali do nášho rečového fondu aj slová szigony-harpúna a horog-udica, ako i názvy ďalších železných nástrojov dokazujúce rozvinutejšiu formu rybolovu. Vo víre sťahovania národov sa obohatil slovník našich predkov na juhu o ruské a pri brehoch Čierneho mora o grécke prvky.

Vody novej vlasti, Karpatskej kotliny, boli bohaté na rôzne druhy rýb. V listinách, kronikách, starých písomnostiach sa spomína nespočetné množstvo dnes už nejestvujúcich, ale kedysi na rybolov veľmi vhodných riek, potokov a močiarov. Takýmto územím bol aj Žitný ostrov, kde naši predkovia našli zmenšený obraz svojej pravlasti. Spočiatku sa usadili pozdĺž Dunaja, tesne pri vode mohli bez prekážok pokračovať vo svojom zamestnaní. Neskôr z prirodzenej formy prešli k plánovanému, umelému rybnému hospodárstvu. Toho dôkazom bol aj veľký počet rybníkov za oných čias existujúcich na Žitnom ostrove. Vo vydranskom chotári to boli Píži a Kaprie jazerá /Csíktó, Pontyostó/ a množstvo rybníkov a čalovskom chotári. Koncom XVIII. storočia sa v tejto oblasti nachádzalo viac ako tridsať rybníkov. Aj v zázname "O rozdelení rybníkov na rok 1789" sa spomínajú nasledujúce čalovské rybníky: Hollómillér, Heczer-nagytó, Mélynagytó, Alsónagytó, Szabószigeti-nagytó, Kígyósmillér, Járómillér, Kömillér atď.

Právo rybolovu a miesta výlovu mali na Žitnom ostrove veľký význam. Rybolov sa rozmohol najmä vtedy, keď cirkev spod zákazu jedenia mäsa a pôstne dni vyňala ryby. V období predchádzajúcom katastrofu pri Moháči sa nadobúdanie riek, močiarov a rybníkov do vlastníctva dostalo do darovacej právomoci kráľa. Podľa dokumentov vzťahujúcich sa na Žitný ostrov datuje sa vznik väčšiny darovacích listín do obdobia panovania Bélu IV. Zakladateľ maďarskej štatistiky Fényes Elek v tomto období zaznamenáva, že takmer každá žitnoostrovská usadlosť mala rybník napájaný z prirodzeného zdroja - prameňa.

Na Žitnom ostrove sa utvorili dve významné rybnikárske oblasti: komárňanská a šamorínska. Aj rybári si zakladali skupiny a združovali sa do spoločnosti. Takto vznikali rybárske cechy, pod vedením najstaršieho a najskúsenejšieho rybára - cechmajstra. Pracovali spoločne a rovnako sa podieľali aj pri znášaní prípadnej škody. Na rybolov sa vydávali iba vtedy, keď Hviezda rybárov - Halászcsillag svietila najjasnejšie na oblohe, pretože podľa ich presvedčenia ryby najradšej v tejto dobe plávali na hladine.

Zvláštnosťou voľakedajšieho žitnoostrovského rybárstva bol niekdajší obor Dunaja - vyza, jeseterovitá ryba k torú dnes už v našich vodách nie je takmer vidieť, hoci v minulosti sa lovili húfne jej najväčšie exempláre. Lov na ňu bol vždy veľkým zážitkom. Ešte i v XVI. storočí patril medzi najvznešenejšie zábavy kráľov a veľmožov. Ozajstným jej domovom je more, odkiaľ hromadne ťahla po toku Dunaja a obľubovala najmä romantické žitnoostrovské zákutia pre ich krištáľovo čistú vodu. Ťaženie výz začalo vždy na jar v marci a trvalo do júla.

Naši predkovia už v uralskom domove poznali vyzu. Do tejto oblasti ťahne i dnes z Kaspického mora. Samotné slovo viza - vyza je však cudzieho pôvodu a v našom slovníku sa udomácnilo z niektorého východo-juhovýchodoeurópskeho jazyka. Najstaršiu historickú zmienku nájdeme u nestora gréckej histórie Herodota. Prvá písomná zmienka o dunajských vyzách pochádza z prvých storočí po príchode do novej vlasti, kráľ András I. zachránil pri Győri porazené vojsko nemeckého cisára Henricha III. od smrti hladom veľkou zásielkou výz. Súdobé kroniky o tejto udalosti zaznamenávajú, že vedľa veľkého množstva dodaných turov a slaniny obsahovala zásielka aj päťdesiat kusov týchto rýb.

Lovenie výz bolo vysoko uznávané remeslo, pretože iba ona bola spomedzi rýb pozdvihnutá na kráľovskú pochúťku. Bola vyhľadávaným tovarom aj v zahraničí. Vo Viedni boli zvláštne mäsiarstva, kde vyzy vy-

lovené žitnoostrovskými rybármi dovážali povozníci z Komárna. Je údaj o tom, že táto ušľachtilá ryba bola ozdobou rybníkov. V práci pochádzajúcej zo XVI. storočia z roku 1552 je zmienka o tom, že kráľ Mátyás Korvín nechal doviezť šesťdesiat kusov výz do špeciálne postaveného rybníka pod hradom v Tate - Totis pri Komárne, a chromoval nimi svojich hostí. Osobitnou žitnoostrovskou zaujímavosťou je skutočnosť, že vtedajší vlastník kaštieľa v Rohovciach a magnát Ambrus Sárkány, bratislavský hlavný župan, ponúkol jedlom z chutných dunajských výz Lajosa II. a jeho manželku Máriu Habsburgskú na obede usporiadanom na ich počesť. Tradúje sa, že kráľovský pár označil pomúknuté jedlo za veľkolepé.

Rybačka na vyzy popri veľkom hospodárskom význame znamenala aj veľkolepý zážitok. Známe boli lovy poriadané ostrihomským arcibiskupstvom na puste Aszód a v jej okolí, v chotári obce Okoč. Arcibiskup Miklós Oláh spomína v zázname z r. 1537, že na Aszódskom výlove sa zvykli zúčastniť okrem maďarských aj zahraničné popredné osobnosti. Na rybačke usporiadanej v roku 1560 bol prítomný aj sám kráľ a cisár Maximiliám. V žitnoostrovskej oblasti sa vyzy lovili najmä pri Kolárove, Aszóde a Palkovičove. V Komárne, Kolárove, Okoči a Topoľníkoch žili najznámejší lovci výz.

Na odchyt výz sa používalo rôzne náčinie, dnes už takmer neexistujúce. Takýmito boli napr.: "vejsze" a"szégye". Jazykovedci dlho vysvetľovali význam týchto slov ako miesta na lovenie výz, lovné vody. Len Ottó Herman, prvý povolaný bádateľ maďarského rybárstva a jeho vynikajúci znalec objavil a po prvýkrát odborne objasnil podstatu tohoto rybárskeho náčinia. Zistil, že "vejsze" je náradie a nie voda, ktoré sa ukladá namiesta pre lov vhodné. Je to predmet upletený z trstiny alebo prútia upevnený na dne vody, riešený systémom labyrintu, z ktorého sa zablúdená vyza už von nedostane.

Druhým historickým rybárskym náčiním je "szégye" iným názvom "cége". Je bulharsko-tureckého pôvodu a maďari ho prevzali v období, kedy žili v spoločenstve s týmito kmeňmi, avšak je možné že v tomto čase už toto náčinie poznali. Poznáme dva jeho opisy. Jeden poznačil vo svojej práci HUNGÁRIA ostrihomský arcibiskup Miklós Oláh: "... Vyza sa zdržiava v hlbokých krútňavách toku. Koncom novembra pred začiatkom ľadochodu sa v koryte Dunaja rovnomerne zatlčú koly a v strede koryta sa ponechá otvor. Z člnov vrhajú rybári medzi koly siete, pričom na brehu strieľajú z diel, čo vyplaší vyzy z ich úkrytov do sietí, ktoré rybári potom ľahko vytiahajú na breh. Antal Khín, znalec rybolovu, odborník a vedec, našiel na Žitnom ostrove posledné pozostat-

ky tohoto náčinia, ktoré už vtedy nazývali "vejsze" a používali iba na chytenie menších rýb. Jeho konštrukcia však jasne poukazuje na štruktúru "szégye". Toto náčinie ostalo zachované aj na kresbe v diele DANUBIUS, ktorého autorom je rakúsky generál talianskeho pôvodu Marsigli. Táto kresba zo XVII. storočia sa odchyľuje od opisu Miklósa Oláha. Antal Khín na základe jeho opisu a historických údajov rekonštruoval toto náčinie v Budapeštianskom poľnohospodárskom múzeu. S názvom tohoto náčinia sa prvý raz stretávame v listine vydanej v roku 1211. Neskôr sa spomína už vo viacerých písomných dokladoch. Z nich sa dozvedáme, že najznámejšie takéto sústavy pascí na vyzy boli na Žitnom ostrove, a to cisárske pasce v Aszóde a v XVI. storočí pasca patriaca ostrihomskému arcipiskupovi v Kolárove.

Okrem uvedených spôsobov sa vyza lovila aj udicou. Silná železná udica sa pripevnila na hrubý povraz, ktorým prehradili tok rieky. Na udicu sa nedávala návnada, ale hák vyleštili, pretože bolo všeobecne známe, že vyza obľubuje lesklé predmety s ktorými sa hrá. Pri plieskaní chvostom zachytí sa na hák udice a potom sa háky sieťami vyťahujú na breh aj s úlovkom.

Po katastrofe pri Moháči nastáva úpadok rybárstva, odchytu výz. Tieto ušľachtilé ryby boli rovnako barbarsky pustošené maďarskými i tureckými vojnovými loďami. Počas tureckej poroby sa vyza natoľko vytratila z našich vôd, že Matej Bel ju už spomína iba ako zriedkavú zvláštnosť na Žitnom ostrove. Vtedy sa už k tejto rybe viazali aj povery, podľa ktorých jej objavenie sa prinášalo so sebou nešťastie. Vyza však v obchode znamenala vážny príjem pre občanov Žitného ostrova. Prepravovali ju živú na lodiach alebo zasolenú v sudoch povozmi. Najväčšie zásielky boli určené viedenskému cisárskemu dvoru. Veliteľ komárňanskej hradnej pevnosti bol povinný každoročne podať správu o odchyte výz na lovných miestach náležiacich majetku cisárskeho dvora. Mimo Viedne komárňanskí povozníci prepravovali vyzy aj na poľský a francúzsky kráľovský dvor. Chodili aj do Prahy a do rezidencií poľských a nemeckých biskupov, pretože táto činnosť bola finančne výnosná. Napríklad za jednu parížsku fúru dostali povozníci sedemdesiat forintov, čo v tých časoch nebola zanedbateľná suma.

S postupom času sa vyza stále zriedkavejšie odvážila vplávať do Dunaja. Vyrušoval ju hluk dunajských parníkov a výletníci na brehoch Dunaja, stále modernejší spôsob života. Dnes už iba ojedinele, veľmi zriedkavo počuť, že kde - tu sa v sieťach rybárov zachytí menší exemplár tejto ryby. Za uplynulých sto rokov vyzu na

Žitnom ostrove ulovili v r. 1866, kedy sa objavila pri Medveďove ryba mezistenej veľkosti v sieťach rybárov. Pred Vianocami 1894 chytili päť výz rybári v Palkovičove. Veľkosť rýb ktoré boli odvezené do Bratislavy a tam speňažené dosahovala až dĺžky dvoch metrov. Podľa rozprávania očitého svedka boli také dlhé, že sa nezmestili na povozy, z ktorých im viseli chvosty. V roku 1910 vo Vojke sa v sieti zachytila 250 funtová vyza /funt je stotina metrického centu/. Odvtedy sa v tomto úseku vyza neobjavila, alebo aspoň sa ju nepodarilo uloviť. V roku 1936 vo vodách pri Bake na mieste zvanom Gabčíkovská bráma /Bősi kapu/ sa predsa objavil jeden jej exemplár. Na základe tvrdenia svedka musela mať viac centov, pretože sa s ňou pasovali rybári dva dni, napokon sa jej predsa podarilo uniknúť. Obyvatelia Baky videli vyzu ešte raz pri Mikulášskom ostrove /Miklós sziget/ v roku 1941, avšak ani túto sa nepodarilo chytiť.

V priebehu storočí v Dunaji vyhynuli a prestali sa objavovať vyzy a s tým v súvislosti upadala postupne aj sláva chýrneho Žitnoostrovského rybárskeho cechu. Z voľakedy výhodného zamestnania ostala iba športová vášeň. Medzi potomkami bývalých slávnych rybárov a premývačov zlata však ešte i dnes žije pamiatka minulých čias.

Vojtech Marczell

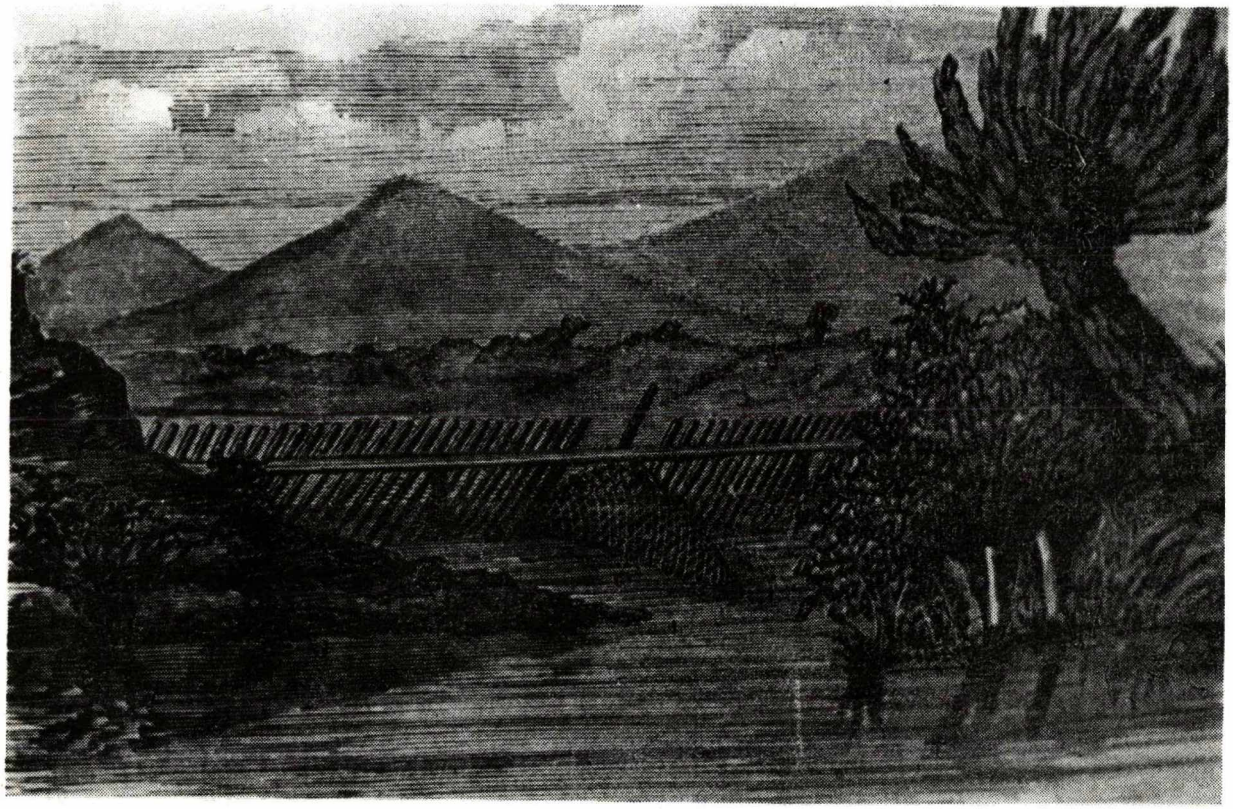

Rybárske náčinie - "cége" /szégye/

Názov:	SPRAVODAJ MÚZEA
Cím:	MÚZEUMI HÍRADÓ
Vychádza:	Štvrťročne
Megjelenik:	Negyedévenként
Vydáva:	Žitnoostrovské múzeum
Kiadja:	Csallóközi Múzeum
Vedie:	Redakčná rada
Szerkeszti:	Szerkesztő bizottság
Zodpovedný:	Július MAG
Felelős:	MAG Gyula
Náklad:	300 ks
Példányszám:	300 db

==========

Tlač a technické redigovanie: Okresné osvetové stredisko
Zodpovedný: Karol Héger, riaditeľ OOS

ŽITNOOSTROVSKÉ MÚZEUM
CSALLÓKÖZI MÚZEUM – DUNAJSKÁ STREDA

Spravodaj múzea
Múzeumi Híradó

1978/3

O B S A H :

Predstavujeme Vám pamätnú izbu revolučných tradícií v Lehniciach . . . . . 1 - 2

Keď pamiatka nemá vlastníka ani užívateľa . . 3 - 4

Chráňme prírodné hodnoty! . . . . . 5 - 6

Starobylé rybárske náčinia Žitného ostrova . 7 - 10

T A R T A L O M :

Bemutajuk a légi emlékszobát . . . . . 11 - 12

Ne legyen gazdátlan műemlék . . . . . 13 - 14

Védjük meg természeti értékeinket! . . . . . 15 - 16

A csallóközi halászat ősi szerszámai . . . . 17 - 20

PREDSTAVUJEME VÁM

PAMÄTNÚ IZBU REVOLUČNÝCH TRADÍCIÍ V LEHNICIACH

Naša socialistická spoločnosť pripisuje veľkú dôležitosť zachovaniu tradícií pokrokovej minulosti, ich opatere a zveľaďovaniu. Je potrebné, aby sme spoznali minulosť, obohatili súčasnosť a aby sa pred nami širšie rozvinula budúcnosť.

Keď sa v Lehniciach objavila myšlienka zriadenia pamätnej izby revolučných tradícií, miestne jednotné roľnícke družstvo a stranícka organizácia pobádali žiakov škôl a obyvateľov obce k tomu, aby ich čo najviac prispelo k obohateniu tejto ušľachtilej ustanovizne. Výsledok nedal na seba čakať. Zhromaždili sa staré predmety: dokumenty zaslúžilých komunistov, fotografie, poľnohospodárske náradie používané ešte pred oslobodením.

Pamätnej izbe revolučných tradícií dostalo sa priestoru v administratívnej budove družstva. Pri návšteve tejto peknej inštitúcie, sprevádzal nás riaditeľ kultúrneho domu Peter Egri. Na stene oproti vchodu Leninov citát: "Vedúcou silou môžme byť iba vtedy, keď správne vyjadríme vôľu ľudu."

Bohatý materiál pamätnej izby je roztriedený na tematické celky. Návštevníka strhne množstvo dokumentov, ktoré všetky svedčia o tom, aké neľudské opatrenia namierané proti chudobe sa rodili v kapitalistickom Československu. Osobitného umiestnenia v miestnosti sa dostalo poľnohospodárskemu náradiu. V tejto časti môžeme nájsť počnúc železným pluhom takmer všetko, až po ručné náradie. Hodnotná je tá časť pamätnej izby, ktorá dokumentuje založenie jednotného roľníckeho družstva predstavujúc tých, ktorí sa po oslobodení telom - dušou angažovali za uskutočnenie myšlienky spoločného hospodárenia. Dobre zapadá do tejto časti ukážka výsledkov hospodárenia, ktoré dnes družstvo dosahuje. Pre zaujímavosť poznamenajme, že kým v roku 1950 bola primeraná dojivosť 1200 litrov mlieka, v roku 1974 sa zvýšila takmer trojnásobne a dosiahla 3500 litrov. Cenné sú fotografie, ktoré dokumentujú súčasný život družstva, prácu a pracovné prostriedky. Pozornosti návštevníka nemôže uniknúť ani to, akým veľ-

kým vývojom prešlo zlepšovanie pracovného a životného prostredia. Moderné ošipárne, traktory a sociálne zariadenia slúžiace pracujúcim, dokazujú, že v našom socialistickom zriadení sa venuje veľká pozornosť tomu, aby družstevní roľníci riešili a plnili svoje výrobné úlohy v čo najlepších podmienkach.

Z izby revolučných tradícií nechýbajú ani hlinené náradie vyvolávajúce spomienky na dedinský život, mažiare a rozličné náčinie do domácnosti. Môžeme povedať, že predmety vkusne umiestnené v lehnickej pamätnej izbe revolučných tradícií dôstojne dokumentujú minulosť i prítomnosť. V upravenej miestnosti sa výborne uplatňujú farby a nápadité je i osvetlenie panelov.

Z hľadiska využitia pamätnej izby na výchovné účely však ešte sú určité rezervy. Napriek tomu, že žiaci miestnych základných škôl sa bez výnimky zoznámili s vystavenými predmetmi, ba v pamätnej knihe sú zapísané aj mená a slová uznania milých sovietskych a maďarských hostí, bolo by treba ďalej zveľaďovať a dopĺňať zhromaždený materiál. Myslím tým napríklad umiestnenie filmov a diafilmov zachytávajúcich život v obci a umožnenie ich premietania návštevníkom, skladanie pionierskych sľubov atď.

Myslím, že uskutočnením týchto plánov by sme mohli ešte viac prispieť k poznaniu minulosti, revulučného odkazu a socialistickej prítomnosti, ako i k prehĺbeniu citu socialistického vlastenectva.

František Szitási

Keď pamiatka nemá vlastníka ani užívateľa

Cieľom tohoto pojednania je potreba vyvolať akciu na záchranu a pamiatkovú obnovu rk. kostola v osade Sámot, ktorý v súčasnosti je v dezolátnom stave. Osada je administratívnym územím Šamorína, katastrálne územie Mliečno. Nie je účelom podať umelecko-historický, architektonický rozbor tejto pamiatky a jeho vyhornotenie, ktorá špecifikácia si vyžaduje sondážny výskum, štúdium archívnych a literárnych prameňov, ako i komparáciu súdobnej architektúry daného regiónu.

Kostolík je zapísaný v štátnom zozname kultúrnych pamiatok. Pre základnú informáciu možno uviesť stručnú charakteristiku objektu. Ide o pôvodne románsky kostolík z 13. storočia s neskoršími stavebnými úpravami, ktoré čiastočne pozmenili pôvodný vzhľad objektu, ktorý bol obnovený ešte do 1. pol. 20. storočia. Kostolík tvorí jednoloďový priestor plochostropý, ku ktorému sa pripája polkruhová apsida zaklenutá krížovou rebrovou klenbou. Od lode ju oddeľuje polkruhový triumfálny oblúk. Pôvodná sakristia na severnej strane apsidy zaklenutá valenou klenbou, má zachované románske okienko, ktoré sa nachádzajú tiež v plášti apsidy. Objekt je typickým príkladom menšej sakrálnej architektúry, ktorej príklady v tomto regióne nachádzame na viacerých miestach /Rohovce a i./.

Objekt leží na okraji chotára, za budovami štátnych majetkov Hubice, hosp. Sámot, obkolesený náletovými drevinami. Kostolík v dezolátnom stave naďalej chátra, chybujú dvere a okná, do celého objektu zateká dažďová voda. Je opustený, neudržiavaný, bez využitia. Z pôvodného zariadenia sa zachovala akoby zázrakom kamenná románska krstiteľnica.

Majetko-právne pomery a užívateľské vzťahy objektu sú úplne chautické. V čase pred druhou svetovou vojnou a krátku dobu po jej skončení, konali sa tu raz ročne omše na sv. Margitu. Okolo roku 1950 objekt svojvoľne obsadili štátne majetky, ktoré ho využívali pre skladovanie obilia, v podstate až donedávna. Rím. kat. farský

úrad v Šamoríne ako vlastník tejto nehnuteľnosti v súčasnosti v katastrálnom území Mliečna nie je vedený /čo by malo byť samozrejmosťou/. Doterajší užívateľ objekt opustil a o objekt nemá záujem, ale nie je ani jeho vlastníkom. Kostolík nebol doteraz farskému úradu úradne navrátený.

Obraz, ktorý sa naskytuje z uvedených skutočností je pobúrujúci ak si uvedomujeme, že sa jedná o kultúrnu pamiatku v štátnom zozname. V záujme jej ďalšieho zachovania ako kultúrneho dedičstva a zároveň dokumentu stavebného vývoja typu na našom území, je nutné započať jeho opravu.

Vzhľadom na celkovú náročnosť takejto pamiatkovej akcie, pre najbližšiu dobu treba vychádzať z nutnosti prevedenia zabezpečovacích prác na objekte - GO strešného plášťa, a zároveň je treba vyriešiť majetkovo-právne pomery a lokalitným programom určiť jeho ďalšie využitie. Na základe odborno-metodických podkladov odsúhlasených pamiatkovými orgánmi, treba zabezpečiť vypracovanie projektovej dokumentácie na celkovú regeneráciu - obnovy tohoto pamiatkového objektu, v rámci ktorej je nutné riešiť tiež úpravu terénu najbližšieho okolia.

Treba mať na zreteli tiež požiadavku doby, aby objekt po ukončení pamiatkovej obnovy bol znovu začlenený do života, a bola mu určené vhodné využitie. Jedným z návrhov na ďalšie využívanie priestoru kostolíka by mohlo byť - zriadiť tu lapidárium kamennej sakrálnej plastiky z okresu, ktorým v teréne vo viacerých prípadoch hrozí zánik, po prípade by tu mohli byť umiestnené i ďalšie kamenné hnuteľnosti /krsteľnice Rohovce, Holice a i./ Na takúto ochranu čaká napríklad socha sv. J. Nepomuckého v Kútnikoch, osada Csenkeszfa, kríže kamenné s korpusmi ap.

Kostolík v osade Sámot volá a čaká na urýchlené a rozumné riešenie, ako i sanačný zásah ľudských rúk. Či sa dochová i pre budúcnosť, to bude závisieť od konania a stanoviskách kompetentných pamiatkových a ďalších miest vo veci okamžitého zásahu. Život pamiatkového objektu je možné relatívne predlžovať na dlhú dobu, pomocou ľudského zásahu a zváženého prístupu k problematike pamiatkovej obnovy. Patrí to k úlohám a cieľom vyspelej kultúrnej spoločnosti. Je to požiadavka rešpektovania kontinuity kultúrnej minulosti s prítomnosťou, ktorej povinnosťou je kultúrne dedičstvo v dobrom stave odovzdať našim potomkom.

Ivan B a j c h y

CHRÁŇME PRÍRODNÉ HODNOTY !

V poslednej dobe sa čoraz častejšie hovorí o ochrane prírody a životného prostredia. V záujme veci pozdvihli svoj hlas rôzne osobnosti a inštitúcie, odborníci i laici, avšak vo väčšine prípadov ostalo iba pri snahe na tých miestach, kde sa mali ukázať hmatateľné výsledky. Z tejto neblahej situácie sa snaží ukázať východisko uznesenie XIV. zjazdu komunistickej strany, ktoré dôrazne upozorňuje na dôležitosť ochrany životného prostredia a vyzýva kompetentné miesta k tomu, aby zabezpečili pracujúcim možnosť tvoriť i oddychovať v čo najzdravšom a najestetickejšom prostredí.

O čo vlastne ide? Iba o to, aby sme našim deťom nedovolili strieľať sýkorky, ničiť parky a príležitostným kladením ohňov podpáliť les? Žiaľ, pozornosť našej spoločnosti pri ochrane prírody a životného prostredia je obmedzená hlavne na tieto, nepopierateľne odsúdeniahodné javy. Problém je však omnoho hlbší. Myslíme iba na to, ako sa v priebehu minulého storočia zmenilo naše bezprostredné okolie. Veľakedajší Žitný ostrov bol územím husto popreplietaným ramenami Dunaja, s rozsiahlymi trstinovými porastami, vŕbami a obrovským množstvom vodného vtáctva. Úprava vodných tokov a postavenie hrádzi však mali rozhodujúci vplyv na pomenenie tejto skutočnosti. Voda jarných povodní už nemôže tiecť krížom - krážom územím ležiacim medzi oboma Dunajmi. Samozrejme, neželáme si návrat týchto čias. Bezpodmienečne nutné je však to, aby v súlade so záujmami hospodárstva boli zachované pozostatky pôvodného rastlinstva, lesné zóny vhodné k hniezdeniu. Prírodné i umelé vodné plochy prenechajme k dispozícii rybárom, aby sa nezmenili v splašky! Človek technickej revolúcie vo väčšej miere potrebuje kontakt s prírodou, potulky ňou i vtedy, keď sa za nimi vyberá dopravnými prostriedkami, najmä autom. Na stromoradia, ktoré sú žiaľ v chotároch stále zriedkavejšie, je odkázané nielen vtáctvo, ale tieto oberajú o silu i u nás tak často dujúci západný vietor a ovplyvňujú podnebie.

Napriek tomu, že územie nášho okresu sa rozprestiera na rovine, nachádzame na ňom významné prírodné hodnoty. Sem môžeme za-

radiť viac nížinných lesných zoskupení, v prvom rade lužné lesy rozprestierajúce sa pozdĺž oboch brehov Dunaja, z pôvodnej krajiny zachované močiare a mŕtve ramená. Rastlinstvo a svet zvierat ešte dobre ozrkadľuje pôvodný stav spred mnohých rokov a ich štúdium je bezpodmienečne potrebné k tomu, aby sme porozumeli, vyriešili problémy vzniklé s hospodárením veľkopodnikov. Vedenie nášho okresu vychádza v ústrety týmto požiadavkám a zabezpečuje potrebnú materiálnu základňu, avšak aby sme zachránili pre nastávajúce pokolenia tieto hodnoty, je treba spojiť všetky sily. Nestačí, keď ochranu prírody zveríme do priazne jednotlivcov, prevážne pedagógov. I vedúci poľnohospodárskych a priemyselných podnikov si musia uvedomiť, že je dôležitý každý strom a ker zo zachovaných hodnôt, že sa ochudobňujeme o každý živočíšny druh odsúdený na vyhynutie.

Preto Odbor kultúry ONV v našom okrese nechal posúdiť jeho územie odborníkmi na ochranu prírody, ktorí vyslovili vhodnosť ochrany u 45 oblastí a útvarov. Ich úctyhodná časť je v posledných rokoch pod vyhovujúcou opaterou, stav jednotlivých si však vyžaduje ešte mnoho starostlivosti. O blízkosti území utisnutých na ochranu informoval Odbor kultúry ONV miestne národné výbory s príkazom, aby týmto bola venovaná všetka starostlivosť. V tejto dobe prebieha vyhodnotenie ich súčasného stavu a dúfajme, že odhalené nedostatky spoločným úsilím odstránime. Žiadame preto pomoc všetkých závodov a každého dobromyseľného občana ľúbiaceho Žitný ostrov.

Arpád Öllös

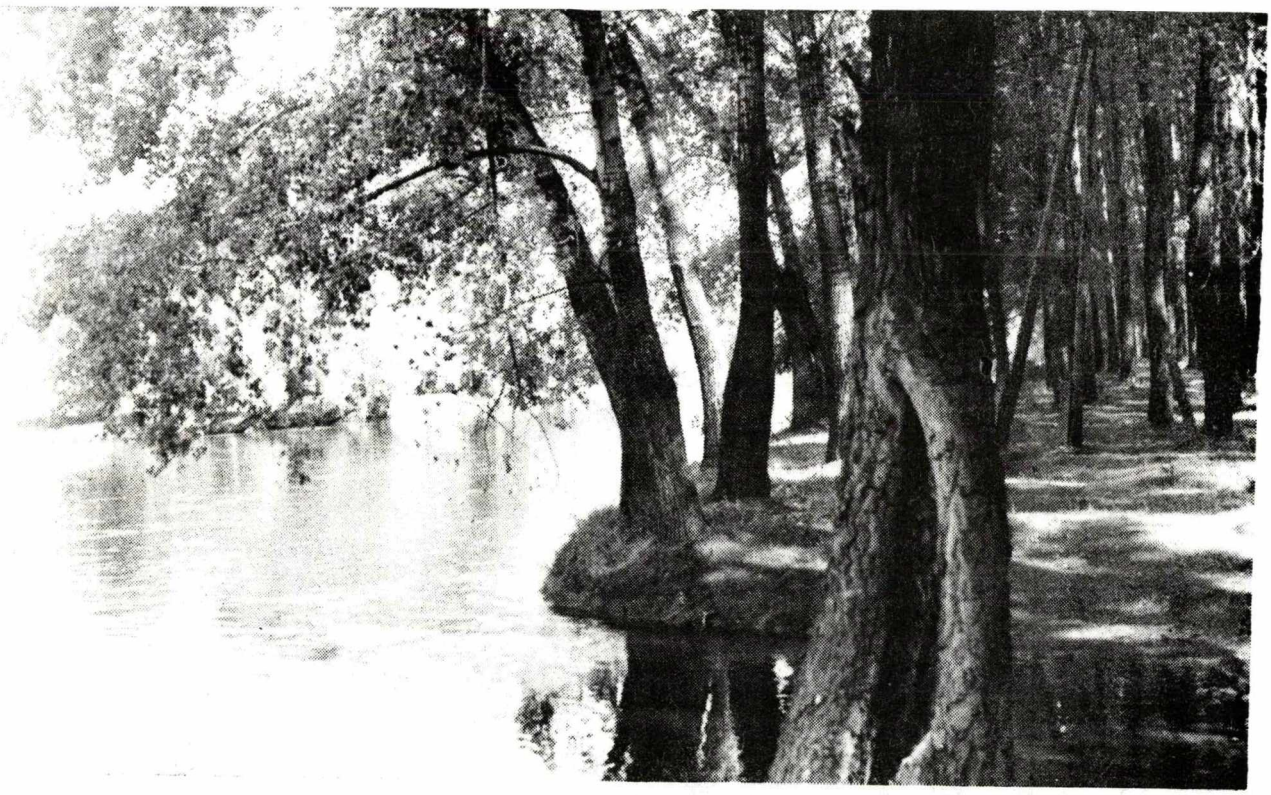

STAROBYLÉ RYBÁRSKE NÁČINIA ŽITNÉHO OSTROVA

Rybárstvo bolo dávnym remeslom na Žitnom ostrove, ktorého obrovské množstvo rýb a pestrosť ich druhov boli povestné. Tento dostatok rozvíjal i mnohorakosť foriem rybolovu, pretože žitnoostrovský rybár bol vynikajúcim znalcom rýb. Poznal spôsob ich života, charakteristické vlastnosti a nástroje na lov si zhotovoval a používal na základe získaných poznatkov, pretože vždy vedel kdey, kde a pri použití ktorého nástroja môže získať najlepší úlovok.

Uskutočňovanie rybolovu ako zamestnania a v záujme zadovážení si každodennej potravy rozvinuli množstvo prirodzených rybolovných nástrojov, z ktorých na základe poznatkov Otta Hermana teraz niekoľko predstavíme. Ottó Herman bol vynikajúcim znalcom maďarského rybárstva a s cieľom spoznania života rybárov sám strávil dlhú dobu na Žitnom ostrove, najmä v okolí Komárna. Takto z bezprostredného pohľadu spoznal spôsoby lovu ľudového rybárstva, jeho nástroje a rozdelil ich nasledovne:

a/ Rybolov zátarasou

Spôsob odchytu rýb zátarasou je najstarším spôsobom rybolovu, ktorému naučila človeka príroda. Keď videl, že jarná povodeň naplnila hlbšie korytá po opadnutí prúdu rybami ktoré nevedeli odplávať a dali sa z nich poľahky odchytať, sám sa snažil o vytváranie umelých zátarás. Tento najprimitívnejší spôsob rybolovu nazývame upchávanie /dugászás/. Nevyžaduje použitie nástroja a uplatniť ho môžeme iba v menších potokoch. Jeho podstata tkvie v tom, že z pôvodného toku potoka bolo vyhĺbené koryto, ktoré sa po dosiahnutí určitej dĺžky vracalo späť do pôvodného toku. Jedno rameno potoka, vytvárajúce takto ostrovček, na jeho koncoch zatarasili - upchali, v ňom nachádzajúce sa ryby po opadnutí vody vychytali. Rozvinutejšou formou tohoto typu rybolovu je odchyt rýb za použitia nástrojov vejsze a szégye. Opis tohoto náčinia sme uverejnili v predchádzajúcom čísle nášho Spravodaja. Napriek tomu musíme spomenúť ešte na Žitnom ostrove známy a používaný nástroj v r š a /varsa/, kto-

rého je známych viac obmien napr.: egyszárnyú varsa /na Žitnom ostrove vörse/, kétszárnyú /jedno a dvojkrídlová vrša/ alebo egyvisszás, kétvisszás varsa /jedno a dvojťažná vrša/ ako i rekesztő varsa /zátarasová vrša/. S vršou pracujúci rybár dobre pozná vlastnosti rýb, vie že tieto plávajú stále vpred kým nenarazia na prekážky. Ich umiestnenie vo vnútri vrše im zabráni v úniku.

Podľa svedectva písomného dokumentu, v Šamoríne už v období pred moháčskou katastrofou používali pri rybolove vršu. Paľkovičovskí rybári pri odchyte rýb zátarasami uplatňovali celkom svojrázny spôsob. Z tenkého vlákna zhotovenú veľkookú sieť, na Žitnom ostrove zvanú szackorni /v Čičove caklorni/, natiahli naprieč cez vodu. Ryba, nevšdiac tenké vlákno, vplávala do siete, kde sa zachytila hlavou. Takto naplnenú sieť potom rybári poľahky vytiahli na čln, ryby povyberali a sieť spustili späť do vody. Úlovok bol spravidla veľmi bohatý.

b/ Rybolov ohradením

V protiklade k lovu zátarasou, pri ktorom vrša len uzavrie zablúdené ryby, pri love ohradením obkľúčia a chytajú ich už samotnou prekážkou sietí. Sieť tu teda nielen zavracia, ohradzuje a uzatvára ryby, ale v pravom slova zmysle vešia ich na oká. K zhotovovaniu takýchto veľkých sietí sa používal konopné vlákno. Podľa veľkosti oka siete použili sa pri jej zostrojení vhodné drevené ihly, ktoré boli vlastným výrobkom. Tieto rybárske ihly rôzneho tvaru majú na Žitnom ostrove aj vlastné miestne názvy: "kötőtű, fodozótű, fercelőtű, állítótű" /ihla na pletenie, na plátanie, stehovanie/. Na ich zhotovenie sa používal spravidla drieň a agát. Kedysi v dedinách pozdĺž Dunaja boli k dispozícii celé ich súpravy, dnes sa už iba kde - tu stretneme s ojedinelými kusmi.

Pri rybolove ohradením bola dôležitým nástrojom stará sieť /öregháló/. V prenesenom význame ľudovej reči ju volali i "léhés", pretože takéto pomenovanie malo vlákno, z ktorého bola zhotovená. Pri love bolo dôležité, aby toto náčinie stálo pevne napnuté vo vode. Tomuto napomáhali i plaváky umiestnené na hornom okraji siete /parák/ a na jej spodku umiestnené záťaže. Žitnoostrovský rybár si plaváky sám zhotovoval z vŕbovej alebo brezovej kôry, aby boli ľahké a držali horný okraj siete nad vodou. Záťažou boli spravidla kamene.

Súčasťou tohoto nástroja bolo i ďalšie náradie "kisapatyú" a"öregapatyú". Toto drevené ovládanie drží sieť napnutú vo forme

steny vo vode a naň sa privä̆zuje aj ťažné lano - "alattság". Dôležitým bolo aj náčinie vo forme žrde zvané "büszke", "piszke", ktorým v prípade silného toku držal rybár sieť tak, že jeho ostrý koniec zapichol do zeme a na rúčku pripevnil povraz siete.

c/ Rybolov zdvíhaním

Zdvíhacou sieťou loviaci rybár počítal vždy s tým, že ryba ktorá sa dostane nad sieť, tušiac nebezpečenstvo, uniká vždy bokom smerom nadol a nikdy nie hore. Preto narazí do steny siete v podobe misy. Zdvíhacie rybárske náčinie bolo z hľadiska tvaru dosť rôznorodé. Z hľadiska zostavenia a použitia boli na Žitnom ostrove známe dvojaké zdvíhacie siete:

1/ zdvihák z brehu

2/ zdvihák z člna, avšak tieto nástroje volali jednoducho "tápli". Nebolo to nič iné, ako na obruč natiahnutá sieť s poriskom alebo i bez neho, ktorá sa podobala košu na prikrývanie sliepok. S týmto nástrojom hľadal rybár v plytšej vode ryby tak, že ním vyhmatával určitý priestor. Často bol celý zhotovený z prútia. Veľmi ho obľubovali rybári pozdĺž celého Dunaja, teda nielen na Žitnom ostrove. Ním lovili dunajskí mlynári, pastieri, hľadači a premývači zlata, ba dokonca i pytliaci. Takýmto spôsobom si často zadovážili každodennú potravu nezamestnaní a želiari. Dalo sa takto loviť po celý rok z brehu, z člna alebo v zime cez prierubňu vysekanú v ľade. Samozrejme, tu sa bolo treba v mnohom spoľahnúť na náhodu. Sieť ponorenú do vody rybár často vyťahoval, prezeral a stalo sa i to, že bola prázdna. Častejšie sa v nej však našiel úlovok. Túto formu lovu rýb ojedinele používajú i dnes, hoci je čoraz menej takých vôd, ktoré sú vhodné pre život rýb.

Okrem už spomenutých spôsobov a nástrojov rybolovu poznal a používal žitnoostrovský rybár aj náčinie a formy hnacieho rybolovu lovu sľučkou, vrhom, hľadaním, harpúnou, ktorých opis by však bol veľmi zdĺhavý a preto ich iba spomenieme. Musíme sa však zmieniť o chytaní rýb na udicu a o náčiní s tým spojenom, veď táto forma ešte i dnes jestvuje a je všeobecne obľúbenou zábavou.

Udicu nájdeme medzi najstarším rybárskym náčiním,. Poznali ju už v dobe kamennej a pôvodne bola vyhotovená z kosti alebo kameňa. Vyhotovovali ju však i z dreva. V minulosti ju najmä cigáni uplatňovali s veľmi obľubou. Prvou udicou ktorá sa dostala na svetlo sveta archeologickými prácami, bola na oboch koncoch zahrotená kostená palička a dostala názov "halpecek". Na Žitnom ostrove dnes už vôbec

nie je známy tento najstarší tvar udice, avšak ho poznajú vo Fínsku kde sa uplatňuje. Slová "pecek", "pecázik", ktoré používame, označujú činnosť rybára, ktorý striehne na šťuku alebo inú dravú rybu, pred čím však chytí na udicu malú rybu, ktorú použije ako návnadu. Podľa slovníka etimológie a dejín maďarského jazyka ide o skupinu príbuzných slov, ktoré majú svoj pôvod v napodobnení hlasu.

Iným prastarým spôsobom chytania rýb na udicu je "kuttyogatás". Z národopisného hľadiska ide o veľmi zaujímavý a hodnotný nástroj, ktorý sa používal pri love sumca. V minulosti, keď v našich vodách nebol sumec zriedkavosťou, týmto postupom chytali rybári i centové exempláre. V období letných povodní sadal rybár v noci do člna, na udicu napichol živú žabu a vyhľadal miesto kde predpokladal, že sa zdržuje sumec. Navnadenú udicu hodil do vody a nástrojom zvaným "kuttyogató" plieskal po vode. Tento pri dotyku s vodou vydával zvuk, ktorý zmiešaný so špliechaním vody veľmi pripomínal kŕkanie žiab. Na tento zvuk sumec opúšťal svoj úkryt a plával za hlasom. Uvidiac žabu, prehltol ju spolu s udicou, nebol už schopný ujsť a stával sa ľahkou korisťou rybára. Dnes sa už takto na Žitnom ostrove ryby nechytajú, ale pred niekoľkými desaťročiami išlo o veľmi preferovaný spôsob. Na okolí Segedína a Tápé ho uplatňuje ešte niekoľko starých rybárov.

Podľa opisu Ottó Hermana maďarskí rybári používali vyššie spomenutý nástroj s plným základom, kým v povodí Dunajsko-Drávskeho stupňa so základom dutým. Žitnoostrovský rybár aplikoval oba spôsoby, avšak väčšej obľube sa tešilo náčinie s dutým základom. V posledných desaťročiach minulého storočia, keď Ottó Herman aj na Žitnom ostrove študoval maďarské rybárstvo, stretol sa už iba s rybárom používajúcim pri love plechový hrnček. Antal Khín uvádza, že žitnoostrovskí rybári na tento účel používali i tekvicu. Tento spôsob odchytu rýb si naši predkovia osvojili ešte pri sťahovaní v dávnych dobách v povodiach riek Volgy, Dona a Dneperu.

Vojtech Marczell

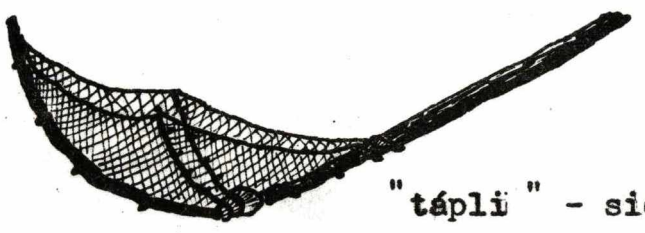

"tápli" - sieťový zdvihák

BEMUTATJUK A LÉGI EMLÉKSZOBÁT

Szocialista társadalmunk nagy jelentőséget tulajdonít a múlt haladó hagyományai megőrzésének, ápolásának és továbbfejlesztésének. Szükséges, hogy megismerjük a múltat, hogy gazdagabbá váljék jelenünk, és szélesebben bontakozzék ki előttünk a jövő.

Amikor Légen felmerült a forradalmi emlékszoba létesítésének gondolata, a helyi efsz és a pártszervezet az iskola tanulóifjúságát és a falu lakosait arra ösztönözte, hogy e nemes létesítmény gazdagabbá tételéhez minél többen járuljanak hozzá. Az eredmény nem maradt el. Összegyűltek a régi tárgyak: idős kommunisták dokumentumai, fényképfelvételek, mezőgazdasági eszközök, amelyeket még a felszabadulás előtt használtak a mezőgazdaságban.

A forradalmi emlékszoba a szövetkezet irodaházában kapott helyet. Amikor meglátogattuk ezt a szép létesítményt, Egri Péter, a kultúrház igazgatója kalauzolt bennünket. A bejárattal szembeni falon Lenin-idézet: "Csak akkor irányíthatunk, ha helyesen fejezzük ki a nép akaratát."

Az emlékszoba gazdag anyaga tematikus egységekre van osztva. A látogatót megragadja az a sok régi dokumentum, mely mind arról tanúskodik, hogy milyen embertelen intézkedések születtek a kapitalista Csehszlovákiában, s ezek az intézkedések mindig a szegényeket sújtották. A régi földművesszerszámok külön sarkot kaptak a helyiségben. Ebben a részben megtalálható a vasekétől kezdve a kézi szerszámokig szinte minden. Értékes az emlékszobának az a része, mely a szövetkezet megalakulását szemlélteti, bemutatva azokat a személyeket, akik a felszabadulás után szívvel-lélekkel a közös gazdálkodás gondolatának megvalósításáért szálltak síkra. Jól kapcsolódik ehhez a részhez a szövetkezet mai terméseredményeinek bemutatása. Az érdekesség kedvéért jegyezendő meg, hogy míg 1950-ben az átlag tejhozam 1200 liter volt, addig 1974-ben már csaknem háromszorosára emelkedett, elérte a 3500 litert.

Értékesek azok a képek, amelyek a szövetkezet mai életét, munkamozzanatait, munkaeszközeit dokumentálják. Nem kerülheti el a látogató figyelmét az sem, hogy milyen nagyarányú fejlődés ment

végbe a munka- és életkörnyezet javulásában is. A modern sertésistállók, traktorok és a dolgozókat szolgáló szociális létesítmények képei hiven bizonyítják, hogy szocialista rendszerünk nagy gondot fordít arra, hogy a szövetkezeti dolgozók minél jobb körülmények között tudják megoldani és teljesíteni termelési feladataikat.

Nem hiányoznak a forradalmi emlékszobából a falusi élet emlékét felidéző agyageszközök, mozsarak és a különböző háztartási eszközök sem. Elmondhatjuk, hogy a légi forradalmi emlékszoba ízlésesen elhelyezett tárgyai méltán dokumentálják a múltat és a jelent. A rendezett helyiségben nagyon jól érvényesülnek a színek, és ötletes a panelok megvilágítása is.

Az emlékszoba nevelési célokra való kihasználása tekintetében azonban még van tartalék. Annak ellenére, hogy a helyi alapiskolák tanulói kivétel nélkül megismerkedtek a kiállított tárgyakkal, sőt az emlékkönyvben kedves szovjet és magyar vendégek nevei és elismerő szavai is találhatók, jó lenne az anyag további gyüjtése és fejlesztése. Gondolok itt például a falu életét megörökítő diafilmek és filmek elhelyezésére, a látogatóknak való vetítés lehetőségére, pioníravatásra stb.

Úgy gondolom, hogy mindezek megvalósításával még jobban hozzájárulhatnánk múltunk, forradalmi örökségünk és szocialista jelenünk megismeréséhez, valamint a szocialista hazafiasság érzésének elmélyítéséhez.

S z i t á s i Ferenc

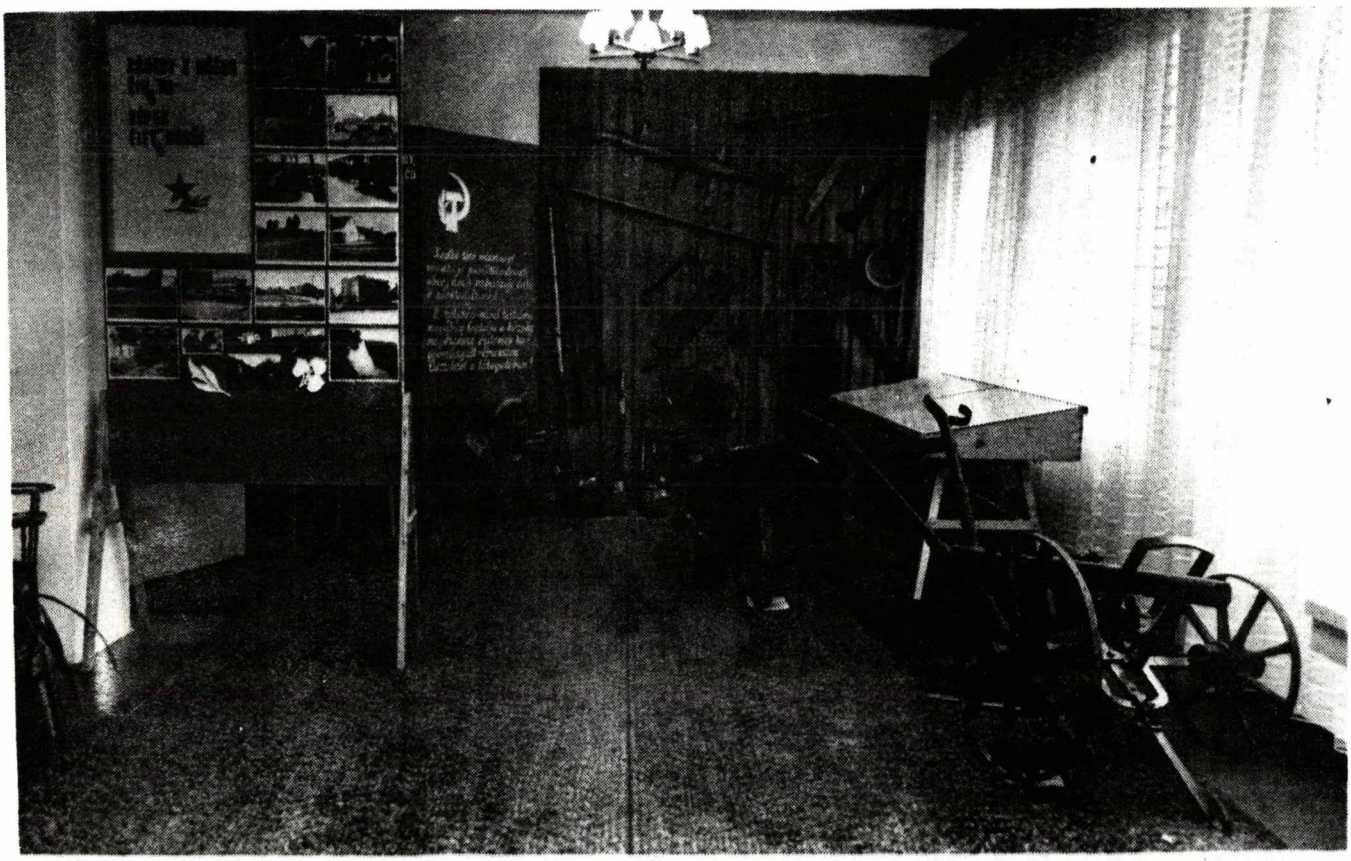

NE LEGYEN GAZDÁTLAN MŰEMLÉK!

Ennek a rövid beszámolónak nagyon nemes célja van: felhívni a figyelmet a szinte romos sámoti római katolikus templom megmentésére, műemléki felújítására. A Tejfalu kataszterében fekvő Sámot közigazgatásilag Somorjához tartozik. Nem célunk teljes művészettörténeti leírást és értékelést adni erről a műemlékről, ez ugyanis mélyebb kutatást, levéltári források tanulmányozását és az adott terület építészetének összehasonlító vizsgálatát igényelné.

A templom szerepel a műemlékek állami jegyzékében. Az általános tájékozottság érdekében azonban egy rövid jellemzést okvetlenül kell adnunk az épületről. 13. századi román stílusú templomról van szó, melynek eredeti formáját a többszöri építészeti beavatkozás részben módosította, legutoljára századunk első felében. A templom egyhajós, lapos mennyezetű, melyhez egy félkör alakú bordás keresztboltozatú apszis járul. A hajót és az apszis félkör alakú boltív választja el. Az apszis északi részén lévő falazott boltíves eredeti sekrestyének megmaradt román stílusú ablaka, ilyenek az apszis falában is találhatók. A templom tipikus példája a kis méretű szakrális építkezésnek, melyre a Csallóközben több példát is találunk /Szarva, Gomba stb./.

A templom kinn található a hatában a Gombai Állami Gazdaság sámoti telepének épületei mögött; környékét sürün benőtte a gaz. Maga az épület elrettentő állapotban van, teljesen elhagyott, kihasználatlan: az ajtók és az ablakokat letépték, az esővíz szinte az egész épületbe befolyik. Az eredeti berendezésből mintegy csodaképp megmaradt egy kőből készült román kori keresztelő medence.

Az épület tulajdonjogi és használatra vonatkozó jogi viszonyai talán állapotánál is zürzavarosabbak. A második világháború előtt s egy rövid ideig még utána évente egyszer szent Margit napján istentiszteletet tartottak benne. 1950-ben az állami gazdaság önkényesen lefoglalta az épületet, és tulajdonképpen még nemrég is gabonaraktárnak használta. A somorjai római katolikus plébániahivatal

jelenleg nem tulajdonosa ennek a Tejfalu kataszteri területén álló műemléknek. Az állami gazdaság már nem használja az épületet, nem is érdekli sorsa, hisz nem tulajdonosa. A templomot viszont hivatalosan még nem adták vissza a plébániahivatalnak.

Ezek a tények szinte lázítóak, ha meggondoljuk, hogy egy állami jegyzékben szereplő műemlékről van szó. Mint jelentős kulturális örökségünknek, mint egy bizonyos építészeti stílus területünkön található emlékének megmentése és megőrzése érdekében a lehető legrövidebb időn belül el kell kezdeni a javítási munkákat.

Tekintettel az egész felújítási akció igényes voltára, a legközelebbi időszakban csak az állapot romlását megakadályozandó, kell elvégezni a tetőszerkezet teljes megjavítását, egyúttal tisztázni a vagyonjogi problémát, és egy lokális terv keretében meghatározni az épület további küldetését. A kidolgozott, és a műemlékvédelmi szervek által jóváhagyott szakmai-módszertani alapelvek elfogadása után, be kellene biztosítani az épület teljes felújítása tervének kidolgozását, melyben meg kellene oldani a környék terepfelújítási munkáit is.

Figyelembe kell venni továbbá azt a követelményt is, hogy az épületnek felújítása után meg kell határozni küldetését. Elfogadható javaslat lenne például az, hogy a templonban a szakrális szobrászati emlékekből lapidáriumot lehetne létesíteni. Ezekre a szobrászati emlékekből lapidáriumot lehetne létesíteni. Ezekre a szobrokra jelenlegi helyükön nagyon sok esetben a lassú megsemmisülés vár. El lehetne itt helyezni más köből készült műemlékeket is / keresztelő medencéket stb./; megmentésre vár például Nepomuki Szent János csenkeszfai szobra, s több kőkereszt.

A sámoti templom ügye gyors és ésszerű megoldásra, segítő emberi kezekre vár. Az, hogy ebben a műemlékben utódaink is gyönyörködhetnek-e, az illetékes műemlékvédelmi szervek álláspontjától függ. A műemlékek életkorát jelentősen meg lehet hosszabítani értékmentő emberi munkával. Ez pedig feladata és célja a fejlett, kulturált társadalmaknak, ez a kulturális múlt jelenbe érő folyamatosságának követeménye, a kulturális örökség utódainknak jó állapotban való átadásának követelménye.

B a j c h y Iván

Védjük meg természeti értékeinket !

Természetvédelemről és környezetvédelemről az utóbbi időben egyre több szó esik. Felemelték szavukat az ügy érdekében különböző személyek és intézmények, szakemberek és laikusok, de az igyekezet többnyire szalmalángnak bizonyult azokon a helyeken, ahol a kézzelfogható eredménynek mutatkoznia kellett volna. Ebből az áldatlan helyzetből igyekszik kivezető utat mutatni pártunk XIV. kongresszusának határozata, amelyben nyomatékosan felhívják a figyelmet környezetünk védelmének fontosságára, és felszólítják az illetékeseket, hassanak oda, hogy dolgozó népünk minél egészségesebb, esztetikusabb környezetben dolgozhasson és pihenhessen.

Miről is van valójában szó? Vajon csak arról, hogy ne engedjük gyermekeinknek lepuffogtatni a cinegéket, rongálni a parkokat és alkalmi tüzrakással felgyújtani az erdőket? Sajnos, társadalmunk figyelme főleg ezekre a tagadhatatlanul elítélendő jelenségekre korlátozza a természet és a környezet védelmét. A probléma azonban sokkal nagyobb és mélyebb. Gondoljunk csak arra, hogy az elmúlt évszázad folyamán mennyire megváltozott szűkebb hazánk. A régi Csallóköz a Duna ágaival sűrűn behálózott terület volt, terjedelmes nádasokkal, füzesekkel, rengeteg vízimadárral. A folyószabályozás, gátépítés mindezt döntően megváltoztatta. A tavaszi áradások vize már nem futkoshat keresztül-kasul a két Duna között. Mindezt persze nem kívánjuk vissza. Arra azonban mindenképpen szükség van, hogy a gazdasági érdekekkel összahangban, megmentsük eredeti növénytakarónk megmaradt foltjait, fészkelésre alkalmas erdősávjainkat, cserjéseinket. Természetes vagy mesterséges tavacskáinkat bocsássuk a horgászaink rendelkezésére, hogy ne váljanak szemétlerakodó helyekké! A technikai forradalom emberének fokozattabban szüksége van a természettel való kapcsolatra, egy kis természetjárásra, még ha a "tetthelyre" autóval hajt is ki. A határban látható, sajnos egyre gyérülő facsoportokra, fasorokra pedig nemcsak a madarak vannak ráutalva, hanem a nálunk gyakran fúvó nyugati szél erejét is csökkentik, az éghajlatot is befolyásolják.

Annak ellenére, hogy járásunk területe síkság, mégis jelentős természeti értékeket találunk rajta. Ide sorolható több síksági erdőtársulás, elsősorban a Duna mindkét ágát övező szegélyerdők, az eredeti tájból megmaradt mocsarak, holtágak. Növényzetük, állatviláguk még eléggé jól tükrözi a sok évvel korábbi eredeti állapotot, melynek tanulmányozása elengedhetetlenül szükséges, hogy megértsük és megoldjuk a nagyüzemi gazdálkodás szülte problémákat. Járásunk vezetősége ezeknek a kívánalmaknak eleget is kíván tenni, és biztosítja a szükséges anyagiakat, ahhoz azonban, hogy értékeinket megmentsük az utánunk következő nemzedékek számára, szélesebb körű összefogásra van szükség. Nem elég ha egyes személyek, főleg tanítók jóindulatára, aktivitására bízzuk a természetvédelmet. Mezőgazdasági és ipari üzemeink vezetőinek is tudatosítaniuk kell, hogy megmaradt értékeinknek szinte minden fája-bokra fontos, hogy minden további kipusztulásra kerülő állatfaj mindnyájunkat szegényebbé tesz. Ezért dolgoztatta fel a JNB kultúrügyi osztálya járásunk területét természetvédelmi szakemberekkel, akik 45 területet és képződményt nyilvánítottak védelemre alkalmasnak. Tekintélyes hányaduk megfelelő gondozás alatt áll az utóbbi években, egyesek állapota azonban még sok kívánni valót hagy maga után. A kultúrügyi osztály a helyi nemzeti bizottságokat értesítette a körzetükben levő védelemre szoruló területekről, azzal az utasítással, hogy azokról gondoskodjanak. A jelenlegi állapot felmérése folyamatban van, de reméljük, hogy a feltárandó és már észlelt hiányosságokat közös összefogással megszüntethetjük. Ehhez kérjük minden üzem és minden jóakaratú, a Csallóközt szerető polgár segítségét.

Ö l l ő s Árpád

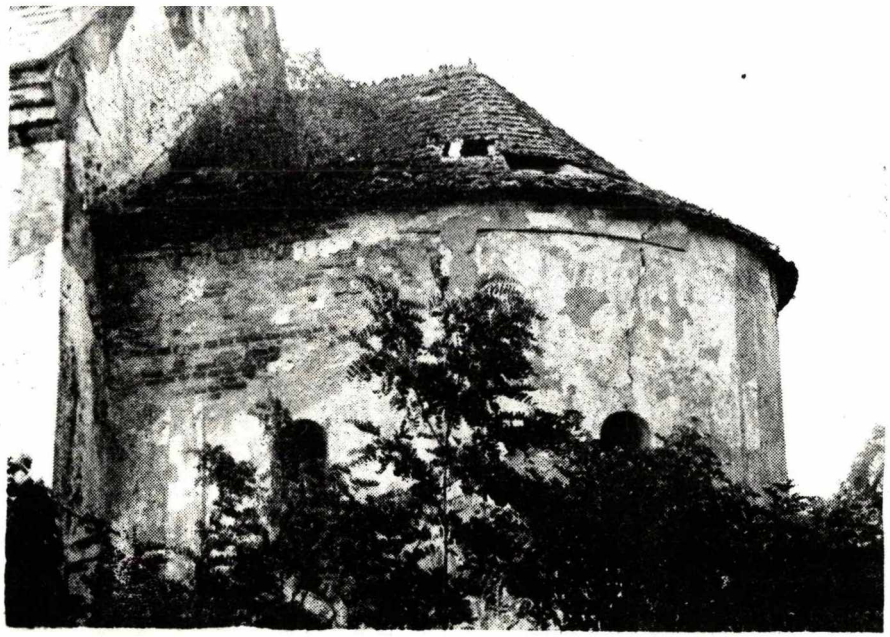

A CSALLÓKÖZI HALÁSZAT ŐSI SZERSZÁMAI

A Csallóközben ősfoglalkozás volt a halászat, a vizekben dús sziget halbősége, a halfajták sokfélesége közmondásos volt. E bőség fejlesztette ki a halfogási módok sokféleségét is, mert a csallóközi halász nagyszerű ismerője volt a halaknak. Ismerte életmódjukat, jellemző tulajdonságaikat, s szerszámait ez ismeretek birtokában készítette el, s alkalmazta, mert mindig tudta, hogy mikor, hol, melyik szerszám használata mellett számíthat a legjobb zsákmányra.

A foglalkozásként és a mindennapi élelem megszerzése érdekében üzött halfogás fejlesztette ki a természetes halászati szerszámok sokaságát, melyekből Herman Ottó nyomán most néhányat bemutatunk. Herman Ottó kitünő ismerője volt a magyar halászatnak, s a halászélet megismerése céljából ő maga is sokat időzött a Csallóközben, nevezetesen Komárom környékén. Így megismerte közvetlen közelről szemlélve a népies halászat fogásmódját, szerszámait, s ezeket a szerszámokat a következőképpen osztályozta:

a/ <u>Rekesztő halászat</u>

A rekesztő halászati eljárás a halfogás legősibb módja, s erre az embert a természet tanította meg. Ugyanis amikor látta, hogy a tavaszi árvíz megtöltötte mélyebb medrek az ár levonulása után tele vannak hallal, s az ottrekedt halakat könnyüszerrel kifogdoshatja, ő maga is igyekezett mesterséges rekesztéseket csinálni. Ezt a legprimitívebb halászási módot nevezzük d u g á s z á s - nak. Nem igényel semmiféle eszközt, s csak kisebb patakokban alkalmazható. Lényege, hogy a patak eredeti medréből kitérő új medret ástak, s ezt egy bizonyos táv után visszavezették. Az így, egy kis szigetet alkotó patak egyik szárnyának elejét és végét elzárták, és a benne lévő halakat a víz levonulása után összefogdosták. A rekesztő halászat fejlettebb formája a vejszével és a szégyével /cégével/ való halászás. A vejsze és a szégye leírását Híradónk első számában már

ismertettük. Ellenben meg kell említenünk még a Csallóközben is ismert és használt v a r s á -t, amelynek több változata ismeretes, mint pl. az e g y s z á r n y ú v a r s a /a Csallóközben vörse/, a k é t s z á r n y ú vagy e g y v i s s z á s, a k é t s z á r n y ú vagy k é t v i s s z á s, valamint a r e k e s z t ő v a r s a. A varsával dolgozó halász jól ismeri a hal tulajdonságait, tudja, hogy az mindig előre megy, amíg csak akadályba nem ütközik. A varsa belsejében levő kürtök vagy visszák gátolják meg menekülésében.

Egy okirat tanúsága szerint Somorján már a mohácsi vész előtti időkben is varsával halásztak. A szapi halászok pedig egészen egyéni módon üzték a rekesztő halászatot. A vékony fonálból készült nagyszemű hálót, csallóközi nevén a szackornit vagy caklornit /így mondják Csicsón/ kifeszítették keresztbe a vízen. A hal a vékony fonalat nem látva beleúszott a hálóba, s fejénél fogva ott is ragadt. Az így megtelt hálót azután csónakból lassan felhúzták, a halakat kiszedték, majd a hálót újból visszaengedték a vízbe. A zsákmány rendszerint bőséges volt.

b/ <u>Kerítő halászat</u>

A rekesztő halászattal ellentétben, amelynél a varsa csak bezárja a betévedt halat, a kerítő halászatnál már magával a mozgó hálófalazattal kerítik be és fogják meg. A háló itt tehát nemcsak tereli, keríti, bezárja a halat, hanem valósággal beleakasztja a hálószemekbe. Az ilyen nagy hálók készítéséhez kenderfonalat használtak. A hálószemek nagyságának megfelelően saját készítményű fakötőtüket alkalmaztak. Ezeknek a különböző formájú halásztüknek sajátos helyi elnevezéseivel is találkozunk a Csallóközben. Így volt kötőtű, fodozótű, fércelőtű és állítótű. Készítésükhöz kecskerágót, somfát vagy akácfát használtak. Valamikor egész készletek álltak rendelkezésre a Duna menti falvakban, ma már csak elvétve találkozunk egy-egy megmaradt darabbal.

A kerítő halászat egyik fontos eszköze az ú.n. ö r e g h á l ó volt. Átvitt értelemben a nép nyelvén léhésnek is mondták, mert a léhés azt a fonalat jelenti, amelyből az öreghálót készítették. A halászatnál nagyon fontos volt, hogy a l é h é s feszesen álljon a vízben. Ezt segítették elő a háló felső szélén /fölén/ levő úsztatók, más szóval parák és az alján levő fenéksúlyok. A csallóközi halász a parát maga készítette füz- vagy nyárfa kérgéből, hogy könnyű legyen, és a háló fölét fenntartsa. A nehezékek /fenék-

súlyok/ rendszerint köből voltak.

A nagyháló tartozékai még a kis- és az öregapatyú. Ez a vezérfa tartja az öregháló két végén falszerűen kiterítve a hálót a vízben, s erre kötik az alattságot /húzókötelet/is. Nagyon fontos volt még a büszke vagy piszke, az a rúd forma szerszám, amellyel erös folyás esetén a halász tartotta a hálót a büszke hegyes végét a földbe szúrva s nyelére erösítve az apatyúkötelet.

c/ Emelö halászat

Az emelö hálóval halászó halász mindig arra számított, hogy a háló fölé került hal a veszélyt megsejtve sohasem felfelé, hanem oldalt, lefelé menekül, s ezáltal a tálszerü háló falába ütközik. Az emelö halászszerszámok forma tekibtetében eléggé változatosak voltak. Szerkezeti és használati szempontból kétféle emelö hálót ismertek a Csallóközben:

1/ parti emelöt

2/ ladikos emelöt, de e szerszámokat egyszerüen csak táplinak nevezték. A tápli vagy tapogató nem volt más, mint egy abroncskeretre vont nyeles vagy nyél nélküli háló, amely a tyúkok borító kosarához hasonlított. Ezzel a szerszámmal kereste a halász sekélyebb vízben a halakat egy bizonyos területet körültapogatva. Sokszor az egészet vesszöből készítették. Igen közkedvelt halászeszköz volt végig a Duna mentén, tehát nemcsak a Csallóközben. Ezzel halásztak a dunai molnárok, a pásztorok, az aranyászok vagy aranymosók, söt az orvhalászok is. A sokszor munka nélkül lévö szegény emberek, napszámosok föként ezzel a módszerrel szerezték meg a napi élelmet. Halászni egész évben lehetett vele akár a partról, akár csónakról vagy télen léket vágva a jégen. Természetesem itt nagyon sokat kellett a véletlenre bízni. A vízbe eresztett hálót a halász gyakran felhúzta, ellenörizte, s az is elöfordult, hogy üres volt. De a legtöbbször akadt zsákmány is. A halászatnak ezt a módját elvétve még ma is alkalmazzák, bár már egyre kevesebb az olyan tiszta víz, amelyben létezni tudnának a halak.

Az említett halászati módokon és szerszámokon kívül a csallóközi halász ismerte és használta a hajtó halászat, az állító halászat, a keresö halászat, a vetö halászat, a hurokvetö halászat, a szigonyos halászat formáit és szerszámait is. Ezeknek leírása azonban nagyon hosszadalmas lenne, ezért éppen csak említettük öket. Meg kell azonban emlékeznünk a horgászatról s annak szerszámairól is, hiszen ez a forma még ma is létezik és közkedvelt szórakozás.

A horgot a legösibb halászeszközök között találjuk. Ismerték már a kökorszakban is, s eredetileg csontból vagy köből készítették. De csinálták fából is. A múltban a cigányhalászok alkalmazták igen nagy elöszeretettel. Az első olyan horgászeszköz, amely régészeti munkával került felszínre egy mindkét végén kihegyezett csontpálcika volt, s h a l p e c e k -nek nevezték. A horognak ezt a legrégibb formáját ma már egyáltalán nem ismerik a Csallóközben, de ismerik még a finnek, s ma is alkalmazzák. Viszont ma is használják még a pecek, a pecázik szavakat. Pecázik az a halász, aki csukára vagy más ragadozó halra les, de előbb a pecehoroggal kis halat fog, s ezt tüzi csalétkül a csukahorogra. A magyar nyelv történeti etimológiai szótára szerint a pecek, pecázik szavak ösi örökségü, hangutánzó eredetü szócsalád.

A horgászat egy másik ösi fogásmódja a kuttyogatós halászat. Néprajzi szempontból nagyon érdekes és értékes halászszerszám, amelyet a harcsa fogásánál használtak. Hajdan, amikor vizeinkben még sok volt a harcsa, mázsás példányokat is fogtak a halászok ezzel az eljárással. A nyári áradások idején a halász éjjel csónakba ült, a horogra élö békát tüzött, s felkereste a harcsa feltételezett tartózkodási helyét. A felcsalizott horgot a vízbe dobta, kuttyogatójával pedig a vizet csapkodta. A szerszám a vizet érintve "kuttyfutty" hangot adott, ez keveredve a víz csobogásával erösen emlékeztetett a béka hangjára. Erre a hangra a harcsa elhagyta leshelyét, s a hang irányába úszott. A békát meglátva elkapta a horoggal együtt, lenyelte, de menekülni már képtelen volt. A halász könnyüszerrel a csónakba emelte a zsákmányt. Ma már a Csallóközben nem halásznak kuttyogatóval, de néhány évtizeddel ezelött még divott a halászásnak ez a formája is. Szeged és Tápé környékén viszont még néhány öreg halász alkalmazza ez ösi fogásformát.

Herman Ottó leírása szerint a magyar halászok mindig telitalpú kuttyogatót használtak, üres talpú volt viszont a Duna - Dráva foki halászok kuttyogatója. A csallóközi halász mindkét formát alkalmazta, de szívesebben dolgozott üres talpú szerszámmal. A múlt század utolsó évtizedeiben, amikor Herman Ottó a Csallóközben is tanulmányozta a magyar halászatot, már csak bádog pohárral kuttyogató halásszal találkozott. Khín Antal elmondja, hogy a csallóközi halászok lopótök fejét is használták erre a célra. Öseink a kuttyogatós halászatot még valahol a Volga, Don és Dnyeper vidékén ismerték meg vándorlásaik közben.

Marczell Béla

Názov:	SPRAVODAJ MÚZEA
Cím:	MÚZEUMI HÍRADÓ
Vychádza:	Štvrťročne
Megjelenik:	Negyedévenként
Vydáva:	Žitnoostrovské múzeum
Kiadja:	Csallóközi Múzeum
Vedie:	Redakčná rada
Szerkeszti:	Szerkesztő bizottság
Zodpovedný:	Július MAG
Felelős:	MAG Gyula
Náklad:	300 ks
Példányszám:	300 db

==========

ŽITNOOSTROVSKÉ MÚZEUM
CSALLÓKÖZI MÚZEUM – DUNAJSKÁ STREDA

Spravodaj múzea
Múzeumi Híradó

1978 /4

264
Žitnoostrovské múzeum
v Dunajskej Strede
3

T A R T A L O M :

A diószpatonyi emlékszobáról . . . . . 1 - 2
Csallóköz védett növényei . . . . . 3 - 5
Nyitva van az aranykapu . . . . . 5 - 8
A légi park . . . . . 8 - 10

O B S A H :

Pamätná izba v Orechovej Potôni . . . . . 11 - 12
Chránené rastliny Žitného ostrova . . . . 13 - 15
Zlatá brána otvorená . . . . . 15 - 18
Park Lehnice . . . . . 19 - 20

A DIÓSPATONYI EMLÉKSZOBÁRÓL

A dióspatonyi földmunkásság osztályharcos múltja közismert járásunkban, hisz a községben a burzsoá köztársaságban is nagyon aktív pártszervezet fejtett ki tevékenységet. Olyan áldozatkész elvtársak irányították ezt a munkát, mint Koszorús Péter, Nagy Gyula, Csóka János, Lelkes Benő, Mátyás Gyula és sokan mások. A háború után érthető módon tehát a mezőgazdaság kollektivizálása is nagyon hamar megvalósulhatott ebben a községben.

Mikor a község vezetői elhatározták, hogy ezeknek a haladó hagyományoknak beszédes dokumentumait összegyűjtik, és egy emlékszobában kiállítják, abból indultak ki, hogy mai szocialista jelenünk elöharcosainak méltó emléket állítsanak. A gyűjtésben szinte az egész község részt vett, de különösen a párttagok, a munkásmozgalom veterán harcosai és hozzátartozói jeleskedtek. A gyűjtést magát egy bizottság irányította, melynek vezetői Csóka és Író elvtárs pedagógusok voltak. Az összegyűjtött anyag méltó elrendezésének anyagi feltételeit a helyi nemzeti bizottság biztosította. Az emlékszoba ünnepélyes megnyitására 1976-ban került sor. A megnyitón részt vett Ferenczei elvtárs a Járási Pártbizottság vezető titkára is.

Az emlékszoba a hnb épülete mellett lévő tűzoltó szertár nagyüllés termében található. A hnb tanácsa megbízott egy külön személyt, aki a látogatóknak az emlékszobát bármikor bemutatja. Az emlékszoba látogatottsága, kihasználtsága a legjobbak közé tartozik járásunkban. Az iskola pedagógusai rendszeresen tartanak az emlékszobában polgári nevelési és történelemórákat.

Az emlékszoba anyaga rendkívül gazdag, bár meg kell mondani, hogy az ilyen gazdag munkásmozgalmi és párttörténeti hagyományokkal remdelkező községben terjedelmesebb anyagot is össze lehetett volna gyűjteni. A gyűjtő pedagógusoktól tudjuk, hogy a gyűjtést nem tekintik befejezettnek, a jövő naptári évben, szeretnék az anyagot tovább bővíteni, újabb dokumentumok / részben már összegyűjtött dokumnetumok/ kiállításával gazdagabbá tenni az emlékszobát.

Az eredeti dokumentumok közül figyelemre méltóak a régi párt- és szakszervezeti igazolványok, a községi tanács jegyző-könyvei,

melyekben megtalálhatók a kommunista képviselők fölszólalásának szövegei. A falu szocialista átalakulását plasztikusan szemléltetik /a februári győzelemtől napjainkig/ a korabeli fényképek, rajzok, szövegek és táblázatok. A leggazdagabb anyag azonban a szövetkezet múltjára emlékező panelsoron és vitrinekben található, az alapító tagok fényképeitől a termelési eredményeket szemléltető grafikonokon keresztül a mai tagság szociális és életkörülményeit dokumentáló fényképekig. Külön kell szólnunk a fölszabadulás időpontját bemutató korabeli dokumentumok gazdagságáról, mellyel nagyon kevés emlékszobában találkozunk: találhatók köztük orosz nyelvű kézzel írott igazolások, utasítások, továbbá olyan dokumentumok, melyek azt igazolják, hogy a háború utáni élet megindítói a községben a kommunisták voltak. Meg kell említenünk továbbá, hogy az emlékszobában a falu 19. századi történetére vonatkozó eredeti dokumentum is szép számmal található: bírósági végzések kobozásról, vételi bizonyítvány 1892-ből, árverési végzés 1893-ból stb.

Amit hibaként meg kell említenünk az az, hogy a dokumentumok elhelyezésében nem mindig tartották be az emlékszoba szervezői a kronológiai sorrendet: időben nem egymás után következő emlékek kerültek egymás mellé, ez a látogatóban némi zavart okoz. Tudomásunk van viszont arról, hogy az eredeti dokumentumok jövő évi szakszerű leírásával kapcsolatban ezt a fogyatékosságot szándékoznak megszüntetni. Tervezik továbbá az újonnan összegyűjtött dokumentumok kiállítását is.

Mindez arra vall, hogy diószpatonyban az illetékesek állandóan szívükön viselik az emlékszoba sorsát, ezzel is tisztelegve mai szocialista jelenünk harcos megvalósítói előtt.

Kovács László

CSALLÓKÖZ VÉDETT NÖVÉNYEI

Hazánkban az utóbbi időben egyre nagyobb figyelmet szentelnek a természetvédelemnek. Szocialista társadalmunk a természet és környezet védelmét országos és össznépi ügynek tekinti. Az 1958 évi 211/1958 Ú számú rendelet alapján, melyet az Oktatásügyi és Kulturális Megbízotti Hivatal adott ki, hazánkban 88 teljesen védett, 8 részben védett növényfaj létezik s ezen kívül a Tátrai Nemzeti Park területén 41 védett fajt tartanak nyilván. Nem vonatkozik ez a rendelet a parkokban és köztereken található, mesterséges kultúrákban tenyésző védett növényekre.

A természet védelmére irányuló legfontosabb tevékenység tehát a növényi és állatfajok, valamint természetes élőhelyük védelme. E fajoknak nagy művelődési, tudományos, gazdasági, egészségügyi és szociális jelentőségük van. Legjobban tükrözik az ép és egészséges természetes környezetet. A fent említett védett növényfajok száma a kb. 3000 hazánkban előforduló növényfajhoz viszonyítva aránylag kevésnek látszik. Ennek ellenére a mai vízügyi és rekultivációs munkálatok hatására tovább gyarapodott a veszélyeztetett fajok száma és ezek méltán érdemelnének nagyobb figyelmet. Szükebb pátriánkban, a Csallóközben ma még számos olyan terület található, ahol védett növények élnek. Fontos, hogy a szélesebb rétegek is megismerjék közülük a legritkább fajokat, amelyeknek nagy jelentőségük van a természetvédelem szempontjából. Sorozatban szeretnénk megismertetni az olvasókkal ezeket a növényfajokat és felhívni a figyelmüket a fokozottabb védelem irányába.

Fehér tündérrózsa /Nymphaea alba L./

Állóvizeink értékes növénye, mely Dél-Szlovákia sekély tavaiban, holtágakban, régebbi csatornákban és víztárolókban található. Kertekben és parkokban is termesztik, itt a vízfelületek szép díszе. A természetes lelőhelyek fokozatosan fogynak a vízügyi beavatkozások során és az ember is ritkítja, mivel a virágja a piacon keresett cikk.

Már messziről felismerhetjük a nagy, víz felszínén lebegő leveleiről, melyek széle néha befelé hajló. Gyönyörű fehér virágai vannak, amelyek csak nappal nyílnak júniustól augusztusig.

V í z i t ö k /Nuphar luteum /L./ Sm./

A tündérrózsához hasonló vízinövény, szintén az állóvizeket kedveli. A levélnyél barnás színű, a levelek sürübben erezettek mint a tündérrózsa esetében. A virágok hosszú szárúak, a víz felett nyílnak. A virág 4-6 cm átmérőjü, öt nagy, sárga lepellevélből, porzókból és termöből áll. Áprilistól szeptemberig virít. Szintén fokozott védelemre van szüksége, mert a természetes lelöhelyei a vízrendezés során fogynak.

S u l y o m /Trapa natans L./

Régen a lápi, mocsári emberek fontos tápláléka volt a sulyom termése. A magját pörkölve fogyasztották. Ma már csak nagyon kevés lelöhelye ismert, mert a mocsarakat lecsapolták és a holtágakban is ritka növény lett. Apró fehér virágai nem feltünőek. A termés hegyes végeivel az iszapban horgonyszerüen kapaszkodik meg. Maga a növény a víz szinén úszik, hosszú szárával a vízfenekéhez rögzített. A levélnyél gázzal teli megvastagodott részei tartják fenn a víz szinén lebegő fogazott, rombusz alakú leveleit. A víz alatti levelei finoman szeldeltek. Júliustól szeptemberig virít.

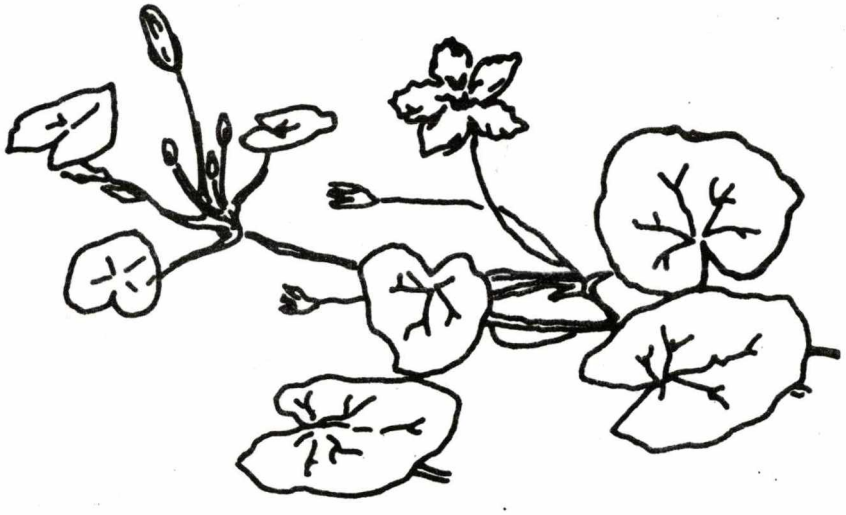

Tündérfátyol /Nymphoides peltata /Gm./Kuntze/

Tündérfátyol /Nymphoides peltata /Gm./Kuntze/

A melegebb időjárású vidék állóvizeinek növénye. Hosszú szára van, a hosszú levélnyelek tojásdad alakú leveleket hordoznak. Ezek a víz tetején úsznak. Finom kb. 3 cm átmérőjű sárga virágai vannak 4-8 cm-es virágszáron, melyek júliustól szeptemberig nyílnak. A vízrendezés következtében egyre ritkább. A toktermésen apró horgok vannak, amelyek a vízimadarak tollára tapadnak és így biztosított a növény terjedése. Ivartalanul is szaporodik.

A felsorolt védett növények kivétel nélkül állóvizekhez kötöttek. Ezért fontos, hogy az élőhelyüket is védelem alá helyezzék, különben nem biztosított a fennmaradásuk.

Szamák Mihály

„nyitva van az aranykapu..."

Régi néprajzi örökségünket legjobban és legtovább az ősfoglalkozásokat őrző, egyszerű falusi népréteg őrizte meg. Gyermekjátékaink népi értékeit is elsősorban itt találjuk. A magyar - és így a csallóközi - falusi gyermek közvetlenebb kapcsolatban van a természettel. Játékaiba is eleven színekkel szövődnek bele a természet tárgyairól és jelenségeiről szerzett benyomásai. A természettel való állandó kapcsolata helyes formában alakítja gondolkodásmódját, érzelemvilágát is.

Minden falusi gyermek szívesen játszik sárral, porral, homokkal. Ezt az anyagot kénye-kedve szerint alakíthatja, gyúrhatja, formálhatja. Lesz belőle malom, kenyérsütő kemence, vár stb. Ezeknek a játékoknak a májusi és a nyári esők után van igen nagy kelete. Csoportosan kiállnak a zuhogó esőbe, s oldalt kinyújtott karral, sebesen forogva, hajladozva éneklik az ismerős mondókát:

Ess, esö ess,
zab szaporodjék,
búza bokrosodjék!
Az én hajam olyan legyen,
mint a bárány farka.
Még annál is hosszabb,
mint a cica farka.
Még annál is hosszabb,
mint a Duna hossza!

Szívesen utánozzák az állatokat is, pl. a fecskét. Karjukat kitárva röpködnek, keringenek, kezükbe sarat, szalmaszálakat csipegetnek, s valameylik deszkaépítmény oldalán fecskefészket raknak. Állatutánzó játék a Künn a bárány, bent a farkas, a Jártál kertbe, valamint a nyuszit, rókát, gólyát megszemélyesítö jelenetek egész sora.

A csallóközi falvak, rétek, laposok jellegzetes madara a gólya. E madárral kapcsolatban igen sok versike él a gyermekek körében, ilyen pl. az Ekecsen feljegyzett mondóka is:

Hosszú lábú gólyanéni,
miért olyan éhes?
Talán bizony békára vár,
azért olyan mérges?

Amíg a versikét mondják, a gólya lépéseit utánozva körbe lépegetnek, s a kör közepén álló gólya el - elkap közülük egyet, hogy megegye. Hasonló természetü játék a Csíp, csíp csóka, vak varjúcska kezdetü versikével egybekötött móka is.

Szívesen adnak egymásnak virágneveket is. A rózsa, a szegfü, a liliom és a nefelejcs a kedvelt virágaik. Ismerik a virágosdi nevü játékot a Beültettem kiskertemet a tavasszal kezdetü dalocskával, de ismerik dramatizált formákat is, pl. amikor a kertész, az ördög és az angyal között folyik az alku a virágokért. A cselekvése, párbeszédes, énekes, táncos gyermekjátékok mindegyike dramatikus hagyománynak tekinthetö. A bennük élö hagyománytöredékek nem pusztán formailag rokonok a szorosabban vett alakoskodó, dramatikus hagyományokkal, hanem egyik- másikban - néha csak igen nehezen - egykori kultikus szertartások maradványai is felfedezhetök. Egyik ilyen, a mi szigetünkön is jól ismert versikében a sámánkodás gyógyító eljárásának formuláje rejlik:

Gólya, gólya, gilice,
miért véres a lábod?
Török gyerek elvágta,
magyar gyerek gyógyítja,
sippal, dobbal, nádi hegedüvel.

A vers elmondása után vagy közben a gyermekek - akár a gyógyításra felkészült, révületben lévő varázsló - nagy zajt, kiabálást csapnak, s kezükkel ütögetik egymást. A dobbal való gyógyítás kimondottan sámánnisztikus jellegre utal, hiszen a sámán varázshangszere is a dob volt. Kuruzslás, gyógyítás alkalmából ezzel kerítette hatalmába a szellemeket. Még egy másik versikében is szerepel a varázsdob a szita- szita péntek, szerelemcsütörtök, dob-szerda mondatban. Tudjuk, hogy a szita a dobhoz hasonlóan a varázslók, a boszorkányok eszköze volt, amelyet varázslataik alkalmából gyakran használtak. Az emlegetett három nap viszont házassági szokásra utal. Ugyanis a péntek és a szerda a népi hagyományban a szerelem és a tüzhely körüli tennivalók napja volt.

A gyermeki lélek egyik igen jellemző sajátossága a babona, a titokzatos iránti érzékeny vonzalom. A titok jelentésével nincs ugyan tisztában, de játékaiba mégis sok babonás hiedelmet szö. Gyakori ilyen jelenség a játék közbeni köpködés, köpés. Ezt a felnöttek régebben a kisgyermek megígézése elleni szerként alkalmazták, a gyermek pedig játékaiba szövi, pl. golyózás közben megköpdösi a golyót, nehogy az ellenfél elnyerje. Verset is tud hozzá:

Babona, babona, vaskereszt,
ha eltörik, az se lesz ...

E varázskó, kultikus szokásokat örzik még az egérhez és a békához kapcsolódó hiedelmek is. Ha kihull a gyermek foga, háttal a szoba sarkának fordulva árdobja a feje felett, s közben ezt mondja:

Egér, egér adok neked csontfogat.
Adjál nekem vasfogat.

Ha a réten játszva, vagy a falu végi tó partján békát látnak, összeszorítják az ajkukat, nehogy a béka kiolvassa a fogukat. Játékainkban a lakodalmi szokások nyomait is megtaláljuk. A párosodásnak, a házassági szokásoknak egykori szimbolikáját s ennek művészi kifejezőit legnagyobb bőséggel éppen a játékok örzik, mint egykori szertartások töredékes emlékeit, pl.:

Most viszik, most viszik Danikáné lányát,
Bíborba, bársonyba, gyöngyös koszorúba ...

A régi magyar népdalköltészet és népzene számos termékének töredéke él gyermekjáték formájában. E tekintetben különösen gazdag a Csallóköz. Egyik jellegzetes példája az egyházgellei legénycsúfoló dal:

A geleji vásártéren
Ihajláré, tyuhajja,
Legényvásár lesz a héten,
Rip-rop, ropogós a gerenda
....
Két krajcárér'adnak egyet,
Ihajláré, tyuhajja,
Jaj, de olcsó, mégsem veszek,
Rip-rop, ropogós a gerenda.

Egyes játékainkban emlékezetes történelmi események, kiemelkedő személyiségek nyomai is felelhetők. Ide tartoznak a Csallóközre igen jellemző, színes nyelvi gazdagságú köszöntők is, melyeknek legtöbbje valamilyen jeles naphoz vagy szokáshoz kapcsolódik. Ilyenek az újévi, István- Balázs-napi köszöntő dalok, a karácsonyi mendika, a szentiváni tűz, a betlehemes pásztorjátékok vagy a gergelyjárás.

Az egyre inkább pusztuló, veszö népi hagyomány emlékeit, nyomait még ma is a gyermekjátékok őrzik a leghívebben, sokszor ugyan csak töredékeiben, de ez is buzonyítja, hogy a játék az emberi lélek mélységeiből fakadó ösi ösztönök természetes életnyilvánulása. A hajdani természeti népek fő tevékenysége is a játszi időtöltés volt, akár a gyermeké.

Marczell Béla

A LÉGI PARK

A mai Szlovákia területén található parkok túlnyomó többségét az arisztokraták architektonikailag értékes kastélyai körül alakították ki.

A társadalmi rendszer megváltozását követően ezek mind közös

tulajdonba kerültek. A légi park, mivel a kastélyban kórházat rendeztek be, az egészségügyi minisztérium igazgatása alá tartozik.

Parkjaink többsége jelenleg növekedésének biológiai fejlődésének kulminációs pontján van, de vannak olyanok is melyek ezen a ponton már túljutottak. Ez a megállapítás különösen az igényesebb és értékesebb fafajtákra vonatkozik.

A valamikor igényesen kialakított és gondozott, egy tájra jellemző fafajtákkal beültetett parkrészek, éppen ez ikból ma már a degenerálódás "elvadulás" stádiumába jutottak.

A park ugyanis, mint mesterségesen létrehozott, magas esztétikai hatású tájrészlet, állandó, folymatos gondoskodást felújítástiigényel. Ellenkező esetben nemcsak hogy nemkívánatos, idegen fafaj - ták nönek föl benne, hanem az aljnövényzet is degenerálódik, benönek a tisztások és az utak, továbbá a mesterséges tavak és egyéb vízfelületek, ezáltal az egész park elértéktelenedik.

A légi park esetében az első rész a gondozott, itt ültetnek új fákat. Ezzel a valamikor egységes parkot két részre osztották: a gondozott részre /tulajdonképpen a kastély körül/ és az erdőszerű peremrészre.

Az első részben a bejárat és a kastély között megörződött a park eredeti állapota, egy részébe egynyári növényeket és örökzöld fákat ültettek. A park második részében vegyest találhatók hazai és idegen fafajták.

A kastély maga egy kétemeletes a 17. században korai rene - szánsz stílusban emelt épület, melyet már renováltak, s ma is példásan karbantartják. Mint említettük egészségügyi célokra szolgál.

A légi park mikroklimatikus szempontból rendkívül jelentös. Terjedelmével és fekvésével az egyébként a teljesen síkvidékü Csallóközben fontos táji egység szerepét tölti be. Megsemmisítésével nagyon sokat vesztene esztétikai és biológiai értékéből ez a vidék. A park ugyanis nagy mértékben befolyásolja a kórház mikroklimatikus viszonyait, elösegíti az emberek sikeres gyógyítását, pihenését. A park fái természetesen vonzzák a madárvilág számos faját, melynek egyedei itt alkalmas helyet találnak fészkelésre és táplálékszerzésre. A park fáin leginkább az énekesmadarak fészkelnek. Az erdöben élök közül ilyen a feketerigó, a sárgarigó és az énekesrigó, a nagy és a kékcinke, a seregély, a nagy fakopács és a zöld harkály, a háziveréb, vörösbegy, a tarka harkály, a kis- és nagy örgébics, a szajkó, a szarka, a kis fülemüle, a házi rozsdafarkú,

a szürke légykapó, a mezön élö fajták közül a tengelic, a fehér barázdabillegetö, a búbospacsirta, az erdei pinty, a csaláncsucs, a mezei veréb, a nemesfácán, a fogoly és egyéb fajok. A közismert ragadozó madarak közül fészkel itt az egerészölyv, a gatyás ölyv, a barnakánya; a téli időszakban ide költözik a karvaly is. Az éjszakai ragadozók közül megtalálható itt a fülesbagoly, az erdei fülesbagoly és a kuvik.

Természetesen nem csak a madárvilág teszi gazdaggá ezt a parkot. A park fö jelentösége abban van, hogy fontos mikroklimatikai regulációs feladatot tölt be, nedvességtároló, amire a Csallóközben többre is szükség volna.

Ezért kell ésszerüen gazdálkodnunk minden egyes fájával, ezért kell védenünk.

Poliak Marian

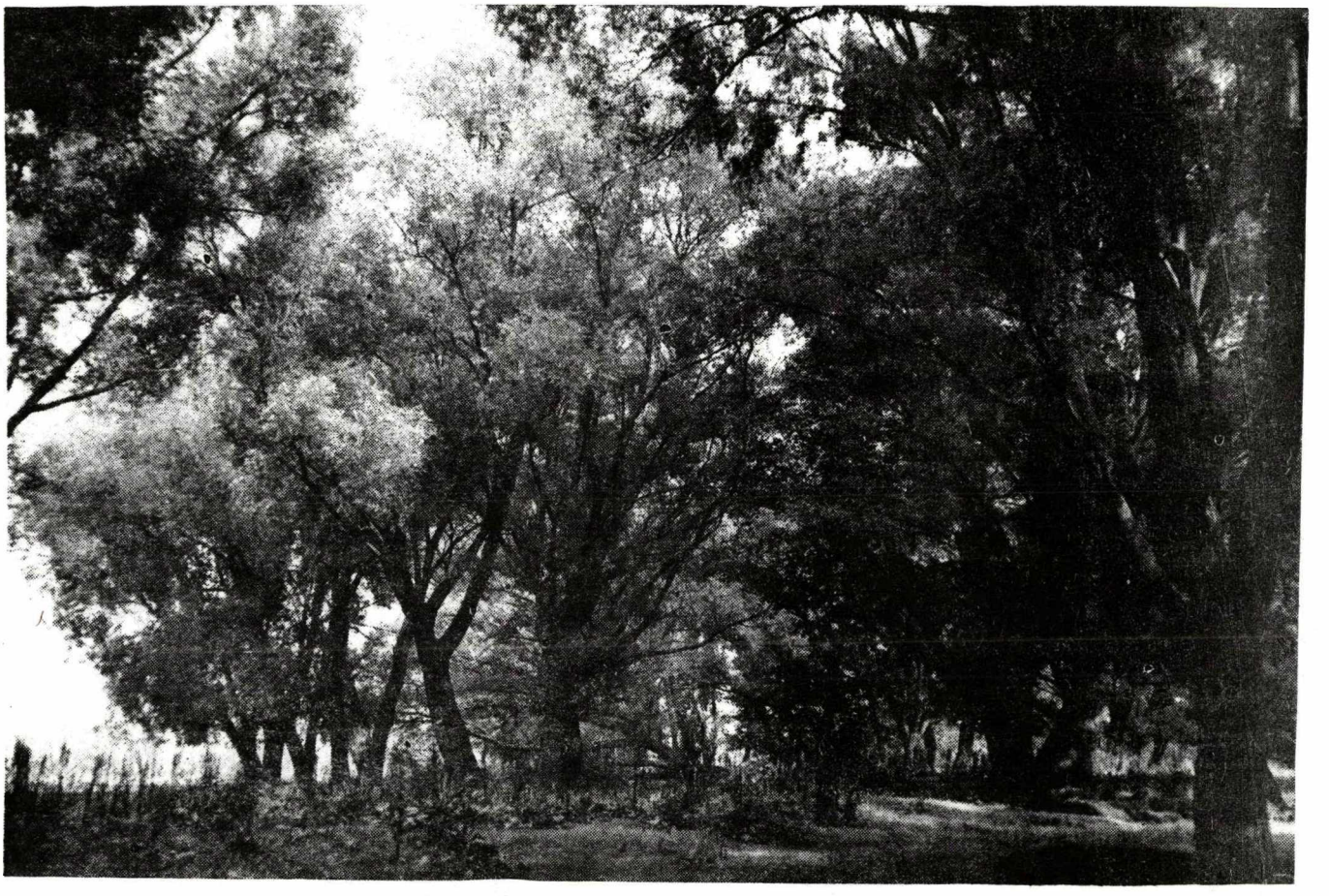

PAMÄTNÁ IZBA V ORECHOVEJ POTÔNI

História triedneho boja poľnohospodárskych robotníkov v Orechovej Potôni je známa v celom okrese, veď v období buržoáznej republiky vyvíjala v obci činnosť veľmi aktívna stranícka organizácia. Jej prácu riadili takí obetaví súdruhovia ako Peter Koszorús, Július Nagy, Ján Csóka, Benjamín Lelkes, Július Mátyás a mnohí iní. Je teda pochopiteľné, že v povojnovom období sa v tejto obci mohla veľmi skoro uskutočniť aj myšlienka kolektivizácie poľnohospodárstva.

Keď sa predstavitelia obce rozhodli, že zhromaždia dokumenty svedčiace o pokrokových tradíciách a umiestnia ich v pamätnej izbe, vychádzali z toho, aby postavili dôstojný pamätník priekopníkom našej socialistickej prítomnosti. Zbierky sa zúčastnili takmer všetci občania obce, najmä však členovia strany, veteráni robotníckeho hnutia a príslušníci ich rodín. Riadil ju osobitný výbor, ktorého vedúcimi boli pedagógovia a to súdruhovia Csóka a Író. Materiálne podmienky k dôstojnému umiestneniu zbierky zabezpečil miestny národný výbor. Pamätná izba bola slávnostne odovzdaná v roku 1976. Jej otvorenia sa zúčastnil súdruh Ferenczei, vtedajší vedúci tajomník OV KSS.

Priestory pamätnej izby sú umiestnené vo veľkej zasadačke požiarnej zbrojnice, nachádzajúcej sa v susedstve budovy miestneho národného výboru. Jeho Rada poverila i konkrétne občana, ktorý návštevníkom kedykoľvek pamätnú izbu sprístupní. V okrese patrí táto izba revolučných tradícií medzi najnavštevovanejšie a najvyužitejšie. Pravidelne v nej učitelia miestnej školy poriadajú hodiny občianskej výchovy a dejepisu.

Materiál pamätnej izby je mimoriadne bohatý, hoci možno povedať, že v obci s takými bohatými tradíciami robotníckeho hnutia a dejín strany bolo možné zozbierať i rozsiahlejší materiál. Od zberateľov z radov pedagógov vieme, že zhromažďovanie materiálu nepovažujú za ukončené a v nasledujúcom kalendárnom roku by radi materiál

rozšírili a obohatili pamätnú izbu o novšie dokumenty /z časti už zozbierané/.

Z pôvodných dokumentov sú zaujímavé staré stranícke a odborárske legitimácie, záznamy obecnej rady ktoré obsahujú texty vystúpení komunistických poslancov. Socialistickú premenu obce plasticky sledujú /od februárového víťazstva až po dnešok/ dobové fotografie, kresby, texty a tabuľky. Najbohatšie materiály sú však sústredené na tých paneloch, v tých vitrínach, ktoré predstavujú minulosť miestneho družstva a to od fotografií jeho zakladajúcich členov, cez grafikony hodnotiace výrobné výsledky až po fotografie dokumentujúce sociálne a životné podmienky jeho dnešných členov. Obzvlášť treba spomenúť bohatstvo dobových dokumentov predstavujúcich obdobie oslobodenia, pretože iba máloktorá z izieb revolučných tradícií v okrese sa môže pochváliť niečím podobným. Nachádzame tu ručne písané potvrdenky a príkazy v ruskom jazyku, dokumenty ktoré dokazujú, že hybnou silou povojnového života v obci boli komunisti. Treba ďalej spomenúť, že v pamätnej izbe sú vo veľkom počte zastúpené i pôvodné doklady vzťahujúce sa k dejinám obce v 19. storočí: súdne rozhodnutia o zhabaní majetku, kúpne potvrdenie z roku 1892, rozhodnutie o dražbe z roku 1893 atď.

Ako chybu treba uviesť skutočnosť, že tvorcovia pamätnej izby v umiestnení dokumentov nedodržali vždy chronologický postup: dostali sa k sebe pamiatky, ktoré v časovom slede nenasledujú za sebou a toto spôsobuje u návštevníka určitý zmätok. Máme však vedomosti o tom, že pri odbornom zaevidovaní pôvodných dokumentov v budúcom kalendárnom roku pôjde práve o odstránenie tohoto nedostatku. Plánuje sa i vystavanie novozhromaždeného materiálu.

Toto všetko nasvedčuje tomu, že v Orechovej Potôni zodpovedným funkcionárom sústavne leží na srdci osud pamätnej izby, aj týmto vzdávajúc úctu bojovníkom a uskutočňovateľom našej socialistickej prítomnosti.

Kovács Ladislav

CHRÁNENÉ RASTLINY ŽITNÉHO OSTROVA

V poslednej dobe v našej vlasti venujeme stále väčšiu pozornosť ochrane prírody. Naša soacialistická spoločnosť pokladá ochranu prírody a životného prostredia za vec celoštátnu a za vec všetkého ľudu. Na základe vyhlášky č. 211/1958 Ú z roku 1958 vydanej Povereníctvom školstva a kultúry v Československu existuje 88 úplne chránených rastlinných druhov, 8 čiastočne chránených druhov na území Tatranského národného parku. Nevzťahuje sa táto vyhláška na rastliny, ktoré sú vo verejných parkoch a výsadbách, alebo sa pestujú v umelých kultúrach.

Hlavná činnosť týkajúce sa ochrany prírody je teda ochrana druhov rastlín a živočíchov a taktiež ich prirodzeného životného prostredia /lokalít/. Tieto druhy majú veľký kultúrny, vedecký, ekonomický, zdravotnícky ako i sociálny význam. Najlepšie sa na nich odzrkadľuje zdravá, neporušená príroda. Horeuvedený počet chránených rastlín je zdanlivo pomerne nízky v porovnaní s počtom cca. 3000 rastlinných druhov rastajúcich u nás. Oproti tomu na základe dnešných vodohospodárskych a rekultivačných zásahov sa stále zväčšuje počet ohrozených druhov a tieto by si právom zaslúžili väčšiu pozornosť. Na Žitnom ostrove ešte dnes sa nachádza veľa takých lokalít, kde rastú chránené rastliny. Je veľmi dôležité, aby aj široké masy ľudí poznali tie najvzácnejšie druhy, ktoré majú veľký význam z hľadiska ochrany prírody. Chceli by sme čitateľov oboznámiť s týmito druhmi a upozorniť na dôslednú ochranu.

L e k n o b i e l e /Nymphaea alba L./

Je to veľmi cenná rastlina našich stojatých vôd, ktorá rastie v plytkých jazerách, v ramenách, v starších kanáloch a vodných nádržiach na južnom Slovensku. Pestuje sa taktiež v parkoch a záhradách, kde je okrasou vodných hladín. Prirodzené náleziská lekna postupne ustupujú vplyvom vodohospodárskych zásahov a tiež človek poškodzuje tieto rastliny, pretože kvety lekna sú vyhľadávané na trhoch.

Lekno je už z ďaleka nápadné svojimi veľkými plávajúcimi listami, ktoré majú častokrát vyhrnutý okraj nad hladinou. Má nádherné biele kvety, ktoré sa otvárajú len cez deň. Kvitne od júna do augusta.

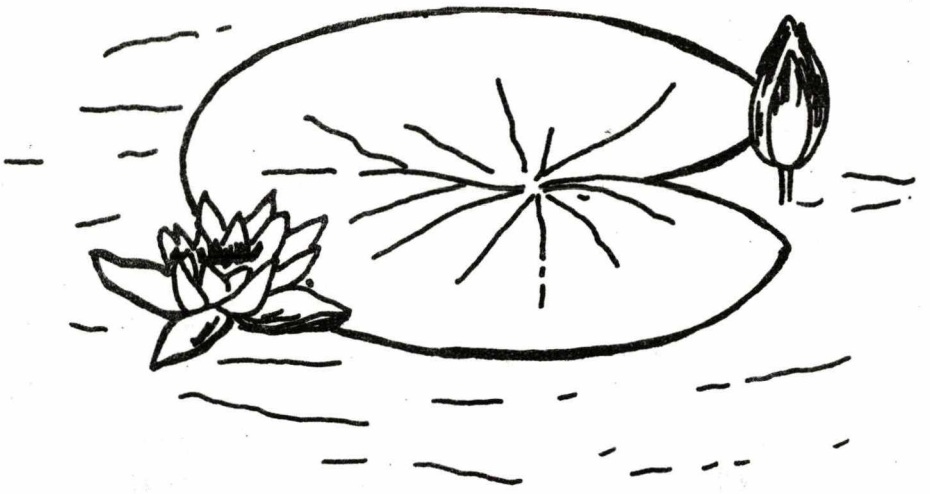

Lekno biele / Nymphaea alba L./

L e k n i c a ž l t á /Nuphar luteum /L./ Sm./

Vodná rastlina podobá sa leknu, rastie v stojatých vodách. Má zelenú až hnedastú listovú čepeľ, listy sú hustejšie žilkované ako u lekna. Kvety sú dlhostopkaté, vyčnievajúce nad povrch vody. Kvet je v priemere 4-6 cm, pozostáva z piatych veľkých, žltých korunných lupienkov, prášnikov a blizny. Kvitne od apríla do septembra. Vyžaduje si zvýšenú ochranu, pretože jej prirodzené lokality ubúdajú v dôsledku vodohospodárskych regulačných zásahov.

K o t v i c a plávajúca /Trapa natans L./

V dávnejších dobách ľudia žijúci v močiaroch a bažinách používali plody kotvice ako potravu /vodné gaštany/. Konzumovali pražené semená kotvice. Dnes už len málo lokalít poznáme, pretože močiare boli odvodnené a táto rastlina je už zriedkavá aj v ramenách. Má drobné, nevýrazné biele kvety. Plody sa zachytávajú v bahne pomocou háčikov na hrotoch plotu. Samotná rastlina pláva na hladine vody, o dno je pripevnená pomocou dlhej byle. Vrecúškovito zhrubnuté, plynom naplnené listové stopky nadnášajú rombické, zúbkaté listy.

Listy pod hladinou vody sú jemne strihané. Kvitne od júla do septembra.

L e k n o v e c štítnatý /Nymphoides peltata /Gm./Kuntze/

Rastlina stojatých vôd teplejších oblastí. Má dlhú byľ a dlhé listové stopky nesúce vajcovité listy, ktoré plávajú na povrchu. Má jemné, asi v priemere 3 cm široké žlté kvety na stopkách dlhých 4-8 cm. Kvitne od júla do septembra. Na tobolkách sú jemné háčiky, ktorými sa zachytávajú na perie vodného vtáctva a tak je zabezpečené rozširovanie rastlín. Rozmnožuje sa aj vegetatívne. V dôsledku vodohospodárskych zásahov sa stáva vzácnosťou.

Spomínané chránené rastliny sú viazané bez výnimky na stojaté vody. Preto je dôležité, aby sme chránili aj náleziská, nie len rastlinné druhy. V opačnom prípade nie je zabezpečené ich zachovanie.

Szamák Michal

„zlatá brána otvorená..."

Naše najstaršie etnografické dedičstvo najlepšie a najdlhšie zachoval jednoduchý dedinský ľud, zaoberajúci sa pôvodnými remeslami. Tu v prvom rade nachádzame aj ľudovú hodnotu našich detských hier. Maďarské dedinské dieťa - teda i na Žitnom ostrove - má bezprostrednejší styk s prírodou. I v jeho hrách sa v živých farbách prepletajú dojmy získané z pozorovania prírodných úkazov. Stály dotyk s prírodou správnou formou usmerňuje i spôsob jeho myslenia, citový svet.

Každé dedinské dieťa sa rado hrá s blatom, prachom, pieskom. Tento materiál môže pretvárať podľa svojich predstáv, miesiť ho a formovať. Stavia z neho mlyny, pece na pečenie chleba, hrady a pod. Tieto hry sú v prevahe najmä po teplých májových a letných dažďoch. V celých skupinách stoja deti v lejaku a s upaženými rukami, rýchlo sa točiac a ukláňajúc, spievajú známu prípoviedku,

v ktorej prikazujú dažďu aby padal, pretože pomáha rásť obiliu, ale i vlasom detí, ktoré budú dlhšie ako Dunaj:

Ess, esö ess,
zab szaporodjék,
búza bokrosodjék!
Az én hajam olyan legyen,
mint a bárány farka,
Még annál is hosszabb,
mint a cica farka.
Még annál is hosszabb,
mint a Duna hossza!

Radi napodobňujú i zvieratá, napr. lastovičku. Lietajú s roztiahnutými pažami, krúžia, rukami štipkajú blato, kúsky slamy a na drevených staviskách budujú lastovičie hniezda. Hry napodobňujúce zvieratá sú "Künn a bárány, bent a farkas" /von je ovca, vo vnútri vlk/, "Jártál a kertbe" /chodil si v záhrade/, ako i celý rad obrazov zosobňujúcich zajka, líšku, bociana.

Charakteristickým vtákom žitnoostrovských dedín, lúk a rovín je bocian. Medzi deťmi sa preto vo vzťahu k tomuto vtákovi zachovalo mnoho rečňovaniek, napr. v Okoči zapísaná rečňovanka v ktorej na otázku prečo je bocian hladný je daná i prekáravá odpoveď, že sa hnevá preto lebo treba čakať na žabiu korisť:

Hosszú lábú gólyanéni,
miért olyan éhes?
Talán bizony békára vár,
azért olyan mérges?

Kým hovoria deti túto rečňovanku, chodia v kruhu napodobňujúc chôdzu bociana a v strede kruhu stojace dieťa - bocian chňapne po niektorom z nich, akoby ho chcelo zjesť. Obdobnú povahu má i hra "Csíp, csíp, csóka, vak varjúcska".

Radi sa vzájomne pomenúvajú menami kvetín. Najobľúbenejšie sú ruža, klinček, ľalia a nezábudka. Poznajú hru na kvety v ktorej sa spieva pieseň "Beültettem kiskertemet a tavasszal" /zasadil som na jar v záhradke/, ale i dramatizované formy hier, napr.: keď sa záhradník, anjel a diabol jednajú o kvety. Každú detskú hru s dejom, dialógmi, spevmi a tancom môžeme považovať za dramatické dedičstvo. V nej žijúce zbytky tradícií nie sú príbuzné iba dramatickým odkazom, ale v nejednej z nich, i keď niekedy iba veľmi ťažko, nachádzame zbytky niekdajších kultových obradov. V jednej z nich, známej i

na Žitnom ostrove, sa skrýva zaklínadlo šamanov, ktorým si pomáhali pri liečení:

Gólya, gólya, gilice,
miért véres a lábod?
Török gyerek elvágta,
magyar gyerek gyógyítja,
síppal, dobbal, nádi hegedűvel.

Po odrecitovaní básničky, v ktorej sa pýtajú bociana od čoho má krvavú nohu a ten odpovedá, že ho poranilo turecké dieťa, ale maďarské dieťa ho vylieči píšťaľkou, bubnom a husličkami z trstia, deti i kúzelník ktorý má liečiť spustia veľký krik a vzájomne sa rukami udierajú. Liečenie bubnom odkazuje na vyslovene šamanistický pôvod, veď čarovným nástrojom šamana bol bubon. Pri liečení a zaklínaní ovládal jeho zvukom duchov. I v ďalšej rečňovanke sa spomína zázračný bubon a to vo vete "szita, szita péntek, szerelemcsütörtök, dob - szerda" /sito piatok, láska štvrtok, bubon streda/. Vieme, že i sito, podobne ako bubon, bolo nástrojom čarodejníkov a bosoriek, ktorí ho často používali pri zaklínaní. Spomenuté tri dni sa zase viažu k svadobným zvykom. Piatok a streda sú totiž podľa ľudovej tradície dňami, určenými na starostlivosť o rodinný krb a lásku.

Typickou vlastnosťou detskej duše je poverčivosť, náklonnosť k tajomnu. S jeho významom nie je celkom načisto, avšak do svojich hier zaraďuje mnoho takýchto prvkov, častými pri hre sú prípady odpľúvania. Túto obyčaj používali dospelí ako ochranu proti urieknutiu malých detí a dieťa ju pojalo do svojich hier, napr. pri guľovaní pľuje na snehovú guľu, aby ju nechytil nepriateľ. Pomáha si pri tom rečňovankou o povere a zlomenom železnom kríži:

Babona, babona, vaskereszt,
ha eltörik az se lesz ...

Kultovné obyčaje tachovávajú i mylné domienky vzťahujúce sa k myšiam a žabám. Keď vypadne diaťaťu zub, prehodí si ho cez hlavu otočené chrbtom ku kútu v izbe, a prihovára sa myši, aby mu za kostený zub dala zub železný:

Egér, egér, adok neked csontfogat.
Adjál nekem vasfogat.

Keď deti vidia pri hre na lúke alebo v blízkosti močiara žabu, stisnú pery, aby im nevyrátala zuby. V ich hrách nájdeme i stopy svadobných zvyklostí. Práve hry, ktoré zachovávajú zlomky niekdajších obradov, zachytávajú zároveň i niekadajšiu symboliku párenia sa, svadobných obyčajov, napr. v riekanke sa hovorí o neveste v purpu-

re, zamäte, perlovej parte:

Most viszik, most viszik Danikáné lányát,
Bíborba, bársonyba, gyöngyös koszorúba ...

Zlomky niekdajšej maďarskej ľudovej poézie a hudby sa zachovali vo forme detských hier. V tomto smere je bohatý najmä Žitný Ostrov. Jedným z typických prípadov je mládenecká prekáračka z Holíc, podľa ktorej sa na rýnku budú predávať mládenci za dva grajciare, sú však lacní a pre to ich nikto nechce:

A geleji vásártéren
Ihajláré, tyuhajja,
Legényvásár lesz a héten,
Rip-rop, ropogós a gerenda
.....
Két krajcárér adnak egyet,
Ihajláré, tyuhajja,
Jaj de olcsó, mégsem veszek,
Rip-rop, ropogós a gerenda.

V jednotlivých hrách sa objavujú i významné historické udalosti, osobnosti. Sem patria pre Žitný ostrov typické, jazykovo pestré a bohaté vinšovačky, ktorých väčšina sa viaže k nejakému významnému dňu alebo zvyku. Takýmito sú novoročné, štefanské a blažejské vinše, vianočné koledy, svätojánske ohne, betlehemské pastierske hry alebo gregorské obyčaje.

Spomienky na čoraz viac zanikajúce ľudové zvyklosti sa najvernejšie odrážajú v detských hrách, často iba v zlomkoch, avšak i to dokazuje, že hra je prirodzeným prejavom života dávnych predkov, vychádzajúcim z hĺbky ľudskej duše. Veď hlavnou činnosťou dávneho človeka bolo hravé trávenie času, tak ako je tomu u dieťaťa.

Marczell Vojtech

PARK LEHNICE

Parkové objekty na Slovensku boli v minulosti budované a vysádzané prevážne v okolí architektonicky hodnotených kaštieľov bývalých feudálov.

So zmenou spoločenského zriadenia prešli do spoločného vlastníctva. V prípade parku v Lehniciach prešli do správy Ministerstva zdravotníctva, ako účelové zariadenie.

V súčasnom období sa prevážna časť našich parkov nachádza v kulminačnom období svojho rozkvetu a vzrastu, biologického vývinu a mnohé už toto obdobie prekonávajú. Týka sa to najmä náročnejších a vzácnejších drevín.

Chátranie, degenerácia a postupné "zdivočovanie" kedysi tak starostlivo tvorených a udržovaných krajinárskych partií parkov, sú dnes preto ich hlavnou charakteristickou črtou.

Park ako umele vytvorená, esteticky veľmi pôsobivá krajinná jednotka si vyžaduje neustálu a priebežnú úpravu a údržbu. V opačnom prípade nastáva nielen nežiadúci rast cudzích - náletových drevín, ale degeneruje aj trávne a kvetinové spoločenstvo, zarastajú priehľady a cesty, umelé jazierka a iné vodné plochy, čím sa celková hodnota parku a úpravy znehodnocuje.

Parkový objekt v Lehniciach je ukážkou, kde sa údržba a výsadba prevádza, len v jeho prednej časti - prístupovej. Tým je parkový objekt rozdelený na dve časti. Časť udržiavanú t.j. okolo kaštieľa a časť okrajovú prevážne lesného charakteru. V prvej časti, medzi vstupnou bránou a kaštieľom je pôvodná pravidelná úprava s výsadbou letničiek a stálozelených drevín. V druhej časti park prechádza postupne do prírodne krajinárskeho celku so skupinami domácich i cudzokrajných drevín.

Kaštieľ je renovovaný, udržiavaný, postavený v 17. storočí, pôvodne neskororenesančného slohu, dvojpodlažný, slúžiaci pre zdravotnícke účely.

Z hľadiska krajinársko-mikroklimatického má veľký význam. Svojou rozlohou a polohou pôsobí na rovinatej krajine horného Žitného ostrova ako dôležitý krajinársky prvok. Jeho zničením by utrpela estetická a biologická hodnota krajiny. Park do značnej miery ovplyvňuje mikroklímu sídelného útvaru a poskytuje veľké možnosti pre od-

počinok a liečenie ľudí.

Stromový porast samozrejme láka aj hojnosť vtáctva, ktoré tu nachádza dobré možnosti obživy i hniezdenia.

Vyskytuje sa tu mnoho druhov vtáctva najmä spevavého. Z lesných druhov sú to drozdy čierne, plavé a spevavé, sýkorka veľká a modrinka, škorec obyčajný, ďateľ veľký, žlna zelená, vrabec domový, červienka obyčajná, vlha obyčajná, strákoš kolesár a veľký, sojka obyčajná, straka obyčajná, slávik obyčajný, žltochvost domový, penice popoľavá a obyčajná, lastovička obyčajná a juríčka obyčajná a poľné druhy stehlík obyčajný, trasochvost biely, pipíška poľná, pinka lesná, strnádka poľná, vrabec poľný, bažant kolchický, jarabica poľná a i.

Z denných dravcov tu hniezdi sokol myšiar, zalietava myšiak hôrny, kaňa močiarna a v zimnom období aj jastrab krahulec a z nočných dravcov sa tu zdržiavajú sova ušatá, sova obyčajná a kuvik obyčajný.

Samozrejme nielen vtáctvo je dôležitou zložkou prírodného bohatstva tohto parkového objektu. Hlavný význam parku spočíva v tom, že vytvára dôležitú regulačnú mikroklimatickú úlohu okolia, nakoľko stromov a vôbec porastov zachytávajúcich potrebnú vlahu pre Južné Slovensko je v celkovej miere málo.

Preto je potrebné rozumne hospodáriť s každým stromom a snažiť sa o ich zachovanie a ochranu.

Marian Poliak

Názov:	SPRAVODAJ MÚZEA
Cím:	MÚZEUMI HÍRADÓ
Vychádza:	Štvrťročne
Megjelenik:	Negyedévenként
Vydáva:	Žitnoostrovské múzeum
Kiadja:	Csallóközi Múzeum
Vedie:	Redakčná rada
Szerkeszti:	Szerkesztő bizottság
Zodpovedný:	Július Mag
Felelős:	Mag Gyula
Náklad:	300 ks
Példányszám:	300 db